తల్లిపోయిన రోజునుంచీ శాంతకష్టాలు ప్రారంభమయినై. కాని ఆ సంగతి శాంతకు తెలీదు. ఆమె తల్లికోసం ఎక్కువ దిగులుపడలేదు. ఆమె మొదటినించీ తండ్రి మాలిమి పిల్ల. అదివరకల్లా ఆయన్ను తనతోపాటు తల్లికూడా పంచుకుంటూ వచ్చింది. ఇప్పుడాయనకు తను తప్ప ఇంకెవరూ లేరు. వైధవ్యం ప్రాప్తించిన మనిషి పిల్లల్ని సంరక్షించటంలో భర్తను మరచినట్టు శాంత తండ్రిని సంరక్షించటంలో తల్లిని మరచింది.

శాంతలో కలిగిన మార్పు సీతారామశాస్త్రిగారికి నచ్చలేదు. మొదటి సంగతి, ఫిఫ్తుఫారం చదువుకుంటూ, చదువుమీద ఎంతో ఉత్సాహం ప్రకటిస్తూ వచ్చిన శాంత, అకస్మాత్తుగా బడి మానేసి ఇంటో కూర్చుని, తన కొద్దిమంది స్నేహితులతోనూ సంబంధం పోగొట్టుకుని, ఇంటిపనుల్లో నిమగ్నం కావటం మంచిది కాదని ఆయనకు తోచింది.

తను ఉన్నంతకాలమూ శాంతకు ఏదోవిధంగా వెళ్ళిపోదని కాదు. కావలసినంత డబ్బుంది, దైవకృపవల్ల. పదివేలు చేసే ఇల్లుంది. కాని తను పోయిన మరుక్షణం శాంత గతి ఏమిటి? భార్య పోయినప్పటినించీ అసలే బలహీనంగా

ఉంటూవస్తున్న శాస్త్రిగారిగుండె రకరకాల ఆటలాడుతున్నది. ఆ జబ్బు సంగతి శాంత దగ్గిర దాచిపెట్టడంకూడా ఆయనకు సాధ్యం కావటంలేదు. అటువంటి జబ్బు పెట్టుకొని రేపటిరోజు మన దనుకునేటందు కుందా ?

ఈపాటికి శాంత వివాహం అయికానీ, కాబోతూ కానీ, ఉంటే ; అప్పుడు తనకు చావుభయంగాని, పిల్లనుగురించిన దిగులుగాని ఉండదు.

శాంత చదువుకుంటూనన్నా ఉంటే, నలుగురితోనూ పరిచయమైఉండి ఎవరో ఒకరు ఆమెను పెండ్లాడటానికి ... ఆమె ఇల్లు కదిలి రెండేళ్ల కావచ్చింది. ఆమె కిప్పుడు ఉత్తరంరాసే స్నేహితురాలైనా లేదు

మామూలు పిల్లలకు పెళ్ళికావటమే ఎంతోకష్టం కదా ! పైపెచ్చు కులంలేని పిల్ల ... !

నిజానికి శాంతకు అటూ ఇటూ ఎవరూ లేరు. ఆమెతల్లి భోగంమనిషి, తండ్రి బ్రాహ్మడు. శాంతది, ఏ కులం ? డబ్బులేకుండా జీవించటంకన్న కూడా కష్టం కులంలేకుండా జీవించటం - ఈ 1939 లో కూడా ! ఏమంటే డబ్బులేక వీధిలో నిలబడ్డమనిషిని కులంవాళ్లు దగ్గిరికి చేరదీసి కొంతకాలం ఆదరించినా ఆదరించవచ్చును. కాని కులంలేని మనిషిని పలకరించే దెవరు ... ?

తను సంఘాన్ని ధిక్కరించి భోగంపిల్లను పెళ్ళాడి, తండ్రిచేత విసర్జించబడి కూడా ఏదోవిధంగా బతకటమేగాక, చేసిన ప్రయత్నాలు కలసివచ్చి నాలుగు రాళ్ళు వెనుక వేసుకునే పరిస్థితి ఏర్పడిన తర్వాత, 'నిజంగా మనని భగవంతుడు కనిపెట్టి ఉండాలి గాని ఈ సంఘమేమిటి ? వీళ్ళు మనకు చెయ్యగలిగిందేమిటి?' అని అనేకసార్లు గర్వంగా చెప్పుకున్నాడు శాస్త్రి. ఇవాళ శాంత భావిగతి ఏమిటా అని ఆలోచిస్తే సంఘం అంత తృణీకరించ దగినదిగా కనిపించ లేదు. అది తలుచుకుంటే శాంతకు చెయ్యగల సహకారం చాలా ఉంది. కాని సంఘం శాంతను దగ్గరికి తీయదు. తను ఎన్నడో ఇరవై ఏళ్ళనాడు చేసిన పాపానికి రేపు సంఘం తన కూతుర్ని శిక్షిస్తుంది.

"ఇది అన్యాయం, అన్యాయం !" అనుకున్నాడు శాస్త్రి. కాని తను న్యాయ మనుకునేదానికి జీవితంలో ఎక్కువ ఉన్నతమైన స్థానం ఉన్నట్టు కనిపించ లేదు.

తను 20 ఏళ్ళక్రితం చేసినపని నిజంగా తప్పేనా అని శాస్త్రి ఆత్మవిమర్శ చేసుకోవటం మొదలుపెట్టాడు. ఇంతకాలమూ అది తప్పని ఆయన ఒప్పుకోదలచ లేదు. ఈ సందిగ్ధస్థితిలో ఆయనకు మతిచెడి, అది నిజంగా తప్పయితే తప్పని

ఒప్పుకుని పశ్చాత్తాపమైనా పొందుదామని చూశాడు. కాని అట్లా అనుకున్నా తను ఆనాడు ఆ భోగంపిల్లను పెళ్ళాడటం తప్పుగా కనిపించలేదు.

స్థూలంగా చూస్తే తనుచేసిన మహాపచారం ఏమిటి ? వేశ్యావృత్తిలో ప్రవేశించటానికి సిద్ధంగాఉన్న ఒకప్రాణిని పెళ్ళాడి ఆమెను నరకకూపంలోనించి లేవనెత్తాడు. దానికా సంఘం తనమీద ఆగ్రహించింది ? వేశ్యజాతిని ఉద్ధరించాలని సంస్కర్తలంతా వాగిన వాగుడూ, వారి వాగుడును నలుగురూ మెచ్చిన మెప్పూ - అంతా బూటకమేనా ? ఈమాట ఎవరినన్నా నిలదీసి అడిగేటందుకుంటే బాగుండును ? కాని ఎవరి నడుగుతాడు ? ఎవరు సమాధానం చెబుతారు ? ... లాభంలేదు. జీవితం అర్థహీనమయిందని అనుకుని భరించవలసిందే ! ...

అయితే నరకకూపంలో దిగబోతున్న ఒక వేశ్యను ఉద్ధరింతామనే సదుద్దేశంతో శాస్త్రిగారు శాంత తల్లిని పెళ్ళాడలేదు. ఆవిడా తనూ ఒకరి నొకరు ప్రేమించుకున్నారు. ఒకరోజు రాత్రి పదకొండు గంటల వేళ ఆమె ఎంతో సాహసంతో తాను ఉంటున్న గదిదగ్గిరికి వచ్చి తలుపుతట్టింది. తను తలుపుతీసి ఆమెను చూసి ఆశ్చర్యపడి "ఎందు కొచ్చావు ఈ వేళప్పుడు ?" అని అడిగాడు. అప్పటివరకూ తను ఆమెని మోహించాడేకాని ఆమెకు తనమీద ఏ భావం ఉన్నదీ ఎరగడు. ఆమె తల వంచుకుని నేలకేసి చూస్తూ "ఎట్లాగో రేపీపాటికి నేను అపవిత్రమై పోతాను. నేను మీ కివ్వగలిగిందేమీ లేదు - నా ఒళ్ళు తప్ప" అనే అర్థం వచ్చేటట్టు ఏదో అన్నది.

కథల్లోమల్లే, కలల్లో వచ్చినట్టుగా, తను వెర్రిగా కాంక్షించి నిరాశచేసుకున్న మనిషి తనదగ్గిరికివస్తే తను నిగ్రహించుకోలేకపోయినాడు అదితప్పా ? ఆ స్థితిలో ఎంతమంది ఆత్మనిగ్రహం ప్రకటించిఉండేవాళ్లు ? ...

ఒకసారి ఆమెను స్పృశించిన తరవాత, ఏమీ జరగనట్టు మర్నాటినుంచీ ఆమెను వేశ్యావృత్తిలో దిగనివ్వటం తనవల్ల కాలేదు. ఆమె తనకు శరీరం ఇచ్చింది. మనసిచ్చింది. అన్నిటికన్నా ఎక్కువైన ఆత్మనే ఇచ్చింది. తను కాదు - ఆ స్థితిలో ఆమెను విసర్జించిన వాడెవడూ మానవు డనిపించుకోవటానికి అర్హుడుకాడు. ఆమెతప్పు లేదు. తనదారిన తనను వెళ్ళనివ్వ మన్నది. అప్పుడామె మాట తను విని ఉంటే ఈ సంఘం దృష్టిలో తను చాలా బుద్ధిమంతుడుగా ఉండేవాడే !

ఒకప్రాణిని ఉద్ధరించినందుకు, ఒకస్త్రీని అంత గాఢంగా ప్రేమించి

నందుకు, తనలో మానవత్వం ఉంది ఆమెను విసర్జించనందుకు, లోకం తన మీద ఎంత కత్తికట్టింది! తను ఎంతో అసహాయస్థితిలో ఉంటే తన తండ్రి కానీ పంపకపోతే, 'ఇక తెలిసి వస్తుందిలే, అయ్యకు!' అన్నవాళ్ళున్నారు. 'పాపం ఎట్లా గడుస్తుందో?' అని అతన్ని చూసి ఎవరైనా అమాయకులు జాలి పడ్తే, 'ఫరవాలేదులే మొగుడు పెళ్ళానికి సంపాయించి పెట్టకపోతే పెళ్ళామైనా మొగుడికి సంపాయించి పెట్టలేకపోతుందా?' అన్నవాళ్ళున్నారు. వాళ్ళకేశిక్షా లేదు. ఎటొచ్చీ తనకూతురికే శిక్ష!

మధ్యమధ్య శాస్త్రిగారికి అకస్మాత్తుగా వెర్రిధైర్యం వచ్చి తన భయాలకు తనే నవ్వుకునేవాడు.

"శాంతకేమీ భయంలేదు. ఈ ఇరవై సంవత్సరాల కాలంలోనూ ప్రపంచం ఎంత మారింది! చదువుకుని విజ్ఞానవంతులైన కుర్రవాళ్లెంతమంది తయారైనారు! శాంతవంటిది భార్యకావటానికి ముందుకు దూకే వాళ్లూ ఆమె గుణానికీ, తెలివికీ ప్రేమించేవాళ్ళూ, ఆమెకోసం అయిన వాళ్ళ అభిప్రాయాన్ని ఖాతరు చెయ్యటం మానేవాళ్లూ ఎంతమంది వచ్చినా రావచ్చును. వెనుక విధవా వివాహమంటే ఎంత ఎబ్బెట్టుగా ఉండేది? ఇప్పుడు చూడరాదూ? అటువంటి పెళ్ళిళ్ళు చేసుకోవటం ఘనత. వాళ్ళ ఫొటోలు పత్రికల్లోకూడా పడతై! శాంత కేమీ ఫరవాలేదు. పొద్దస్తమానమూ శాంత ఇంటో పాతేసుకోకుండా ఉంటే బాగుండును...ఆఖరుకు శాంతకున్న డబ్బు చూసైనా ఎవరో ఒకరు పడరా? ... ఛీం అసలంత కక్కుర్తి ఏంఖర్మం? శాంతను ప్రాణంతో సమానంగా ప్రేమించే వాడెవడో రాకపోడు!"

ఈ విధంగా శాస్త్రిగారు తన్ను తాను సమాధానపర్చుకునేవాడు తన మనస్సులో తిరిగే ఆలోచనలన్నీ కుమార్తెతో అందామనుకుంటే శాస్త్రిగారికేదో జంకు కలిగేది. తనభార్య పోయి శాంత తనకు మాతృస్థానంగా పరిణమించి నప్పటినించీ ఆయన తన కూతుర్ని తనకన్న ముప్పైఏళ్ళు పెద్దదన్నట్టు చూడటం అలవాటు చేశాడు అప్రయత్నంగా. ఇప్పుడు తనభార్య బతికి ఉంటే అటువంటి విషయాలు చర్చించేటందు కెంత ఉసులు!...

అప్పటికీ ఒకటి రెండుసార్లు అతి జాగర్తగా శాస్త్రిగారు కూతురితో ఆమె పెళ్ళిగురించి హెచ్చరించాడు.

"నాకు పెళ్ళేమిటి, నాన్నా? నేనసలు పెళ్ళే చేసుకోను!" అనేది శాంత.

"ఎందుకంత పట్టుదల?" అనేవాడు తను.

"పెళ్ళిచేసుకుంటే ఆ పెళ్ళి ఆదర్శప్రాయంగా ఉంటుందని తెలిస్తేనే చేసుకోవాలి. నువ్వూ అమ్మా చూడు. ఎంత అన్యోన్యంగా ఉండేవాళ్లో. మిమ్మల్ని ద్దర్శి చిన్నతనంనించీ చూసి, అందరూ చేసుకునే కక్కుర్తి పెళ్ళి ఎట్లా నాన్నా, చేసుకోవటం ?"

"కక్కుర్తి పెళ్ళెందు కమ్మా ! మంచిపెళ్ళే చేసుకోవచ్చుగా !"

"ముందుగా ఎట్లా తెలుస్తుంది, నాన్నా ? ఎవరినో నమ్మి పెళ్లిచేసుకుంటే, ఆ తరవాత మేమిద్దరమూ మీరిద్దరూ ఉన్నంత ఆదర్శప్రాయంగా ఉండలేక పోతే నేను సహించలేను నాన్నా !"

శాంత కుర్రతనంగా మాట్లాడుతున్నదనీ, ఆమెకు చదువెక్కువై అనుభవం తక్కువయిందనీ అనుకున్నాడు తండ్రి.

"ఎంత పిచ్చిదానివే, అమ్మా ! నేనూ మీ అమ్మా అంత ఆదర్శదంపతుల మని ఎందు కనుకున్నావు ? మేమూ అందరివంటి వాళ్ళమే "

"అందరూ తమ పెళ్లాలకోసం నువ్వు చేసినంత త్యాగం చేస్తారా ?"

"ఏమిటే పిచ్చిపిల్లా ? ఏమిటా త్యాగం ?" అన్నాడు శాస్త్రి నవ్వుతో.

"ఇంకేం కావాలి ? నువు అమ్మకోసం కులం వదిలావు. అయిన వాళ్ళని వదిలావు !"

"ఆ మాత్రం త్యాగం మీ అమ్మ చెయ్యలేదా ? మీ అమ్మ గడపలో అడుగు పెడితే కాళ్ళు విరగేస్తానని శపథం పట్టింది మీ అమ్మమ్మ, తెలుసా ? ఏడుగురు ప్రాణాలు మీ అమ్మమీద ఆశలన్నీ పెట్టుకున్న స్థితిలో అది నాతో వచ్చేసి అందరినోటా మట్టికొట్టింది."

"ఆవిడ నీమాదిరిగా కులమేమీ త్యాగం చెయ్యలేదుగా !"

"పిచ్చిదానా, నాకులం నాకెంత ఎక్కువో, మీ అమ్మ కులం మీ అమ్మకంత ఎక్కువ. డబ్బు లేకుండానన్నా బతకవచ్చుగాని కులంలేకుండా బతకలేం ! మీ అమ్మ నాకన్న చిన్నమెత్తుకూడా తక్కువత్యాగం చెయ్యలేదు !" అన్నాడు శాస్త్రి ఉద్రేకంతో.

"ఇంకేం ? మీరిద్దరూ ఆదర్శదంపతులు కారంటావెందుకూ ?"

"నీ విషయంలోనైనా అంతే అనుకోరాదూ ? నిన్ను పెళ్ళాడతానని వచ్చేవాడెవడో వాడు త్యాగం చెయ్యటానికి వస్తున్నట్టేగా ?"

"ఎంత పిచ్చివాడివి, నాన్నా ? ఈ రోజుల్లో కుర్రాళ్ళకి మీ తరం వాళ్ళ

మాదిరిగా కులం పట్టిందా ఏం? నన్ను పెళ్ళాడతానని వచ్చేవాడు నా డబ్బు కోసం రావటంలేదని నాకెట్లా రుజువవుతుందీ!"

"అందుకని అసలు పెళ్ళాడకుండా మానేతావుటే!"

"అవును నాన్నా! ఒక ఆదర్శాన్ని ఆరాధించేవాళ్ళు ఏదో త్యాగం చేసితీరాలి. నా త్యాగం ఇదీ! నేను బ్రతికినన్నాళ్లూ పెళ్ళీ పెటాకులూ లేకుండా ఉండిపోతాను!"

"అది సులభ మనుకుంటున్నావు. సులభం కాదే, అమ్మా! ఒంటరిగా ఉండటం దాదాపు అసంభవం!"

"అంత అసంభవమని తోస్తే పోనీ అప్పుడే పెళ్ళాడేస్తానూ! ఇప్పుడు పెళ్లాడటం అసంభవమనేకదా మానేస్తానంటున్నది? చాతకాని పని చెయ్యాలని నా కెన్నడూలేదు.. అప్పుడైనా ఏంచేస్తానో తెలుసా? నాలో ఆశరేపెట్టి పెళ్లి మాత్రం చేసుకోను. ఎవరో నలభై దాటిన బట్టతల మనిషిని, నన్ను దయతో చూసేవాణ్ణిగాచూసి, పెళ్ళాడేస్తాను. సరేనా?" అన్నది శాంత. సగం హాస్య ధోరణిలోకి దిగి.

''ఎంత పిచ్చితల్లివే," అన్నాడు శాస్త్రి మారుమాటాడలేక.

* * *

తన తండ్రి గుండెవిషయం శాంత ఎక్కువగా భయపడక పోవటానికి రెండు కారణాలున్నై. శాస్త్రిగారు తన జబ్బు చాలవరకు కూతురి దగ్గర దాచిపెట్టాడు. డాక్టరు దగ్గిరికి పోయినట్టు తెలిసినా శాంత గాభరా పడుతుందేమోననే భయంతో ఆయన జబ్బు పెరగనిచ్చాడు. రెండోకారణం ఏమిటంటే శాంతకు తన తండ్రి పోతాడనే ఆలోచన రావటమే ఇష్టంలేదు. అందుచేత ఆయన జబ్బును గురించిన భయంకరమైన ఆలోచనలు ఆమెలో అప్రయత్నంగా అణగదొక్కబడినై. అందుచేత శాంత తన తండ్రితో ఒకనాడు "నువ్వు మరీ ఇంత అశ్రద్ధ చెయ్యటం బాగాలేదు నాన్నా, ఒకసారి డాక్టరు దగ్గిరికివెళ్లి పరీక్ష చేయించుకుని మందేదైనా తీసుకోరాదూ? ముందే జాగ్రత్తపడటం మంచిదిగా!" అన్నది.

శాంతే ఆమాట అన్నదికనక శాస్త్రిగారు చప్పున డాక్టరు దగ్గిరికి వెళ్లాడు. ఇటీవల ఆయనకు గుండెదడ రోజురోజూ వస్తున్నది. నాలుగడుగులు గబగబా వేస్తే గుండెచేత్తో అదిమి పట్టుకోవలసి వస్తున్నది.

డాక్టరు శాస్త్రిగారిని పరీక్షించి, "జబ్బు చాలా ముదిరింది. ఇది ఎంత కాలం నించీ ఉంది?" అని అడిగాడు.

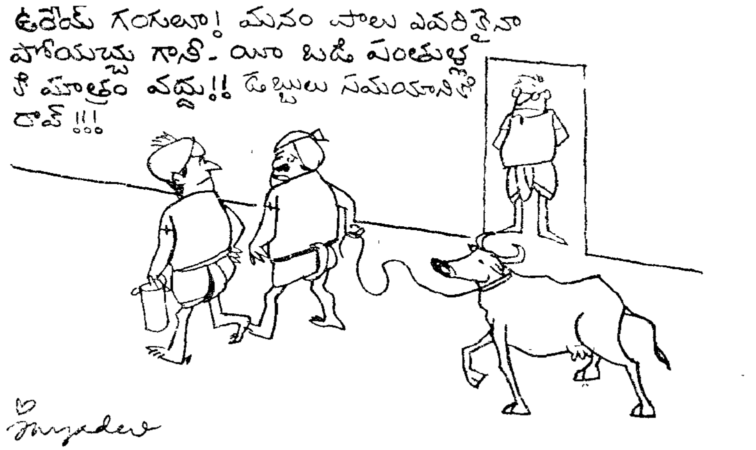

"నా చిన్నతనంనించీ ఉంది. మా అమ్మగారు ఇటువంటి జబ్బుతోనే పోయింది నాకిది పుట్టుకతోనే వచ్చిందేమో అనుకుంటాను. చాలా పసితనంలోనే నాకు రక్తహీనత కలిగి బాధపడ్డాను అటుతరువాత ఇట్టా గుండెదడ వస్తూనే ఉంది అదపా దదపా."

"ఏమైనా వైద్యం చేశారా ఇదివరలో?"

"లేదు, నాకు ఆరోగ్యం గురించి చాలా నిర్లక్ష్యం."

"ఇంకానయం, ఇప్పటికన్నా జాగర్త పడ్డారు. మీకు లేనిపోని ఆశలు ఇవ్వటం నాకిష్టంలేదుగాని మీ జబ్బు నయమయ్యే అవకాశం లేకపోలేదు-మీరూ నేనూ, భగవంతుడూ కలిసికట్టుగా పనిచేస్తే."

శాస్త్రిగారు తెల్లబోయినారు. తన స్థితి అంత ప్రమాదంగా ఉందని ఆర్ నిజంగా విశ్వాసం లేదు. ఎటుపోయి ఎటువచ్చినా, కీడెంచి మేలెంచటం దని, తనజబ్బు తీవ్రంగా ఉన్నట్టు భావించుకుని శాంతవిషయం దిగులుపడ్డ గాని, అంత దిగులూ పడదగిన పరిస్థితేనని తెలుసుకోవటం శాస్త్రిగారికి భయం వేసింది. "ఎక్కువ భాగం మీ జాగర్తమీదే ఆధారపడిఉంది. సంపూర్ణంగా విశ్రాంతి తీసుకోండి. ఎటువంటి కంగారూ పడవద్దు. ఉద్రేకం కలిగించే ఆలోచనలు రానీయవద్దు. మీకిష్టంలేనివాళ్లను దగ్గిరికి రానీయవద్దు తేలికగా భోంచెయ్యండి. కావలసినంత నిద్రపోండి. ఆపైన భగవంతుడే ఉన్నాడు" అని డాక్టరుగారు సలహాఇచ్చారు.

* * *

శాస్త్రిగారు డాక్టరు దగ్గిర ఉన్న సమయంలో "శాంతాదేవిగారున్నారా!" అంటూ ఇరవై రెండేళ్ళ వయసుగల కుర్రవాడొకడు, కళ్ళజోడు పెట్టుకుని శాస్త్రిగారింటికి వచ్చాడు.

చదువుతున్న పేపరు చేతపట్టుకుని ఆశ్చర్యంతో శాంత బయటికి వచ్చి ఈ కుర్ర వాణ్ణిచూసి, "దయచేసి లోపలికి రండి," అని ఇంగ్లీషులో ఆహ్వానించింది. తనకోసం అపరిచితులు ఈవిధంగా రావటం ఆమెకు జ్ఞాపకంలేదు.

"నేను మన స్కూలు పూర్వ విద్యార్థిసంఘ కార్యదర్శిని. నాపేరు భాస్కరరావు. మీరు 1934 లో స్కూలు వదిలిపెట్టారు. పూర్వవిద్యార్థి సంఘంలో మీ పేరుకూడా ఉంది. కిందటి సంవత్సరం మీరు చందా ఇచ్చినట్టుగాని, పూర్వ విద్యార్థి సమావేశానికి వచ్చినట్టుగానిలేదు. మీ తప్పయి ఉండదు. ఈసారి మీరు పూర్వవిద్యార్థిసంఘ సమావేశంలో పాల్గొనకపోతే ఆతప్పు నాదవుతుంది. కనక మీరు దయఉంచి మీ చందా ఇచ్చి 19వ తేదీన స్కూలు ఆవరణలో జరిగే సమావేశానికి తప్పక దయచెయ్యాలని నాప్రార్థన."

ఈ కుర్రవాణ్ణిచూస్తే శాంతకు ఏదో సంతోషమయింది. రెండేళ్ల క్రితం తను విడిచిపెట్టిన సంఘం తరపున తిరిగి తనను సంఘంలోకి ఆహ్వానించటానికి వచ్చిన దూతమాదిరిగా కనిపించాడు భాస్కరరావు.

శాంత తన చందాడబ్బులు భాస్కరరావు చేతిలో పెట్టి "ఆరోజుకు రావటానికి వీలయితే తప్పక వస్తాను" అన్నది.

"అట్లాకాదు, వీలు లేకపోయినా వీలుచేసుకు రావాలి ... క్షమించండి ఆ
న రావటం కాదు. మీవల్ల ఇంకో చిన్నసహాయం కూడా అపేక్షించాను. ఈ
ర్వవిద్యార్థి సంఘ సమావేశం సందర్భంలో మనం కన్యాశుల్కంలోనించి
్న రంగాలు ప్రదర్శిస్తున్నాం. అందులో మీరు మధురవాణిపాత్ర ధరించాలని నా ప్రార్థన" అన్నాడు భాస్కరరావు.

ఒక్కక్షణంపాటు శాంత భాస్కరరావును అనుమానించింది. తనను అతను అవమానించటానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడా-తను వేశ్యకు పుట్టిందని?

మరుక్షణమే శాంత అనుమానం రహితమయింది. తన తల్లిఎవరో అతనికి, పాపం, తెలీదేమో కూడాను! తన కెందు కీవుచ్ఛకాయల దొంగబుద్ధి?

"క్షమించండి! నేనెప్పుడూ నలుగురి ఎదట లేచిమాట్లాడినదాన్ననా కాదు. వేషాలు వెయ్యటం మాట అటుంచి!" అన్నది శాంత నవ్వుతూ.

"ఏమీ ఫరవాలేదు. మన విశ్వం ఎంత కొత్తవాళ్ళనన్నా నిమిషంలో తరిఫీదు చేస్తాడు," అన్నాడు భాస్కరం.

"ఆయ నెవరు?"

"అన్నట్టు మీరు విశ్వాన్నెరగరు. వాడు 1930 లోనే స్కూలు చదువు పూర్తిచేశాడు. వాడిప్పుడు మన నాటకంలో గిరీశం వేస్తున్నాడు. వాడు కాలాంతకుడు లెండి. ఏదిపడితే అది చేస్తాడు. ఏమంటారు? మీరు నటించను కూడా వద్దు. మీరువచ్చి స్టేజిమీద నిలబడితే చాలు, చూచేవాళ్లు దిమ్మరపోతారని నేను రాసిస్తాను," అన్నాడు భాస్కరం ఉత్సాహంతో.

శాంత చెక్కిలు కొద్దిగా ఎర్రబడినై. తన అందం గురించి తనతో పరాయి వాళ్లు అభినందన పూర్వకంగా మాట్లాడటం ఆమె కలవాటు లేదు. ఈభాస్కరం ఎవరోగాని, వచ్చి అయిదు నిమిషాలు కాలేదు. ఎన్నో కొత్త అనుభవాలు కలిగిస్తున్నాడు.

"అదీకాక రిహార్సల్సూ అవీ ఉంటయ్యేమో, నేను రోజూ ఇల్లు వదిలిరావటానికి లేదు. మా నాన్నగారికి ఒంటో సరిగా లేదు కూడాను!" అన్నది శాంత.

"అరెరే! ఏరీ మీనాన్నగారు? ఇంటో ఉన్నారా?"

"డాక్టరు దగ్గిరికి వెళ్ళారు."

"మీరు రిహార్సల్సు కోసం ఎంతో శ్రమ పడవద్దు. రోజుకొక గంటచాలు మీనాన్నగారి నడిగి ఎట్లాగైనా ఒప్పిస్తాను. మీరా మధురవాణి పాత్ర ధరించి తీరాలి. నాకోసమైనా! మీ మాత్రం మనిషిని ఆవేషం వెయ్యటానికి సంపాదించ లేకపోతే అపఖ్యాతిపాలై పోతాను."

"ఆమాట అని అంత పెద్దవేషంవేసి నేను మాత్రం అపఖ్యాతిపాలుకానా? పోనీ, ఇంకేదన్నా చిన్నపాత్ర ఇవ్వండి. వెంకమ్మవేషం వేస్తాను మీకభ్యంతరం లేకపోతే!" అన్నది శాంత. తప్పించుకు బయటపడేందుకు, భాస్కరం ఒక విధాన వదిలేటట్టు లేడు.

"ఛీ!ఛీ! వెంకమ్మవేషం నేను వేసినా వెయ్యవచ్చు. పోనీ బుచ్చమ్మ వేషం వేయండి! అది చాలా బాగుంటుంది. పెద్ద రిహార్సల్సు అవసరంలేదు"

"ఆ పని చేస్తాను. అట్లాగే కానివ్వండి."

భాస్కర్రావు లేచాడు.

"మీ పోర్షన్ ఇవాళ సాయంకాలమే పంపుతాను. రిహార్సల్సు ప్రారంభించ గానే మీకు కబురు చేస్తాను. ఇంకా విశ్వంగాడు దిగలేదు. వస్తాడివాళో రేపో."

భాస్కరం బయటికి పోతూంటే వరండాలో శాస్త్రిగారు డాక్టరు దగ్గిర్నించి వస్తూ ఎదురుపడ్డాడు.

"తమరేనా శాస్త్రిగారు? మీ అమ్మాయిగారిని పూర్వవిద్యార్థి సంఘ సమావే శానికి ఆహ్వానించటానికి వచ్చాను. ఆవిడ మేమాడే నాటకంలో చిన్నవేషం వెయ్యటానిక్కూడా ఒప్పుకున్నారు. తమ ఒంటో సుస్తీగా ఉందట. వీలుచేసు కుని రిహార్సల్సుకు మాత్రం రమ్మన్నాను. తమ అనుజ్ఞకూడా ఇవ్వండి. పందొమ్మిదో తారీకున తమరుకూడా మా ఫంక్షనుకు రావాలి తప్పకుండా!" అని గుక్కతిప్పుకోకుండా అనేశాడు భాస్కరం.

"అవశ్యం!" అన్నాడు శాస్త్రిగారు

నలుగురిలోనూ తిరగడానికి శాంత కీమాత్రం అవకాశం దొరికినందుకు శాస్త్రిగారికి సంతోషం కలిగింది. ఈ రెండు సంవత్సరాలూ ఇట్లాగే గడిపితే శాంత కీపాటికి డజనుమంది స్నేహితులు - అందులో అరడజనుమందయినా వివాహయోగ్యులు-ఉండేవాళ్లు కదా!...ఈకుర్రవాడికి వివాహం అయిందేమో!...

"డాక్టరుగా రేమన్నారు, నాన్నా?" అన్నది శాంత.

"మందిస్తానన్నాడు. రెస్టు తీసుకోమన్నాడు. జబ్బు నయమవుతుందన్నాడు. అయితే ఈ కుర్రవాణ్ణి అదీవర కెరుగుదువా?"

"ఎరగను నాన్నా!"

"బుద్ధిమంతు డల్లేనే ఉన్నాడు."

"మంచివాడే-పట్టుకుంటే వదలడన్నమాటే గాని, మంచినీళ్లు తాగినట్టుగా మాట్లాడేస్తాడు. కొత్తాపాతా లేదు. నన్ను చిన్నతనంనించీ ఎరిగినట్టు మాట్లాడాడు."

"ఏదో వేషం వేస్తానన్నావుట కాదూ?"

"అన్నాను. అప్పటి వీలునుబట్టి చూస్తాను."

"అదేమిటే, అమ్మా! వేషం తప్పకుండా వెయ్యి. వీలేమిటి?"

ఆరోజు సాయంకాలమే భాస్కరం శాంతకు ఆమె బుచ్చమ్మ పాత్రతాలూకు రంగాలు రెండూ రాసి తీసుకొచ్చాడు. రాత్రికి విశ్వం వస్తున్నాడనీ, రేపు ఉదయం ఎనిమిదింటికి తన ఇంట్లోనే రిహార్సలుంటుందని చెప్పి తన ఇంటి గుర్తు చెప్పాడు.

పడుకోబొయ్యేటప్పుడు శాంత తన పోర్షను అయిదారుసార్లు చదువుకుంది. ఆరాత్రి యావత్తూ మధురవాణీ బుచ్చమ్మా పోట్లాడుకున్నట్టూ తనమీద రాళ్లు రువ్వినట్టూ కలలుకన్నది శాంత.

* * *

భాస్కరంగారింటో బృందమంతా తయారైంది. విశ్వనాథం ఒక్కొక్కరి పరిచయమే చేసుకుంటున్నాడు. భాస్కరం ఒక వరస మనుషులందర్నీ పరిచయం చేసింతరవాత, విశ్వనాథం పాత్రల విషయం కనుక్కుంటూ "అగ్నిహోత్రావధాన్లెవరు? నువ్వా నాయనా? అగ్నిహోత్రావధాన్లంటే నిప్పులుకక్కాలి. నువు జలసూత్రావధానల్లే ఉంటే లాభంలేదు. కరటకశాస్త్రి ఎవరు? రైట్! అట్లా ఉండాలి కరటక శాస్తుర్లంటే, మధురవాణి ఎక్కడ? Where is my Madhuram?" అని పేలేస్తున్నాడు.

భాస్కరం, మధురవాణి వేషం వెయ్యటానికి సాహసించిన కుర్రవాణ్ని విశ్వానికి చూపించాడు. విశ్వం ఆ కుర్రవాణ్ణి సమీపించి, "నువ్వా మధురవాణి? డామిట్, కథ అడ్డంగా తిరిగింది." అన్నాడు.

భాస్కరం విశ్వాన్ని మందలిస్తూ అన్నాడు "ఒరే జాగ్రత్తసుమా, శాంతాదేవిగారితోగాని ఇట్లా మాట్లాడావంటే నిన్ను చెప్పుతీసుకొట్టుతుంది!"

అప్పుడే లోపలికి అడుగుపెట్టిన శాంత తనకే ఆశ్చర్యం కలిగించే సాహసంతో "మెత్తని చెప్పులే వేసుకొచ్చాను లెండి!" అన్నది.

విశ్వం ప్రశ్నార్థకంగా భాస్కరంకేసి చూశాడు. భాస్కరం ఇద్దరికీ పరిచయంచేస్తూ, "ఈవిడే శాంతాదేవి, బుచ్చమ్మవేషం వేస్తున్నది. మన ఓల్డ్ గరల్!" అన్నాడు.

విశ్వం ఆశ్చర్యంగా శాంతకేసి చూస్తూ "How beautiful! Quite unexpected!" అని మరుక్షణమే "ఆ చెప్పులు నిజంగా మెత్తనివేకదా!" అన్నాడు. అంతా ఒక్కసారి గొల్లుమని నవ్వారు.

మొత్తంమీద ఎవరూ సహజంగా లేరు అందర్నీ అదోవిధమైన ఉద్రేకం ఆవేశించింది. అసలే పూర్వవిద్యార్థి సమావేశపు అడావుడి. అందులో వేషాలువేసి నాటకం ఆడటం. దానికితోడు గుంపులో శాంతవంటి అందకత్తె అందరితోనూ స్వేచ్ఛగా మాట్లాడుతూ ఉండటం! ఎవరూ అసభ్యంగా ప్రవర్తించ నప్పటికీ ప్రతివాడూ కాస్తోకూస్తో నిషామీద ఉన్నట్టే ప్రవర్తించాడు.

ఈ నిషా ఏమాత్రమో శాంతకుకూడా ఎక్కింది. ఆమె ప్రకృతి ఏకాంతాన్ని కోరే ప్రకృతి కాదు. ఆమాట అని సంఘంలో ఉన్న మంచి చెడ్డలన్నిటినీ వేదాంతంతో స్వీకరించి ఆ సంఘంలోనే బతికిని నాలుగు రోజులూ గడుపుదామనే ప్రకృతీకాదు. ఆమె కిటువంటి సంఘం కావాలి-ఏదో ఒకపని పెట్టుకుని, దాని కోసం నలుగురూ కలిసిపాటు బడుతూ, పనిపూర్తి అయేవరకూ ఏవిధమైన మన స్పర్థలూ లేకుండా, ఒకరినొకరు సంతోషపెట్టటానికి ప్రయత్నిస్తూ, చేస్తున్న పని పూర్తిగా మరవటంకాని, అనుక్షణం అదే స్మరించటంకాని చేయకుండా గడిపిన నాల్గురోజులు సర్దాగా గడిపే సంఘం!

ఈ పూర్వవిద్యార్థి సమావేశం మూలంగా శాంతలో ఎంత నూతన వికాసం కలిగిందీ శాస్త్రిగారు గమనించారు. ఆయన మనస్సుకూడా చాలా తేలికఇచ్చింది. పంథొమ్మిదో తారీకు దగ్గిరి కొచ్చింది. ఆనాడల్లా శాంత ఇంటో ఉండకపోవడం ఆధారం చేసుకుని ఒక్క చిన్నకార్యం చక్కబెడితే తనకు మరీ నిశ్చింతగా ఉంటుందని భావించి శాస్త్రిగారు తన తమ్ముడికి ఒక ఉత్తరం రాశారు.

శాస్త్రిగారు పురుషోత్తాన్నిచూసి చాలా ఏళ్లైంది. ఆయనకు ఉత్తరం రాసి ఇంకా ఎక్కువ కాలమయింది. నిజానికి శాస్త్రిగారికి పురుషోత్తంమీద భ్రాతృభావం పోయికూడా చాలాకాలమయింది. శాస్త్రిగారు చేసుకున్న పెళ్ళినిగురించి పురుషోత్తం చాలా అసహ్యంగా ప్రవర్తించాడు. ప్రపంచమంతా కలిసి వెయ్యని

అల్లరి పురుషోత్తం ఒక్కడే చేశాడు. నిర్లిప్తులుగా ఉండిన వాళ్లనుకూడా రెచ్చగొట్టి అన్నగారిమీద దుష్ప్రచారం చేశాడు. లోకమంతా ఈ పెళ్లిని గురించి మరిచిపోయిన తరువాతకూడా పురుషోత్తం అన్నగారిని మరవలేదు. క్షమించలేదు. తన తమ్ముడి ప్రకృతిలో ఏమాత్రమో నైచ్యం ఉన్నందుకు శాస్త్రిగారు చాలా బాధపడ్డారు. తను చేసుకున్న పెళ్ళిని ఆమోదించమని శాస్త్రిగారెప్పుడూ తమ్ముణ్ని అడగలేదు. అటువంటి విషయాల్లో ఏవరి నమ్మకాలు వారివి. కాని తను గౌరవించి పెళ్ళాడిన స్త్రీని పురుషోత్తం 'అది-ఇదీ' అనటమేకాక అనరాని మాటలు కూడా అన్నట్టు విని శాస్త్రిగారు చాలా నొచ్చుకున్నారు. అటు తరవాత పురుషోత్తం ఒకసారి అన్నగారి ఎదుటపడి అనదలిచిన మాటలు, కొంచమైనా నిగ్రహం లేకుండా, ఒక్కమాట బీరుపోకుండా, కొన్ని మాటలు ఒకటికి నాలుగుసార్లు మళ్ళీ మళ్ళీ అని తనదారిని తాను వెళ్ళిపోయినాడు. అంతే అటు పిమ్మట ఆ ఇద్దరన్నదమ్ములకూ ఎటువంటి సంపర్కమూ లేకుండా పోయింది.

ఇది జరిగి పన్నెండేళ్ళ చిల్లర అయి ఉంటుంది. శాస్త్రిగారి కిప్పుడు తమ్ముడు జ్ఞాపకం వచ్చాడు. ఈనాడు శాస్త్రిగారి హృదయంలో తమ్ముడిమీద ఎటువంటి కార్పణ్యమూ లేదు. ఏదో ఉద్రేకం వచ్చి ఏమేమో అప్పుడన్నాడు. ఆ అన్నమాటలకు పురుషోత్తం ఎప్పుడో పశ్చాత్తాప పడి ఉంటాడని శాస్త్రిగారు రూఢిచేసుకున్నారు. పుష్కరం క్రిందటి తన ప్రవర్తనను సరిఅయిన దృష్టితో విమర్శించుకో లేనంతటి మందమతా, పురుషోత్తం? కాదు. తనుచేసిన పని తప్పని ఇంకా పురుషోత్తం నమ్మినప్పటికీ, ఆ తప్పుచేసిన తన దౌర్బల్యాన్ని ఎప్పుడో క్షమించి ఉంటాడు! శాంతమీద పురుషోత్తానికి ఉండదగిన వాత్సల్యంలో ఒక పీసమయినా ఉండకపోదు! కాలకర్మ గతి సరిగా ఉండక తనకు విపత్తే సంభవిస్తే శాంతను దగ్గరకు తీయడానికి పురుషోత్తంకంటె అర్హుడెవడు?

తనకు పురుషోత్తంవల్ల పొందదగిన ఈ ఉపకారం అట్లా ఉండగా పురుషోత్తం కూడా తనవల్ల పొందదగిన ఉపకారం ఉంది. అతను ఆర్థికంగా, పాపం, చితికిపోయినాడు. బండెడు సంసారమూ, ఎక్కువమంది ఆడపిల్లలూనూ. ఇద్దరాడపిల్లల పెళ్లిళ్లు అప్పుడే చేసేశాడు; అప్పుడే కాపరం అధోగతికి వచ్చింది. ఇంకా ఇద్దరాడపిల్లలున్నారు. ఇల్లూవాకిలీ ఉన్నప్పటికీ అప్పుకూడా ఉన్నట్టుంది. అకారణంగా పోట్లాటలు పెట్టుకుని ఆ కాస్త ఉద్యోగం పోగొట్టుకుని ఆ పల్లెటూళ్లో పడుండి పొలాలు చూసుకుంటున్నాడు. ముష్టి ఆ ఆరెకరాల పొలంమీద జీవితం

ఎట్లా వెళ్లుతుంది ? కుర్రవాడొకడున్నాడు. వాడి చదువు సంధ్యలకు డబ్బు కావాలి. వీటన్నిటికీ తను కనిపెట్టి ఉండవచ్చు పురుషోత్తాన్ని.

ఈ ఆలోచనతో శాస్త్రిగారు పురుషోత్తానికి ఉత్తరం రాశారు. పంధొమ్మిదవ తారీకు ఉదయం బండికి తప్పక వచ్చి తనను కలుసుకొని అర్జంటు విషయాలు కొన్ని మాట్లాడిపోవలసిందని ; 'నాకు నీ దగ్గరకు వచ్చే యోగ్యతే ఉంటే నీ క్శ్రమ ఇచ్చి ఉండను' అని ఉత్తరం చివర ఒక ముక్కకూడా చేర్చారు శాస్త్రి గారు. ఆమాట పురుషోత్తానికి ఉపశాంతి కలిగిస్తుందనే ఆశతో. ఉత్తరం పోస్టులో వేసింతరువాత శాస్త్రిగారికి రకరకాల ఆలోచనలు పోయినై. ఆ ఉత్తరం రాయటం అనవసరమేమో? ఆకారణంగా పురుషోత్తాన్ని కెలకటం అవుతుందేమో ? అన్నాళ్లూ తనకెవరు సహాయపడ్డారు భగవంతుడు తప్ప ! తమ కష్టాలను ఎట్లా ఎదుర్కొన్నాడో. శాంత కూడా తన కష్టాలను అట్లా ఎదుర్కోలేదా ? డాక్టరుగారు మందిస్తున్నప్పటి నుంచీ గుండెనొప్పి చాలా తగ్గి వస్తున్నది. క్రమంగా అదే నయమవుతుంది...అంతగా పురుషోత్తంవస్తే శాంత సంగతి ఏమీ ఎత్తకుండా ధనసహాయంచేసి పంపవచ్చును. దానికూడా పురుషోత్తం ఆగ్రహం తెచ్చుకొని, 'నన్నింత అర్జంటుగా పిలిపించింది ముష్టిపెట్టి అవమానించటానికా?' అంటాడేమో? అప్పుడు పురుషోత్తం తత్వం ఎట్లా ఉన్నట్టు కనిపిస్తే అట్లా ప్రవర్తించవచ్చునని నిర్ధారణ చేసుకున్నారు శాస్త్రిగారు చివరకు.

అయితే పద్దెనిమిదో తేదీరాత్రి శాస్త్రిగారికి గుండెదడ తీవ్రంగా వచ్చింది. పదిగంటలే అయింది. కాని, శాంత అప్పుడే గాఢనిద్రలో ఉంచి పాపం. వారం రోజులనుంచీ రిహార్సల్సుతో మధనపడుతున్నది. రేపు విరామమే ఉండదు. అందుకని శాస్త్రిగారు కూతుర్ని లేపలేదు.

బాధ అంతకంతకూ జాస్తి అవుతున్నది. మూలగక తప్పలేదు. శాస్త్రిగారు మెల్లిగా వరండాలోకి వెళ్ళి మూలగసాగారు. ఒక నిమిషంపాటు ప్రాణంపోతు న్నదనిపించింది. ఆ తరువాత క్రమంగా దానంతట అదే సర్దుకుంది బాధ. శాస్త్రిగారికి నిద్రపట్టేటప్పటికి పన్నెండు గంటలు కావచ్చింది

శాంత మర్నాడుదయనే లేచి స్నానమూ అదీచేసి, ఎనిమిదిన్నర కల్లా బయలుదేరింది. వెళ్ళేటప్పుడు తండ్రితో, భోజనానికి అక్కడికే రమ్మనీ హోటలుకు వెళ్ళి ఆ దిక్కుమాలిన తిండి తినవద్దనీ హెచ్చరించింది.

తొమ్మిదిగంటల బండితో పురుషోత్తం వస్తాడు అతడు వచ్చేసమయానికి

శాంత ఇంట్లో వుండకూడదనే ఆదుర్దాతో శాస్త్రిగారు కూతురు చెప్పినదానికల్లా సరేనని ఆమెను తొందరచేసి పంపేశాడు. కాని శాంత వెళ్ళినప్పటి నుంచీ శాస్త్రి గారికి పురుషోత్తం రాడేమోననే భయం జాస్తి అయింది. రాత్రి అడావుడి చూసిన తరవాత శాస్త్రిగారికి పురుషోత్తానికి ఉత్తరంరాయడం చాలా తెలివయిన పనే ననిపించింది.

ఒకవేళ గానీ పురుషోత్తం తన వుత్తరాన్ని తృణీకరించి ఉంటే కర్తవ్యం ఏమిటా అని ఆలోచిస్తూ శాస్త్రిగారు హాలులో పచారుచేస్తుండగా వరండామెట్లెక్కి పురుషోత్తం వచ్చాడు.

తమ్ముణ్ణి చూడగానే తనలో ఏదో భ్రాతృప్రేమ పొర్లుకొస్తుందని ఆశపడు తున్న శాస్త్రిగారికి ఆశాభంగమయింది. పురుషోత్తం ఎవరో పరాయి వాడల్లే కనిపించాడు. అతని మొహంచూస్తే శాస్త్రిగారికి అర్థంకాని నిస్పృహ ఏదో కలిగింది.

"ఆ ఉత్తరంలోనే ఆ విషయమేదో రాస్తే సరిపొయ్యేదిగా," అన్నాడు పురు షోత్తం వస్తూనే.

''కూర్చో! మాట్లాడాలిసింది చాలా ఉంది అందుకని రాయలేదు" అని అన్నాడు శాస్త్రిగారు

"ఇవాళే రమ్మన్నావు. మరి రెండురోజు లున్నతరువాత నయితే నాకు పని చెడకుండా ఉండేది సంగతేమిటో త్వరగాచెప్పు. నేనుమళ్ళీతిరుగు బండిలో వెళ్ళాలి. ఇంటిదగ్గర నా కోసం భోంచెయ్యకుండా కనిపెట్టుకొని ఉంటారు!"

'"అంత చెప్పుల్లో కాళ్లు పెట్టుకొస్తావని అనుకోలేదు, ఫరవాలేదు? ముఖ్యవిష యం మూడు మాటల్లో చెప్పేస్తాను. నాకు గుండెదడ వస్తున్నది. ఏ క్షణాన అది నన్ను ముంచేస్తుందో తెలీదు. నేను కాస్తా ఈ జబ్బువాతపడితే నా బిడ్డ దిక్కులేనిదవుతుంది. దాన్ని నీవు కాస్త కనిపెట్టి ఉండమని చెప్పటానికి పిలి చాను. అది బొత్తిగా నిరాధారంగా లేదు. దానిపేర కాస్తోకూస్తో ఆస్తి ఉంది. ఆ ఆస్తి చూస్తూ దాన్ని రెండు రోజులపాటు కనిపెట్టి ఉంటే ఆపైన అదిపెద్దదై నానిదారి అది చూసుకుంటుంది. నా తరవాత దానికి నీకన్న ఎవరున్నారు?" అని శాస్త్రిగారు ఆశగా తమ్ముడివంక చూశారు. పురుషోత్తం వెంటనే సమాధానం ఇవ్వక అటూ ఇటు పచారుచేశాడు. అన్న కోరినదానికి ఆమోదింతామని వెంటనే నిశ్చయించుకున్నాడు. కాని వెంటనే ఆ సంగతి బయట పెట్టదలచుకోలేదు. అన్నగారికి తను ఇవ్వదలచిన ఉపన్యాసమంతా ఇచ్చికాని తన అభిప్రాయం

బయటపెట్టకూడ దనుకున్నాడు. ఇంతకాలమూ ఆయన తన చేతికి ఇంతబాగా చిక్కలేదు. ఈ అవకాశం పోగొట్టుకుంటే ఎట్లా?

"నీ పిల్లకు అండగా ఉండమని నన్నెందు కడుగుతావు? నీ మరదలు-ఆ అనసూయ నెందు కడగవు?" అన్నాడు పురుషోత్తం. అనసూయ శాంత పిన తల్లి. వాళ్ళ ఊళ్లో ఉండి వృత్తి చేసుకుంటున్నది.

"అనసూయ నడగ దలచుకుంటే నీకోసం ఎందుకు కబురు పంపతాను?" అన్నారు శాస్త్రిగారు కాస్త వేడెక్కి.

మళ్ళీ కాస్సేపు పచారుచేసి పురుషోత్తం. "నన్ను అకారణంగా పిలిచావని అనుకుంటూనే ఉన్నాను. ఈ పని చెయ్యటానికి నేను ఒప్పుకుంటానని ఎట్లా అనుకున్నావు?" అన్నాడు.

"ఒకప్పుడైతే ఒప్పుకోవని నే నెరుగుదును. ఈ లోపల కాస్తయినా మారి ఉంటావనుకొని పిలిపించాను" అన్నాడు శాస్త్రిగారు రోషంగా.

ఆ మాటతో పురుషోత్తం నిప్పులు తొక్కిన కోతి అయిపోయినాడు.

"నీ దృష్టిలో మారటమంటే పాపిష్టి పనులకు సుముఖం కావటమన్న మాట! అట్లా వెయ్యిజన్మలెత్తినా మారను. నలుగురూ ఆమోదించిన బాటని వెళ్ళటం నా ధర్మం. నేను దానికి భిన్నంగా వెళ్ళను. నీ పిల్లకు దిక్కుండదంటున్నావు. ఎందుకుండాలి? నువు చేసినదానికి ఏమనుభవించావు? భోగం ముండలను తెచ్చి పెళ్ళిచేసికొని పిల్లల్ని కన్నందుకు ప్రపంచంలో శిక్షేలేకపోతే, మేమంతా సంసారపక్షంగా పెళ్ళాలతో కాపరం చెయ్యవలసిన ఖర్మమేం? మంచి మంచి అందగత్తెల్ని తెచ్చుకుని వాళ్ళతో మేం మటుకు ఊరేగలేమూ?... భోగందానికి పుట్టినదాన్ని- సమర్తాడి పెళ్ళీ పెటాకులూ లేనిదాన్ని - నీ కూతుర్ని నే నింట్లో అట్టే పెట్టుకునేందుకు పీలుంటే, నా కూతురెక్కడ సమర్తాడి పోతుందో అని దడుచుకు చచ్చి, సమర్తాడకముందే దానికి మూడుముళ్ళు వేయించటానికి నేను నాయాస్తి యావత్తూ ధారపొయ్యవలసిన గతెందుకు పట్టింది? పైగా నేను మారా ననుకుంటున్నావా? చిన్నప్పుడు కళ్లు కనిపించక ఏంచేశావో చేశావు. ఇంత కాలానికూడా నీకు ప్రపంచధోరణి అర్థంకాక పోగా, నువు మారనందుకు నన్ను తప్పుపడుతున్నావా? నీ కూతుర్ని నాయింటో పెట్టి పెంచమంటావే, సంఘం ఏమిటో నీకేం తెలిసిందని అడుగుతున్నాను. నాలుగు డబ్బులు సంపాదించగానే పరిసిపోయిందనుకున్నావు కాదూ! ఎంత

కలియుగమైనా, ధర్మానికి మూడుకాళ్లు దబ్బయినా నాలుగో కాలింకా పడిపో లేదు. రేపు నీ కూతురి కాసంగతి తెలిసివస్తుంది!"

శాస్త్రిగారు రీకారడా దెబ్బలు భరించలేకపోయినారు. ఆయన ముఖం ఎర్ర బడ్డది. శరీరమంతా కంపించింది. తనకు యాభైగజాల్లో నిలబడటానికి తగిన సంస్కారంలేని అప్రయోజకుడు, దిక్కుమాలిన సంఘాన్ని, వాటింతట అవి ఏర్పడ్డ సంప్రదాయాలనూ వెనకేసుకొచ్చి, తన అసహాయతస్థితినిబట్టి తనని ఇంత అవమానించడం ఆయనకు దుర్భర మనిపించింది. ముందు నా ఇంట్లో నుంచి బయటికి పొమ్మందామనే ఉద్దేశంతో శాస్త్రిగారు కుర్చీలోనుంచి సగం లేచారు. కాని అంతలోనే ఆయన ముఖం నల్లగా మారింది. ఒక చెయ్యి గుండెకు అదిమిపట్టి అట్లాగే కుర్చీలో కూలబడిపోయినాడు. ఆయన ముఖం వాలిపోయి గడ్డం రొమ్ము నానుకుంది. ఆయన నోటివెంట నురుగు రాసాగింది.

పురుషోత్తం అన్నలో కలిగిన ఈ మార్పర్థం కాక ఎలాతెలాబొయ్యే మొహంతో ఒక క్షణంపాటు చూసి పూర్తిగా మారిపోయిన గొంతుతో "అన్నయ్యా!'' అన్నాడు. సమాధానంలేదు. దగ్గిరికి వెళ్ళి శాస్త్రిగారిని భుజం పట్టి ఊపాడు. శాస్త్రిగారిలో చైతన్యం లేదు.

* * * *

అప్పుడే భోజనాలయినై. శాంత తండ్రికోసం ఎదురు చూసింది. ఆయన భోజనానికి రాలేదు. 'విషయ మేమిటో కనుక్కుంటాను, ఇంటికివెళ్ళి మళ్ళా వెంటనే వస్తా' నని ఆమె భాస్కరంతో అంటున్నది. ఇంతలోనే శాస్త్రి గారింటో పనిచేసే కుర్రవాడు పరిగెత్తుకొచ్చి, "అమ్మా! అమ్మా! నాయన మూర్ఛొచ్చి పడిపోయినారు, పలకటంలేదు!" అని ఆదుర్దాగా చెప్పాడు.

ఈ మాటలు విని శాంత కొయ్యబారినట్టు కనబడ్డది. ఆమెను గమనిస్తున్న భాస్కర్రావు విశ్వాన్ని పిలిచి శాంతను ఇంటికి తీసుకుపొమ్మని, తను వచ్చే వరకూ అవసరమైతే ఆమెవెంట ఉండమనీ చెప్పాడు.

శాంత ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి ఇంటినిండా జనం చేరారు. డాక్టరు వచ్చి చూసి అంతా అయిపోయిందని చెప్పిపోయినాడు. ఈ నాటకంలో తనపాత్ర ఏమిటో మరిచిపోయి పురుషోత్తం హడావుడి చేస్తూ ఉత్తర క్రియల ఏర్పాటు చేస్తున్నాడు. ఆయన ఎవరో తెలియకుండానే శాంత ఆయనచేతికి ఇనప్పెట్టె తాళంచెవు లిచ్చేసింది.

కొంచెం దూరంగా నిలబడి విశ్వం శాంతను కనిపెట్టుతూనే ఉన్నాడు. ఆమె ఇంతవరకూ ఏడవలేదు. ఎవ్వరూ ఏడిచేవాళ్ళులేని ఆ వాతావరణంలో ఆమెకు ఏడవటం చేతకాలేదు.

శవాన్ని తంత్రాలు మంత్రాలు స్నానాలూ లేకుండానే శ్మశానానికి చేరవేశారు, పురుషోత్తంగారి దయవల్ల, శవం ఇల్లుదాటిన మరుక్షణం విశ్వం శాంతను రెక్క పట్టుకొని ఒక గదిలోకి తీసుకుపోయాడు. ఆమె అక్కడ మంచంమీద కూల బడి నిశ్చింతగా ఏడవసాగింది. విశ్వం గదని విడిచిపోకుండానే దూరంగా కిటికీ దగ్గిరికి వెళ్ళి బయటకు చూస్తూ నిలబడ్డాడు. కాలం ఎట్లా వెళ్ళిందీ అతనికి తెలియదు అకస్మాత్తుగా గడియారం చూసుకుంటే నాలుగు గంటలయింది.

శాంత ఇప్పుడేడవటంలేదు. గోడకు చేరగిలబడి ఆ మంచం మీదే కూర్చుంది. నిస్పృహ మూర్తీభవించినట్టుగా. ఆమె కింకా తను చెయ్యగల సహాయం ఏమన్నా ఉందేమో తెలుసుకుందామని ఉంది విశ్వానికి. కాని ఏమని అడగాలో తెలియలేదు. అతను ఆమెకు సమీపంలో కుర్చీ ఈడ్చుకుని కూర్చుని, "త్వర లోనే భాస్కరంకూడా వస్తాడు. మా ఇద్దరివల్లా మీకు కావలసిన సహాయం ఏదన్నా ఉంటే - " అని ఆగాడు.

"నా కింకెవ్వ రున్నారు, మీ యిద్దరూతప్ప? నిజంగానే ఎవరూలేరు. నేను దిక్కుమాలిన పక్షి అయిపోయినాను!" మళ్ళీ శాంతకు ఉప్పెనగా ఏడుపొచ్చే సింది. ఆమెను ఒక పావుగంట ఏడవనిచ్చాడు విశ్వం.

ఇంతలో పురుషోత్తం ఆదరాబాదరా లోపలికి వచ్చి శాంతకేసీ, విశ్వం కేసీ కాస్సేపు చూశాడు.

"నేనా? నేను శాస్త్రి తమ్ముణ్ణిలే. నువ్వీపిల్ల స్నేహితుడివా?" అన్నాడు పురుషోత్తం.

"అంత పెద్దపేరు పెట్టుకునే యోగ్యతలేదు నా కింకా! ఒక్కసారి ఇట్లా రండి, మీతో మాట్లాడాలి!" అన్నాడు విశ్వం పురుషోత్తాన్ని.

అవతలికి వెళ్ళి విశ్వం శాంతగతి ఏమిటని అడిగాడు.

"అదంతా ఏర్పాటుచేశానే! ఈ ఇల్లు అద్దెకిచ్చేస్తాను పిల్ల మా ఇంటికే వచ్చేసి మా ఇంటో ఉంటుంది. ఏమీ ఫరవాలేదు. నీ కింకేమైనా మంచి ఆలోచన తట్టిందా?" అన్నాడు పురుషోత్తం, విశ్వానికి శాంతతో ఎంత గాఢమైన సంబం ధం ఉందోనని భయపడుతూ.

''లేదు, లేదు! అదే బాగుంటుందని తోస్తున్నది. అయితే మీ రెప్పుడొచ్చారేమిటి?'' అన్నాడు విశ్వం.

''నేను తొమ్మిదింటికే వచ్చా! మావాడు నన్ను రమ్మని పిలిచాడు. ఉత్తరం రాశాడు. ఏదో సంసారవిషయాలు మాట్లాడుతున్నాం. ఇంతలోనే జబ్బుచేసి విరుచుకు పడిపోయినాడు. పట్టి పాపిష్టిజబ్బు కదా! మాట్లాడుతూండగానే కమ్ముకొస్తుంది.''

శాంతయొక్క భావి నిర్ణయం కాగానే విశ్వానికి సగంభారం తీరినట్టయింది. అతను మళ్ళీ శాంత దగ్గిరికివచ్చి, ''మీ పినతండ్రిగారు మిమ్మల్ని వాళ్ళఊరు తీసుకుపోతా మంటున్నారు. అట్లాచేస్తే చాలా బాగుంటుందనుకుంటాను!'' అన్నాడు.

''అవును!'' అన్నది శాంత నిర్లిప్తంగా.

''నే నొక్కటి చెప్పదలచుకున్నాను, మీ కభ్యంతరం లేకుండాఉంటే!''

శాంత అతనికేసి చూసింది.

''మీరు నన్ను మీ స్నేహితుడుగా భావిస్తే నేను చాలా సంతోషిస్తాను. నేను సామాన్యంగా ఎవరినీ మెప్పించలేను. నన్నెవరూ మెప్పించలేరు. నాకు భాస్కరం ఒక్కడే స్నేహితుడు ప్రపంచంలో. నాలుగురోజులే పరిచయం అయినప్పటికీ నాకు మీ స్నేహంమీద గురి ఏర్పడ్డది. నాకేమీ ఒరిగించమని చెప్పను; కాని నావల్ల ఎప్పుడే సహాయం మీకు కావలసినా మొహమాటపడకుండా

తీసుకోండి. నాకు సంతోషంగా ఉంటుంది. నేను బతికి ఉండగా మాత్రం మీరు 'నాకెవరూలేరు' అని అనుకోవద్దు, నాకదే కావలసింది. ఈ మాట అనటానికి నా కింతకంటే అవకాశం దొరకదు. అందుకని మీ రింతకష్టంలో ఉన్నా ఇప్పుడే అనేస్తున్నాను."

శాంత వినపడీ వినపడకుండా "థాంక్స్" అన్నది.

భాస్కరం వచ్చేటప్పటికి ఆరుగంటలయింది.

"నాకక్కడే తెలిసింది" అన్నాడు భాస్కరం విశ్వంతో. "సాధ్యమైనంత త్వరగా కర్మకాండ యావత్తూ ముగించి వచ్చేశాను. అంతా ఎవరిళ్ళకు వారు వెళ్ళారు......ఏమిటి ప్రారబ్ధం? ఏదీ శాంత?"

"వాళ్ళ పినతండ్రి ఏదో మాట్లాడుతున్నాడు."

"వచ్చాడా ఏమిటి?"

"ఆ! ఆయనగారు రావటమేమిటి. ఈయన చావటమేమిటి. అంతా ఒక్క-సారే జరిగింది!" అన్నాడు విశ్వం.

శాంత భాస్కరానికి దొరికేటప్పటికి మరో అరగంట పట్టింది. "ఎంత దుర దృష్టవంతురాలివి!" అన్నాడు భాస్కరం శాంతను, ఓదార్పుగా.

"ఏదో చక్రం మీదిగా పోతున్నది" అన్నది, శాంత.

"మీ పినతండ్రిగారు నిన్ను వాళ్ళ ఊరు తీసుకుపోతున్నారని విశ్వం చెబు తున్నాడు. అంతకన్న చెయ్యదగిందేమీ లేదా అని ఆలోచిస్తున్నాను."

"ఏముందీ చెయ్యటానికి?" అన్నది శాంత.

"ఏమీ కనిపించటంలేదు. అందుకే చిరాకేస్తున్నది; మనం ఏదో చదువు కున్నాం. ఆధునికత్వం సంపాదించా మనుకుంటున్నాం. తీరా పరీక్షకు పెట్టే టప్పటికి మన చదువూ, ఆధునికత్వమూ ఎందుకూ పనికిరావు!"

శాంతకు పినతండ్రి దగ్గిరికి వెళ్ళటం ఇష్టం ఉండదని భాస్కరం ఊహించు కున్నాడు. శాంత తండ్రి బ్రాహ్మడని మాత్రమే అతని కర్థమయింది. ఆమె తల్లి సంగతి అతనికి తెలియదు. తెలిసే అవకాశంకూడా లేదు. 'బ్రాహ్మణపిల్ల అయి ఉండికూడా ఆమె అవివాహితగా ఉండటే అది ఆధునికత్వమై ఉండాలి. అటువంటి శాంత, ఎక్కడో పల్లెటూరులో మరొకరి పంచన ఉండి ఏమి జీవిస్తుంది?' ఆ విధంగా ఆలోచించాడు భాస్కరం.

ఆ రాత్రి పడుకున్నప్పుడుకూడా భాస్కరాని కదే ఆలోచన.

"ఏంరా, విశ్వం? శాంత సంగతి ఏమవుతుందంటావు?"

ఏమీ పర్వాలేదు. ఎవడో ఒకడు దేవుడంటివాడు వచ్చి ఆమెను పెళ్ళాడే స్తాడు."

"నీకు తెలీదు. అటువంటి ఆడవాళ్ళకు వట్టి వెధవలు దొరుకుతారు."

"నీ కాశయం అక్కర్లేదు. ఆమె దగ్గిరికిపోయి, 'నన్ను పెళ్ళాడు' అని అడగటానికి ఏ వెధవకు ధైర్యం ఉంటుంది?"

"పోనీ, ఒరే! నువ్వింకా బ్రహ్మచారివేగదా, శాంతని పెళ్ళాడెయ్యరాదూ? ఇక్కడే ఉండిపోతుందీ!"

"నేనా? నా కసలే దిగులుగా ఉంది, నన్ను నవ్వించకు!"

"ఏంరా? నీకేం?"

"నేనొకవేళ ఆమెను పెళ్ళాడటానికి తగినవాణ్ణి అనుకున్నా ఆమెను తీసికెళ్ళి మా అమ్మకూ, మా నాన్నకూ ఎట్లా పెళ్ళిచెయ్యను? వాళ్ళను చూపించి అత్త గారూ, మామగారూ అంటే శాంత మూర్ఛపోదూ? అయినా నాకు డబ్బేదీ?"

"నీ డబ్బెవడికొక్కావాలా? శాంతకు డబ్బుంది. కావలిస్తే నువు కూడా పడి తిను."

"మన జన్మ కంతకంటె మంచిగీత ఉన్నట్టు లేదులే! అయినా నన్నెందుకు చంపుతావు? దేశంనిండా నాకన్న అందమైనవాళ్ళూ, తెలివిగలవాళ్ళూ, డబ్బున్న వాళ్ళూ, ఉన్నారు. ఎవరినో ఒకర్ని తెచ్చి శాంతకు పెళ్ళిచెయ్యి. నీ కిహమూ పరమూ ఉంటుంది!" అన్నాడు విశ్వం.

"శాంత పెద్దపిల్ల అనిగాని నీ కభ్యంతరం లేదుకదా?"

"నీకు నిజంగా మతిపోయింది! నాకేమో నిద్దరొస్తున్నది. నన్నిక పలక రించకు?" అని అటుతిరిగి పడుకున్నాడు విశ్వం.

అతనికి నిద్ర ఆమడదూరంలో ఎక్కడాలేదు. అతని ప్రాణంమట్టుకు శాంత దగ్గిరే తారట్లాడుతున్నది. తెలిసో, తెలియకో భాస్కరం నిజం చెప్పాడు. శాంతకు తనవంటి భర్త దొరకడు. తను ఆమెను ఆరాధించినట్టు ప్రపంచంలో ఇంకెవ్వడూ ఆరాధించలేడు. అది అసంభవం. అసలు తన ఆత్మ ఆమె ఆత్మను సమీపించినట్టు మరొకరి ఆత్మ సమీపించదు. ఆ విషయం విశ్వానికి నమ్మకంగా తెలుసును. కాని ఏమిటి చెయ్యటం ? 'నిన్ను ప్రాణంకన్న ఎక్కు వగా చూసుకుంటాను. అందుకని నన్ను పెళ్లాడు !' అనటం ఎట్లా ? పైగా ఈ తరుణంలోనా ? అసంభవం. ఎప్పుడో అతను ఆ మాట అనే రోజు వస్తుంది. ఈ

లోపుగా శాంత ఎక్కడికీ పోదు. తన దగ్గిర్నుంచి ఆమెను ఎవడూ తీసుకో లేడు. అసంభవం!

* * * *

తండ్రిపోయిన మూడోనాటి సాయంకాలం శాంత పినతండ్రివెంట బయలు దేరింది. ఈ లోపుగా భాస్కరమూ, విశ్వమూ ఆమెకు అంపకాలు చెప్పారు; ఆమె చిరునామా తీసుకున్నారు. విశ్వం తన చిరునామా శాంత కిచ్చాడు.

మర్నాడే విశ్వంకూడా భాస్కరం దగ్గిర శలవు పుచ్చుకొని ఇంటికి వెళ్ళిపోయినాడు.

విశ్వం ఇంటో అడుగుపెట్టటమే ఆలస్యంగా వాళ్ళమ్మ, "అయ్యో, ఇన్నాళ్లెక్కడికి పోయినావురా? ఫలానిచోటికని చెప్పకుండా, ఫలానప్పు డొస్తానని చెప్పకుండా పోతివి! చదువుసంధె లయిపోయినా కూడా ఇంత ఇల్లు పట్టకుండా తిరిగితే ఎట్లారా?" అని సాధించింది.

"ఇప్పుడేం వచ్చింది? సంగతేమిటో బయటపెట్టు!" అన్నాడు విశ్వం.

ఇట్లా సాధింపు మొదలుపెట్టినప్పుడల్లా ఆవిడకు తనచేత చేయించవలసిన పని ఉందని విశ్వం నమ్మకం. ఈ నమ్మకం సామాన్యంగా నిజమవుతూ ఉంటుంది. "ఏంలేదులే. నిన్న ఆ చింతపల్లివారొచ్చి వెళ్లారు. ఆడవాళ్లు కూడా వచ్చారు నిన్ను చూచిపోదామని. నెలనుంచి ఆ పెద్దమనిషి నీ చుట్టూ తిరుగుతుంటే నువ్వింతవరకూ వెళ్ళి పిల్లనుచూసి రాకపోతివి. బాగుందా?"

"బాగుందే! నేను వెయ్యిపన్లవాణ్ణి. నాకు వీలుపడ్డప్పుడు వెళ్ళి చూసివస్తాను. నన్నట్లా తరిమితే ఎట్లా? నువు వాళ్ళతరపు మనిషివా, నా తరపు మనిషివా? ముందది చెప్పు."

"వాళ్ళు నీ మొహానికి నాలుగువేలు కట్నం పోస్తామంటున్నప్పుడు మనకు మాత్రం ఆదుర్దా ఉండక్కర్లా?"

"అన్నట్టు, ముందాసంగతేమిటో తేల్చండి! నా మొహానికి వాళ్ళంత కట్నం పోస్తామని ఎందుకంటున్నారూ?"

"అదంతా మన కెందుకు? మన మడిగామా, పెట్టామా? వాళ్ళంతట వాళ్ళిస్తుంటే తీసుకోవటానికి చేదా?"

"డబ్బిస్తే తీసుకోవటమేనా? అక్కడేం లొట్టలున్నయ్యో చూడక్కర్లా

"ఆ! లొట్టలేమిటి? పిల్ల పెద్దమనిషి అయిందని గిట్టని వాళ్లెవరో పు... వేశారు. పిల్లలకు పదమూడో ఏడుకూడా వచ్చింది కనక, కాస్త కాలు బారు

పిల్ల కనక నమ్మటానికి వీలుండి, ఎవరూ ఎక్కిరావటంలేదు. అందుకని కాస్త కట్నం ఎక్కువ ఇచ్చయినా పిల్లను ఒకయ్య చేతిలో పెడదామని చూస్తున్నారు. ఎవరి ఆదుర్దా వాళ్ళదీ !"

"పిల్ల పెద్దమనిషి అయిందేమోనని మనం మటుకు ఆదుర్దా పడొద్దూ ?"

"బాగానే ఉంది, మనంపోయి పరీక్షిస్తామా ఏమిటి ? వాళ్ళనడిగితే పిల్ల పెద్దది కాలేదన్నారు. వాళ్ళబద్ధం ఆడితే వాళ్ళ పాపాన వాళ్ళే పోతారు. దానికి మనం ఏంచేస్తాం ?"

"నువు భలేదానివమ్మా ! 'నేను బ్రాహ్మణ పిల్లను' అని ప్రమాణంచేస్తే బోగం పిల్లను కూడా అంటకట్టే టట్టున్నావు నాకు – తగినంత కట్నమే రావాలిగాని !"

అక్కడికి పెళ్ళివిషయమైన ప్రస్తావన ఆగిపోయింది. విశ్వంతల్లి కోపంతో భర్తతో, "ఈసారి ఆ చింతపల్లాయనవస్తే మన ఆశ వదులుకోమనండి !" అన్నది. విశ్వంతండ్రి ఇంటో అనామకుడు. ఆయన ఏమీ మాట్లాడలేదు.

* * * *

పినతండ్రిదగ్గిరికి వెళ్ళిన రెండుమూడురోజులకు శాంత ఒక ఉత్తరం రాసింది విశ్వానికి. అందులో ఆమె తన పినతండ్రిగారి ఇల్లూ ఇంటో మనుష్యులూ,

ఊరూ మొదలైనవన్నీ వర్ణించింది. "ఈ ఊరూ, ఇక్కడి జీవితమూ, ఇంత ప్రశాంతంగా ఉన్నప్పటికీ, ఇదంతా చూస్తున్నకొద్దీ నా ఆరాటం జాస్తి అవుతున్నది. ఏ రైలో, విమానమో ఎక్కి అవి వేగంగా పరుగెత్తుతుంటే మనస్సుకు కలిగే శాంతి కావాలి నాకు. ఇక్కడ అది లేనేలేదు. మీ రెట్లా ఉన్నారు ? ఈ మూడు నాలుగురోజుల్లో నేనెంతదూరమైపోయాను? తప్పక జవాబు రాయండి." అని శాంత ఉత్తరం పూర్తిచేసింది.

విశ్వం పన్నెండుపేజీల ప్రత్యుత్తరం రాశాడు. అందులో తన విషయం మాత్రం ఏమీ రాసుకోలేదు.

మరో మూడురోజులకు భాస్కరరావు విశ్వానికి ఒక తంతి ఇచ్చాడు, వెంటనే బయలుదేరి రమ్మని. విశ్వం ప్రయాణం కావటం చూసి అతని తల్లి "మళ్ళీ ఎక్కడికిరా, నాయనా ?" అన్నది.

"భాస్కరం దగ్గిరికి."

"మళ్ళీ ఎప్పుడొస్తావు ?"

"ఏమో ! నా కేమన్నా ఉత్తరాలువస్తే జాగర్తగా ఉంచండి."

"మనకు భలే ఉద్యోగం దొరికిందిరా విశ్వం" అన్నాడు భాస్కరం "బెజవాడలో మా మామయ్యకొక నాటక కంపెనీ ఉంది. ఒకప్పుడు ఆ కంపెనీవల్ల లాభాలు వచ్చినైగాని, ఈమధ్య చాలా నష్టం వస్తున్నది. చాతయితే వచ్చి నడపమనీ, లేకపోతే కంపెనీ ఎత్తేస్తాననీ నాకు రాశాడు. ఏమిటీ ? మనమిద్దరమూ పోయి కంపెనీ నడుపుదామా ?"

"మహారాజుగా ! ఎప్పుడు పోదాం ?"

"ఎప్పుడోనా ? వెంటనే !"

"ఐతే ముందు శాంతకు ఒక ఉత్తరంరాసి పారేద్దాం !" అన్నాడు విశ్వం.

ఇద్దరూ కలిసి ఉత్తరం రాశారు; ఇట్లా బెజవాడ పోతున్నామనీ, తమ దగ్గిర్నించి మరో ఉత్తరం వచ్చేదాకా జవాబు రాయవద్దనీను. ఈ ఉత్తరం శాంతకు చేరలేదు. ఈ సమయాన పినతండ్రిగారి ఊరు వదిలిపెట్టింది.

విశ్వానికి ఉత్తరం రాసేటప్పటికే శాంతకు పినతండ్రిగారింటి పరిస్థితులమీద రోత పుట్టింది. కాని ఆమె ఆ విషయం ఏమీ విశ్వానికి రాయలేదు.

పురుషోత్తంగారు శాంతకు ఒక గది ఇచ్చారు. ఆ గదినించి తను కదలకూడదనీ, ఇల్లంతా తిరగరాదనీ, శాంత అర్థం చేసుకుంది. ఇదిచూసి మొదట ఆమెకు కోపం వచ్చింది. కాని తరవాత ఆ కోపాన్ని అణుచుకుని ఆమె విశాల

బుద్ధి తెచ్చిపెట్టుకుంది. పురుషోత్తంగారికి తనమీద అభిమానం ఉండొచ్చుగాని ఆయన భార్య కేముంటుంది ? ఆవిడ తనని కులంచెడ్డ మనిషికింద చూడటంలో వింత ఏమిటి ? ఈ దిక్కుమాలిన పల్లెటూళ్లో విశాలభావా లుంటాయా ? ఈ విధంగా సరిపెట్టుకున్నది శాంత.

ఆ రాత్రి బాగానే గడిచిపోయింది. మర్నాడుదయం ఒక అయిదేళ్ళ కుర్రాడూ, ఏడెనిమిదేళ్ళ పిల్లా, శాంత గదిలోకివచ్చి ఆమెకేసి వింతగాచూస్తూ నుంచున్నారు. శాంత ఇద్దర్నీ దగ్గిరికి తియ్యటానికి ప్రయత్నించింది. కుర్రాడు వచ్చాడు, పిల్ల మాత్రం "నన్ను ముట్టుకోకు !" అన్నది. ఆ పిల్లనుచూస్తే శాంతకు అసహ్యం వేసింది. పిల్లవాడు మాత్రం ముచ్చటగా దగ్గిరకొచ్చి "నువు మా అక్కయ్యవా?" అన్నాడు.

"అవును నాన్నా ! నీ పేరేమిటి ?"

"బాబు !"

ఇదంతా చూస్తున్న పిల్ల అకస్మాత్తుగా, "అమ్మతో చెబుతానుండు" అన్నది బయటికిపోతూ.

బాబు భయపడ్డాడు. బిక్కమొహంవేసి, "అమ్మకొత్తుద్ది" అన్నాడు.

"కొట్టదమ్మా ! భయంలేదు !"

"కొత్తుద్ది" అంటూ బాబు శాంతనించి విడిపించుకుని బయటికి వెళ్లాడు.

కాస్సేపటికి కుర్రాడి ఏడుపూ, దెబ్బలూ వినిపించినై. కొరుకాల్చి వాత పెట్టినంత బాధ కలిగింది శాంతకు. ఆమె గబగబా లోపలికివెళ్ళి, "వాణ్ణి కొట్టకండి, నేనే దగ్గరకు తీశాను" అన్నది.

"నిన్ను కొట్టేందుకు నాకధికారం లేదుగా, అమ్మా! ఈమాట చెప్పటానికి నువ్వింటోకికూడా రావాలా? దగ్ధమయినట్టే ఉంది ఆచారం!"

"పిల్లలకు వాళ్ళకేం తెలుస్తుందండీ? నన్నుకొట్టలేకపోతే మాట అనగలరుగా, ఆ పని చెయ్యరాదూ?" అన్నది శాంత రోషంతో.

"నువ్వు వెళ్ళుదూ, తల్లీ! నా పిల్లల్ని నేను కొట్టుకుంటానో తిట్టుకుంటానో, నా గొడవ నాదీ! ఆ గది తలుపులు గడియవేసుకుంటే చిక్కులేకపోనుగా! పిల్లలకు తెలుస్తుందా ఏమిటి మరి, పై చూపులకు అంతా ఒకటిగానే ఉన్నప్పుడు! ఈ విషయం జరిగిన రోజున శాంత విశ్వానికి ఉత్తరం రాసింది. ఆ ఉత్తరం రాయటంవల్ల కొంత మనశ్శాంతి కలిగింది.

మధ్యాన్నం పన్నెండు దాటినప్పుడు భోజనం పెట్టారు. ఈ లోపుగా శాంత

ఆకలితో మెలికలు తిరిగిపోయింది. ఆ భోజనమైనా అందరి భోజనాలూ అయిన తరువాత కమతగాడిచేత పెట్టించారు. తను భోంచేసిన విస్తరి తనే ఎత్తుకోవలసి వచ్చింది. విస్తరి ఎత్తేసమయంలో పురుషోత్తం కూతురు వచ్చి దగ్గిరనుంచుని 'ఆ మెతుకెత్తు, ఈ మెతుకెత్తు' అని శాంత ఎత్తబోతున్న మెతుకులే చూపించ సాగింది!

శాంతకు చెప్పరాని పౌరుషంవచ్చింది. తనలో అంత దురహంకారం ఉందని ఆమె కలలోకూడా అనుకోలేదు. మనందరిలోనూ అన్ని దుర్గుణాలూ ఉంటవనీ, అందులో ఒక్కొక్కటి పైకి తెచ్చిపెట్టే నేర్పు ఒక్కొక్కరిలో చాలా అధికంగా ఉంటుందనీ, పాపం, శాంత ఎరగదు. ఆమె చిన్నతనంనుంచీ మనిషిలో మంచి తనమే చూస్తూ వచ్చింది.

'వీళ్ళిట్లా చూడటం ధర్మమయితే, ఈ ధర్మంలో న్యాయం లేదు. నేను వీళ్ళ కంటె ఏ విధంగా తక్కువ? వీళ్ళకంటె ఎక్కువే చదివాను. వీళ్లు తమ చదువును వినియోగించుకున్న దానికంటె నేను నా చదువును లక్షరెట్లెక్కువ వినియోగించుకున్నాను. సంఘానికి ఎవరెక్కువ ఉపకరిస్తారనే పోటీ పెడితే నాతో వీళ్లెవరూ శతాంశానికి రారు. అటువంటి పోటీపరీక్ష అయినా లేని సంఘం ఏంసంఘ మిది? చచ్చుసంఘం!' అనే భావాలు ఆమెను వేధించసాగినై. అటువంటి అహంకారం ఆమెలో తల ఎత్తటం అదే కొత్తకావటంచేత, ఆ భావా లామెకు ఉపశాంతి నివ్వకపోగా మరింత ఆధ్యాత్మికమైన బాధకలిగించినై. 'ఇటువంటి ఆలోచనలు రాదగినంత పరిస్థితి ఎందుకు కలగాలి!' అనుకున్నది శాంత.

ఈ లెక్కప్రకారం తనకు మోక్ష మెప్పుడు? ఇప్పటికింకా పదహారు గంటలు సరిగా గడవలేదే, ఈవిధంగా ఎన్నాళ్లు గడపగలుగుతుంది తను? కొంతకాలానికి ఏదన్నా జరిగేటట్టయితే పోనీ సహించవచ్చు! జరగబొయ్యేదాని కోసం ఎదురుచూడవచ్చు! ఇక్కడ ఎదురుచూసేటందు కేముంది?

అదివరకెన్నడూ లేంది, శాంత కిప్పుడు అన్నిటికన్నా కోరదగినది ఒక ఇల్లూ, పిల్లలూ, భర్తా అనిపించింది. ఇంతకాలమూ తండ్రికి సేవచేసిన చేతులు ఇప్పుడు చిన్నబోయినై. అదివరకల్లా తండ్రిని ప్రేమతో పొదివిన అంతరాత్మ ప్రేమించటానికి తహతహ లాడసాగింది. ఉదయం బాబు తన దగ్గరికి వచ్చి నప్పుడు తన మనస్సెంత పరవశమయిందీ శాంతకిప్పుడు తెలిసివచ్చింది. బాబునించి ఆమె ఆలోచన నేరుగా విశ్వం దగ్గరికి వెళ్ళింది. ఆ రోజున -తండ్రి

పోయిననాడు-విశ్వం తనను అనునయించటానికి అట్లాగే దగ్గిరికి వచ్చాడు... తనను మొదట చూసినప్పుడు అంత రౌడీగా ప్రవర్తించిన విశ్వం! అతనన్న మాటలు ఒక్కటికూడా జ్ఞాపకం లేదుగాని అతని గొంతింకా ఆమె చెవుల్లో మారుమ్రోగుతూనే ఉంది. మాటల సారాంశంకూడా ఆమె మనస్సులో గాఢంగా నాటుకుపోయింది.

శాంత నిట్టూర్చింది. విశ్వం తనను ఈ పాటికి సగం మరచి ఉండవచ్చును. తీరా తనకు పనిబడితే అతను సహాయం చేయలేని స్థితిలో ఉండవచ్చును. ఈ దిక్కుమాలిన సాంఘిక వాతావరణంలో ఉన్న మనిషి వాగ్దానం అర తోలీ విలువ చెయ్యదు. అయినప్పటికీ అత నామాట అనటం ఎంతో బాగుంది. నిజంగా అందరూ అట్లా అనగలరా? విశ్వం మంచివాడు-ఆత్మ కలవాడు!

అతనికి రాసిన ఉత్తరం పోస్టు చేయాలి. ఈ పరమ పల్లెటూళ్లో పోస్టాఫీసొకటుంది. ఎక్కడో! కొంచెం పొద్దువాలగానే ఏకంగా బయటికిపోయి, ఉత్తరం పోస్టులోవేసి అట్లా షికారు పోదామని నిశ్చయించింది శాంత.

ఆమె వీధిలోకి వస్తే అంతా వింతగా చూసేవాళ్లే! వాళ్ళచూపులు ఆమెకు చిరాకు కలిగించినై. అజ్ఞాతంగా ఉండదలచిన వాళ్ళెవరూ పల్లెటూళ్ళకు పోరాదని ఆమె తెలుసుకుంది.

అది పోస్టాఫీసని గుర్తించటానికి ఒక ఎర్రడబ్బా తప్ప ఇంకేమీలేదు. లోపలికివెళ్ళి ఒక కవరుకొని ఎడ్రసువ్రాసి తన ఉత్తరం అందులోపెట్టి డొక్కులోవేసి బయటికి వస్తుండగా ఒక నల్లని పొట్టిమనిషి ఎదురై ఆమెవంక-చాలా ఆశగా చూశాడు. మానవుడు కళ్ళలో అంతకాంక్ష ప్రకటించగలగటం ఆమె ఎన్నడూ ఎరగదు. ఆ మనిషిని సాధ్యమైనంత త్వరలో మరిచిపోయి శాంత ఊరిబయటికి నడవసాగింది.

సూర్యాస్తమయం కావచ్చింది. శాంత చెరువుగట్టు చేరుకుని చుట్టూ వున్న దృశ్యం కలయచూసి, అది తన కళ్ళకు బాగానే ఉందని నిర్ధారణ చేసుకుంది. ఆ దృశ్యంలో అందమేమీ లేదుగాని మనిషిలో ఉన్న పశుత్వాన్ని సమర్థించేటందు కావాతావరణం అనుకూలంగా వుంది. ప్రకృతికి అంత దగ్గిరగా ఉండే జనానికి కృత్రిమమైన సంస్కారంగాని, అంతకంటెకూడా అసహజమైన వేదాంతంగాని, అబ్బకపోవటంలో శాంతకు వింత కనిపించలేదు!

వెనక అడుగుల చప్పుడయింది. ఆ పొట్టిదున్న వచ్చాడు. చెరువు గట్టుమీద ఆమెకు సమీపంలోనే నిలబడాడు.

"నువు శాస్త్రికూతురివి కాదూ? శాస్త్రీ, నేనూ చిన్నతనంలో కలిసి చదువుకున్నాం. నేనూ చిన్నతనంలో ప్రయిమరీదాకా వెలిగించాలే. నీ పేరేంటి?" అన్నాడు దున్న. అదివరకే ఆమె పేరు తెలిసుండి మరిచిపోయినట్టు.

శాంత ఆయన్ను ఎగాదిగా చూసి, "మిమ్మల్ని పోల్చలేదు!" అన్నది శీతలంగా. ఈ చూపు దున్నను మరింత ప్రోత్సాహపరిచినట్టు కనపడ్డది.

"నాపేరు లక్ష్మీనరసింహం అంటార్లే. ఈ చుట్టుపట్ల నా పేరు తెలీనివాళ్లు లేరు. అదుగో ఆ కనిపించే గట్టు లగాయతూ ఆ దూరాన తాళ్ళవరకూ మా భూమే! ఆ తాళ్ళే పొలిమేర. నిన్ను ఈవూరు తీసుకరావటం పొరపాటే చేశాడు పురుషోత్తం. ఈ వూళ్ళోవాళ్ళు మహాచెడ్డవాళ్ళు."

శాంత ఆయన మాటలు విననట్టు నటించింది. ఆయనకేసి చూడనన్నా చూడలేదు.

"వస్తా!...ఉంటావుగా? కనిపిస్తూనే ఉంటావుగా? నేను పరాయివాణ్ణి కాదులే!" అంటూ దిక్కులదిరేటట్టు ఒక్కనవ్వు నవ్వి దున్న తన పొలంకేసి నిష్క్రమించాడు.

శాంత గట్టుమీదే కొంతదూరం నడిచి ఒక చింతచెట్టుకింద కూర్చుని ఏదో ధ్యానంలో పడింది. ఆమె ఆలోచనా పరంపర ఆగిపోయి ఆత్మజ్ఞానం కలిగేటప్పటికి పొద్దుపోయింది. చుట్టూ ఉన్న వెలుతురు వెన్నెల అని తెలుసుకుని శాంత ఆశ్చర్యపోయింది.

ఇంటికి రాగానే శాంతకోసం నిరీక్షిస్తున్న వాడల్లె పురుషోత్తంగారు "ఎక్కడికి వెళ్ళావు ఒంటరిగా?" అన్నారు వాకిట్లోనే.

"షికారుకు వెళ్ళాను."

"అయ్యయ్యో! నలుగురికీ తెలిస్తే ఏమనుకుంటారు? నలుగురికీ తెలీక ఏమవుతుంది?"

"ఏమనుకుంటారు? షికారుకు వెళ్ళా ననుకుంటారు!"

"చాల్లే! ఏమన్నా అనుకుంటారని నీకు భయంలేకపోతే నాకులేదా? పిల్లలు గలవాణ్ణి! నన్ను నాలుగు కాలాలపాటు బతుకనివ్వవా ఏమిటి? ఇదేమన్నా పట్టణమా, ఆడవాళ్ళు విడిచేసి షికార్లు కొట్టిరావటానికి? అట్లా పోవటానికి వీల్లేదు. తరవాత నీ యిష్టం. పైగా ఆ మైరావణుడితో మాట్లాడావుట, దేనికి? ఆ లక్ష్మీనరసింహం చూస్తుండగానే మచ్చుమందు చల్లేస్తాడు. వాడితో మాట్లాడిన ఆడది సగం చెడిపోయిన దానికింద లెక్క!"

"ఒంటరిగా షికార్లు పోతేనూ, పరాయి మగవాళ్ళతో మాట్లాడితేనూ మీ ఆడవాళ్ళకు ఇబ్బంది రావచ్చు. నాకేం? నన్నుకూడా ఈ నిర్బంధాలు బాధిస్తయ్యా?"

"మాకొక పద్ధతీ, నీకొక పద్ధతీనా?"

"ఇంటో ఉంది కనక ఇంటి బయటకూడా ఉండకపోతుందా అనుకున్నాను. నాకుమాత్రం తెలుసునా, పెట్టునా?"

ఆ మాట అని కొంత పగతీర్చుకున్నందుకు శాంతకు కాస్త ఆనందం కలిగింది. ఆ రాత్రే పెట్టే బేడా సర్దుకొని, మర్నాడుదయమే తనువెళ్లిపోతున్న సంగతి పినతండ్రికి చెప్పింది శాంత.

"ఎక్కడికి?" అన్నాడు పురుషోత్తం ఆశ్చర్యంతో.

"మా పినతల్లి దగ్గిరికి. నేనెట్లాగూ భోగం మనిషినని తేలిపోయింది. అదివరకల్లా బ్రాహ్మణమనిషిగా నటించాను. ఇక సాగనప్పుడేం లాభం? నేను ఎవరిదాన్నో వాళ్లదగ్గిరికే పోతాను!" అన్నది శాంత.

* * *

తన మేనల్లుడు భాస్కరమూ, అతని స్నేహితుడు విశ్వమూ తను కోరిన ప్రకారం వచ్చినందుకు రాఘవయ్యగారు చాలా సంతోషించారు.

"నాగభూషణానిక్కూడా చెప్పాను, మీరిద్దరూ వస్తున్నారని. అతనూ సరే నన్నాడు నేనేం చెప్పినా నాగభూషణం ఎన్నడూ కాదనలేదులే, పాపం. అయినా నాకన్న అతనే ఎక్కువ డబ్బు ఈ కంపెనీలో పెట్టాడు కనక మీరేం చేసినా అతనికి తెలియటం ధర్మం. అందుకని సాయంకాలం గదికి రమ్మని అతనికి కబురుచేస్తాను" అన్నారు రాఘవయ్యగారు.

ఆ సాయంకాలమే భాస్కర్రావూ, విశ్వమూ, రాఘవయ్యగారూ, నాగభూషణంగారూ కంపెనీ గదికి చేరారు. ముందుగానే కబురుచెయ్యటంవల్ల కంపెనీమెంబర్లూ హార్మోనిస్టూ మొదలైన వాళ్లంతా చేరారు. మెంబర్లలో 30, 40, 50 ఏళ్ళవాళ్లేగాని చిన్నకారు లేకపోవటం కనిపెట్టాడు భాస్కరం. హీరో పాత్రలు వేసే ఆయన నలభై ఏళ్లవాడు. ఆడవేషాలు వేసేవాడు ముప్పై ఏళ్లవాడు.

తమను పరీక్షించటానికి ఇద్దరు కుర్రవాళ్ళు వచ్చారనగానే మెంబర్లకు అతిశయం వచ్చింది. కాని తమ ఆగ్రహం బయటపెట్టేందుకు లేదు. ఈ కంపెనీ వదలిపెడితే ఆ మెంబర్లను మరెవరూ తీసుకోరు. పుట్టినప్పటినుంచీ

వేషాలు వేస్తూన్న కారణంచేత వాళ్ళకు మరొకటి చెయ్యటం చాతకాదు. వాళ్లస్థితి నిజంగా శోచనీయం.

''ఏదైనా ఒక సీను రిహార్సు చెయ్యండి" అని అడిగాడు భాస్కరం.

గయోపాఖ్యానమూ, హరిశ్చంద్రా, సాత్రాజితీయమూ మొదలైన నాటకాల్లో నించి ఒక్కొక్క సీను రిహార్సు చేశారు.

"ఇదంతా ఏమీ లాభంలేదు. ప్రపంచమంతా మారుతూ ఉంటే మనం ఈ నాటకాలూ, ఈ రకం నటనా, ఈ పాటలూ పట్టుకుని వేళ్ళాడి ప్రయోజనం లేదు'' అన్నాడు భాస్కరం.

తరువాత విశ్వం గిరీశం స్వగతాలు రెండు చెప్పి చూపించాడు.

హీరో పాత్రధారికి కొంచెం రోషం వచ్చింది.

"అడ్డుచెబుతున్నందుకు క్షమించండి। నాకూ ఇరవై ఏళ్ళ స్టేజీ అనుభవం ఉంది. వారిప్పుడు చెప్పినట్టు స్టేజిమీద అది ఆక్టింగే కాదంటారు," అన్నాడాయన

"అవును। అదే ముఖ్యమైన విషయం. నటుడు నటిస్తున్నాడనే జ్ఞానం ప్రేక్షకులకు కలుగరాదు. నా స్నేహితుడు స్టేజిమీద నిలబడి గిరీశం పాత్ర ఈవిధంగా నటిస్తే అతడు గిరీశంకాడనేది ఎవరూ గమనించరు. నటనలో ముఖ్యమైన విషయం అదే అతను రెండు పాటలుకూడా పాడతాడు వినండి'' అన్నాడు భాస్కరం.

విశ్వం పాడాడు. హార్మోనిస్టుకు ఆ రకం పాటలు కొత్తకావటంవల్ల విశ్వమే హార్మోనియం వాయించుకోవలసి వచ్చింది. విశ్వం పాటలు మిగిలిన వారంతా నిర్లిప్తులై విన్నారు గాని తబలిస్టుమాత్రం పరవశుడై పోయాడు.

రాఘవయ్యగారు కంపెనీవాళ్ల మొహాలు చూసి నిరుత్సాహపడ్డారు. భాస్కరం కొత్తగొడవ యేదో తెచ్చిపెడుతున్నాడు. దీనికి పర్యవసానమేమిటో? ఏమైనా ప్రస్తుతం ఏదో మార్పు చెయ్యక తప్పదు. లేకపోతే అసలు కంపెనీ కట్టిపెట్టాలిసి వస్తుంది

భాస్కరం తన అభిప్రాయం చెప్పేశాడు :

"సక్రమంగా నాటకాలాడాలంటే యీ కంపెనీలో చాలా మార్పులు చెయ్యాలి. లైటింగు కిందా, ఆర్కెస్ట్రాకిందా, సీనరీకిందా చాలా డబ్బు ఖర్చుచెయ్యాలి. నన్ను నమ్మి ఈ ఖర్చంతా చెయ్యమనటం భావ్యంకాదు. ఒక కొత్త నాటకం కొనేటందుకు అయిదారు వందలు ఖర్చుపెట్టటంకూడా నాకిష్టంలేదు.

ప్రస్తుతానికి దేనే ఒక నాటకం రాసి తయారు చేయిస్తాను. పాటలకు మట్లూ అవీ విశ్వం రాస్తాడు. సాధ్యమైనంత తక్కువ ఖర్చుతో దాన్ని ప్రదర్శిందాం. దాన్ని నాలుగైగో నెలలపాటు ఆడిన తరువాత పెట్టుబడి పెట్టటానికి మీకు మనస్కరిస్తే పెడుదురుగాని, గిట్టుబాటు కాదని తోస్తే మాదారిని మేం పోతాం."

దీనికి రాఘవయ్యగారూ, నాగభూషణంగారూ కూడా ఆమోదించారు.

మర్నాడు స్నేహితులిద్దరూ కలిసి శాంతకు మళ్ళీ ఉత్తరం రాశారు : తాము ఫలానిచోట ఉన్నామనీ, ఇకముందు తమకు రాసే ఉత్తరాలు ఒకే కవరులో పెట్టి పంపుతూ ఉండమనీ. ఎప్పుడన్నా వీలుచేసుకుని వచ్చి తమతో నాలుగు రోజులు గడిపి వెళ్ళమనీ.

శాంత తమకు చాలా దగ్గర్లో ఉందని, వాళ్ళిద్దరికీ తెలీదు. కంపెనీ గదికి వెనక భాగంలో అవతలి వీధిలోకి ముఖద్వారం కలిగిన రెండతస్తుల మేడలోనే శాంత గడిచిన రెండుమూడు రోజుల్నించి ఉంటున్నది. అది ఆమె పినతల్లి అనసూయ ఇల్లు. ఒక కమీషను వ్యాపారస్థు డామెకు ఇల్లు ప్రత్యేకంగా కట్టించి ఇచ్చాడు

అనసూయ శాంతను చిన్నతనంలో ఎప్పుడో చూసిందిట. శాంత అనసూయను అసలే ఎరగదు. కాని ఇద్దరూ ఒకరినొకరు చూసుకుంటూనే ప్రేమించుకున్నారు, అనసూయ శాంతకు రెండుచేతులా అతిథ్యమిచ్చింది, కాని ఆ పిల్ల తన యింట వుండగలుగుతుందని అనసూయ అనుకోలేదు. తన ఇల్లు రహదారీ బంగళా. వచ్చేవాళ్ళూ, పొయ్యేవాళ్ళూ. తను తినేతిండి శాంత తినదు శాంతకు కావలసిన విధంగా తను మాట్లాడలేదు.

శాంతకు పినతండ్రి ఇల్లు ఏ విధంగా బందిఖానా అయిందో, పినతండ్రి ఇల్లు కూడా అట్టాగే బందిఖానా అయింది. అప్పుడూ తను గది విడిచి రావడానికి లేక పోయింది; ఇప్పుడూ గదివిడిచి రావటానికి లేదు – అనసూయకోసం వచ్చి పొయ్యే జనానికి కనిపించటం శాంత కిష్టంలేక. అప్పుడూ తను ఇల్లు విడిచి పోవటానికి లేకపోయింది. ఇప్పుడూ ఇల్లు విడిచిపోవటానికి లేదు – అటువంటి ఇంటోకి, ఇంటోనించీ బయటికి పోతూ ప్రపంచానికి కనిపించటం శాంత కిష్టంలేక.

ఈ పోలికచూసి శాంతకు నవ్వు వచ్చింది. రెండిళ్ళు, సంఘానికి చెరొక చివరా ఉండి తన పాలిటికి రెండూ ఒకటిగానే ఉండటం శాంత ఆత్మవిమర్శకు చాలా తోడ్పడినై.

అయితే ఈ రెండిళ్ళలోనూ ఇంకో తేడా కనిపెట్టింది శాంత. తన పినతండ్రి గారిల్లు తనకు బందిఖానా కావటం, కేవలమూ తన తప్పేనని పురుషోత్తంగారు నిరూపించటానికి ప్రయత్నించారు - కాని శాంతను నమ్మించ లేకపోయినారు. ఇక్కడ తనకు జైలులో పెట్టినట్టుండటం శాంత తప్పేనని నిరూపించే వారెవరూ లేరు. కాని ఆ విషయం ఎవరూ నిరూపించ నవసరం లేకుండానే ఆమెకు నమ్మకం కుదిరింది. జీవితం తల్లకిందులుగా ఉన్నందుకిదో నిదర్శనం.

అక్కడికి శాంతకోసం తలవాకిలి తలుపు గడియవేసి ఉంచి, ఎవరన్నా వచ్చి తలుపుతట్టినప్పుడు శాంతను తన గదికి వెళ్ళనిచ్చి మరీ తలుపుతీసే యేర్పాటు చెయ్యటానికి ప్రయత్నించింది అనసూయ. అసలీ యేర్పాటు పారలేదు. ఎవరో పొరుగిళ్ళవాళ్ళు వచ్చినప్పుడు కూడా శాంత గదిలోకిపోయి దాక్కోవలసి వచ్చింది. తనకోసం పినతల్లిని ఇన్ని అగచాట్లు పెట్టడం శాంతకు అవమానకరంగానూ, కృతఘ్నతగానూ తోచింది.

అదివరకు భోగంవృత్తిని గురించి శాంతకు రకరకాల విశ్వాసాలుండేవి. ఆమె పినతల్లి ఇంట అడుగుపెట్టగానే అవి మారసాగినై. భోగంవృత్తి ఆర్థిక సమస్యలవల్ల ఏర్పడ్డదేననీ, అది పరిష్కారం అయితే శరీరం అమ్ముకోడం ఉండదనీ ఆమె అభిప్రాయం. ఇది కులాలూ, కులాచారాలూలేని పాశ్చాత్య దేశాలలో నిజం కావచ్చుగాని మన సంఘంలో మాత్రం నిజంకాదని శాంత ఇప్పుడు తెలుసుకున్నది. తన పినతల్లికి చాలా ఆస్తి ఉంది. పిల్లలు లేరు. ఒక పిల్లను పెంచుకుంటే పన్నెండేళ్ళు పెరిగిపోయింది. ఆమెకు వృత్తిచేయకపోయినా గడుస్తుంది. కాని ఆమె మానలేదు. అనసూయ తన వృత్తిమీద ఏ విధమైన ఏవగింపూ లేనట్లు శాంతకర్థమయింది. ఆ మనస్తత్వం ఏమిటో ఊహించటానికి ప్రయత్నించి శాంత ఓడిపోయింది.

శరీరం అమ్ముకోవటం నీచమయినప్పటికీ దానివల్ల ఇహమైనా ఉన్నదని శాంత అదవరకు నమ్మి ఉండింది. ఈ వృత్తి ఒక్కొక్కరికి రోజుకు పావలా కూలి రేటుకూడా గిట్టించనట్టు ఇప్పుడు శాంతకు స్పష్టమైంది. తన పినతల్లి దగ్గిరకు మీనాక్షి అనే మనిషి బేడకూ పావలాకు వస్తూఉండేది.

"ఈ వృత్తిలోకూడా అదృష్టం కలిసి రావటమూ రాకపోవటమూ ఉంటుంది. ఒక్కొక్కసారి రంభవంటిదానికి రోజులు కలిసిరావు. దొరికే ఖాతాలన్నీ నాసివే అవుతై. సంపాయించే డబ్బు అలాములూ పలాములూ అవుతుంది...ఇది అందరికీ చాతైన విద్యకాదు. కనుముక్కు తీరైనా లేకుండా

రెండు సంవత్సరాల్లో రాణివాసపు దర్జా సంపాదించే వాళ్ళుంటారు. కొందరు అంజలు చదువెక్కువై చెడతారు. వాళ్ళు ఒకడిదగ్గర గుంజి ఇంకోడి మొహాన పోస్తారు. వృత్తిచేసే తెలివితేటలు జన్మతహా రావాలి. ఆ తరవాత ఎంతో అనుభం కావాలి. చెప్పేవాళ్ళుండాలి. చెప్పింది అర్థంచేసుకోవాలి. తరవాత గీత కలిసిరావాలి. ఇది నిజంగా కష్టమైన విద్య. దీన్లో గొప్పవాళ్ళని పించుకున్నవాళ్ళు నిజంగా గొప్పవాళ్ళే."

శాంత పినతల్లి ఉపన్యాసం వింతగా విన్నది. ఐతే ఇదంతా ఆమెకు విజాతీయంగా కనిపించింది. ఇదంతా తనకు వ్యర్థజ్ఞానం. ఒకటిమాత్రం తేలింది. తను బ్రాహ్మణత్వానికి ఎట్లా తగదో, చెయ్యదలిస్తే సాని వృత్తికీ అట్లాగే పనికిరాదు. తను త్రిశంకుస్వర్గంలో ఉంది.

* * * *

శాంత తన గదిలో కూర్చుని ఏదో చదువుకుంటూ ఉండగా దొడ్డివెనుక ఇంటివేపునుంచి ఎవరో పాడటం వినిపించింది. ఏదో పాతరకం పాటలు. ఆ గొడవ మరిచిపోయి శాంత మళ్ళీ చదువులో పడ్డది. ఒకపావుగంట అయిన తరువాత ఆగిపోయిన పాటలు మళ్ళీ ప్రారంభమయినై. ఈసారిఇంకెవరో పాడుతున్నారు. ఆ పాట వింటుంటే శాంత హృదయంలో అస్పష్టమైన ఆవేదన ఏదో ప్రారంభమయింది. ఆ పాట బాగున్నదన్న సంగతికూడా ఆమె గమనించలేదు. కాని ఆ గొంతు ఆమె నరాలు పట్టుకు లాగుతున్నట్టయింది. శాంతకు

మొదట చిరాకువేసింది. కాని త్వరలోనే ఆ చిరాకు బాధగా మారింది. ఆ పాడేదెవ్వరో కనుక్కుంటేగాని ఆమె ఆరాటం తగ్గేటట్టు కనిపించలేదు.

ఆ పాట పూర్తికాగానే శాంత కిందికి దిగివచ్చి, తల దువ్వుకుని సింగారించుకుంటున్న అనసూయదగ్గిరికి వచ్చి. "పిన్నమ్మా, మన ఇంటి వెనకాల పాటలు పాడతా రెవరు?" అని అడిగింది.

బాహ్యప్రపంచం శాంతను ఆకర్షిస్తున్నట్టు అనసూయ అర్థంచేసుకుని, "ఈ ఊళ్లో సినిమాలు అవీ ఉన్నైగదా, సాయంకాలంపూట వెళ్ళి సినిమా అయినా చూసిరాగూడదమ్మా?" అన్నది.

"ఎబ్బే, అందుకు కాదు. ఇప్పుడెవరో ఎరిగినట్టున్న గొంతుతో పాడితే అందుకడిగాను," అన్నది శాంత పినతల్లి భావం అర్థంచేసుకుని.

"వాళ్ళెవరో నాటకాలవాళ్ళు. ఇక్కడ మాకో నాటక కంపెనీ ఉందిలే. దిక్కుమాలిన కంపెనీ! దాన్ని వదిలెయ్యమంటే వదలడు చేర్మన్‌గారు."

"చేర్మ నెవరు?"

"ఉన్నాడులే నాగభూషణమని. మనింటి కొస్తుంటాడు. ఆయన చేర్మనూ గాదు పాడూకాదు. వెనక ఎప్పుడో కవున్సిలరుగా ఉండి, పదిహేను రోజుల పాటు చేర్మను పనిచేశాడు. ఆయన్నంతా చేర్మనంటారు."

అనసూయ ఈ మాట అంటుండగానే నాగభూషణంగారు లోపలికి అడుగు పెట్టారు.

మొదట శాంత కంగారుపడింది. అలవాటు ప్రకారం పారిపోయి తన గదిలో దాక్కోవాలనే ఆలోచనవచ్చింది. గాని శాంత ఆ ఆలోచనను చంపేసింది. పొట్టిగా, బొద్దుగా, బట్టతల వేసుకుని నాగభూషణంగారు నిరాపాయుడైన నడి వయసువాడల్లేనూ, పెద్దమనిషిగానూ కనిపించారు.

"కూర్చోండి చేర్మనుగారూ! లాడ్జిలో పాడుతున్నారు టెవరు? మళ్ళీ నాటకాలాడుతున్నారా యేం? మొత్తానికి దివాలాతీసిన కంపెనీ పట్టుకు ఏం పాకులాడతారండీ?" అన్నది అనసూయ.

"పోనిస్తూ! మా రాఘవయ్యగారు ఎవరినో కొత్తవాళ్ళను తెచ్చి కొత్త నాటకాలాడిస్తున్నాడు. చూస్తాం. ఇంతకన్న చెడదు కదా?...ఈ పిల్లెవరు?" అన్నారు చేర్మనుగారు.

"మాపిల్లే, మా అక్కయ్య కూతురు."

"ఎప్పుడొచ్చింది?"

"రెండుమూడు రోజులయిందిలే."

"అట్లాగా? ఏం చేస్తూంటుంది? ఎక్కడుంటుంది?"

"చదువుకుంది. ఈ మధ్యనే వాళ్ళయ్య పోయినాడు. కొంతకాలం నా దగ్గిరే వుంటుంది. బోలెడంత ఆస్తి ఉంది. పిల్లను చూశారుగదా, దానికి మంచి సంబంధం ఉంటే చూడండీ, పెళ్ళి చేసేద్దాం!" అన్నది అనసూయ.

"ఏం సంబంధాలో! ఏం పెళ్ళిళ్లో!! నన్నడిగితే ఈ రోజుల్లో పెద్దమనుషులైన పిల్లలు ఎవరి మొగుళ్ళను వాళ్ళే వెతుక్కుంటే బాగుంటుంది. మనం పోయి మొగుళ్ళను వెతకపోతే, ఆ మొగుళ్ళు నిక్కి కూచుని మననే పెళ్ళిచేసుకోమంటే ఎంతెంత కట్నం అడగవచ్చునో అంతంతా అడుగుతారు. దానికూడా ఇష్టపడి సంబంధం కుదురుస్తామా, ఆ మొగుడు పిల్లకు నచ్చిందాకా నమ్మకంలేదు. ఈ కాలపు ఆడపిల్లలు—మరీ అన్యాయంగా ఉంది-మనం నవమన్మధుణ్ణి తెచ్చి కట్టిపెట్టినా యిష్టపడరు. వాళ్ళంతట వాళ్ళు వయసు మళ్ళిన మొగవాళ్ళను ప్రేమిస్తారు. వాళ్ళ అభిప్రాయాలు బొత్తిగా కనుక్కోలేం!" అని అంతా అనుభవం మీద మాట్లాడుతున్నట్లే మాట్లాడసాగారు నాగభూషణంగారు, తన కళ్లన్నీ శాంతమీదనే పెట్టి, ఆ కళ్ళల్లో ప్రాణాలు పెట్టుకొని.

అనసూయ నిర్లక్ష్యంగా, "ఏమో! కాస్త పెద్ద మొగుళ్ళే రైటు ఆడపిల్లలకు. ఆపేక్షగా చూస్తారు. అర్థంచేసుకుంటారు. అభమూ శుభమూ ఎరగని కుర్రకారు వాళ్ళతో సుఖంకన్న కష్టమే జాస్తి" అన్నది. ఈ సంభాషణ ఇక వినక్కర్లేదని తేల్చుకుని శాంత లేచి తన గదికి వెళ్ళిపోయింది.

"ఆ పిల్లకు నిజంగా పెళ్ళిచేస్తావా ఏమిటి?" అన్నాడు నాగభూషణం.

"ఏం అట్లా అడుగుతున్నారు? ఆ ఆలోచన మీకు నచ్చలేదా?"

"ఉహూఁ!" అన్నాడు చేర్మను. అడ్డంగా తలతిప్పి, పెళ్ళిసమస్యను గురించి సమ్యగ్దర్శనం చేసినవాడల్లే. "పెళ్ళాడినవాళ్ళేం బావుకున్నారు ఉన్న స్వేచ్ఛ కాస్తా పోవడమేగాని? ఎవరినన్నా అనువైనవాణ్ణి చూసుకుని వాడితో నియామకంగా ఉండిపోతే ఎంతో గొప్పగాకూడా ఉంటుంది. నన్నడిగితే మీ పిల్లకు పెళ్ళీ వద్దు, నీ మాదిరిగా ఈ పీటముష్టీవద్దు. హాయిగా ఎవరినన్నా చూసుకుని పెద్దెత్తుగా వాడితోనే ఉండిపోతే బాగుంటుంది. వాడివల్ల పిల్లకూ ఘనత, పిల్లవల్ల వాడికీ ఘనత! అటువంటి ఏర్పాటు చూడు."

"పోనీ, అదైనా మీరే చూడండి - మా శాంత ఒప్పుకుంటుందని నమ్మకం లేదు గాని!"

"ఒప్పుకోకపోతే తెలివితక్కువ మనిషన్నమాట. నా గతిచూడు ఏమయిందో, నా భార్య పోయినప్పుడే నా కిటువంటిపిల్ల దొరికివుంటే ఇల్లిల్లూ తిరగవలసినగతి పట్టిఉండదుగదా! రెండో పెళ్ళి చేసుకోవటమంత బుద్ధితక్కువలేదాయె. అందుకని నాకీ కర్మ!"

"మీ భార్య ఉన్నప్పుడు మీకు కాలు నిలిచేదిసినట్టు! తీస్యేయం డీ కబుర్లు! ఒకరూ ఇద్దరూ అయితే చాలదాయె. అందుకని చేజేతులూ మీరే చేసుకుని గతని చెప్పుతారేమిటి? విడిచెయ్యటానికన్నా హద్దూ పద్దూ ఉండాలి!" అని అనసూయ బాగా దెప్పింది.

"అట్లా అనకు. మీ పిల్లంటిది నాకు మొదట్లోనే దొరికితే శ్రీరామచంద్ర మూర్తిలాగా ఏకపత్నీవ్రతం చెయ్యకపోయినానా?" అన్నాడు నాగభూషణం నవ్వుతూ.

"అడగక్కర్లా?...మాపిల్లంటివాళ్ళు చెట్టున కాస్తున్నారనుకున్నారా ఏమిటి? ఒక్కపిల్ల ఎంతమందికి దొరుకుతుంది? ప్రపంచంనిండా మీవంటివాళ్ళు కాదూ? వాళ్ళంతా నియామకంగా ఉండటంలా?"

"అట్లా అంటున్నావుగాని. నువ్వు తలుచుకుంటే ఈ క్షణాన ఆ పిల్లను నా కేర్పాటుచెయ్యలేవూ?"అన్నాడు నాగభూషణం నిర్లక్ష్యంగా.

"ఏమిటీ?" అన్నది. అనసూయ చేర్మనుధోరణి గ్రహించి. "ఈసారి అంటే అన్నారుగాని ఇంకోసారి అనబోకండి. అది వింటే మనిద్దర్నీ పాతేస్తుంది!"

"ఏదో మాటవరస కన్నాను. నిన్ను గాని, మీ అమ్మాయిని గాని నిర్బంధించానా ఏమిటి? పిల్ల పెళ్ళి విషయం అడిగావు గనక నాకు తోచింది నేను చెప్పాను. తప్పేముంది?"

అనసూయ ఆయనకేసి నిదానించి చూసి, "చాల్లే సరసం!" అంది.

"వేళాకోళ మనుకుంటున్నావా ?"

"కాకపోతే మరేమిటి ?"

"అయితే పోనీ. ఇక ఈ విషయం మానేద్దాం" అన్నాడు నాగభూషణం.

కాని అనసూయకు రకరకాల ఆలోచనలు బయలుదేరినై. నాగభూషణం మంచి మనిషి. ఆస్తిపరుడు. ఆడవాళ్ళను గౌరవంగా చూసేబాపతు. ఈడు మించినవాడని శాంత అభ్యంతరం చెప్పకుండా ఉంటే ఇంతకన్నా మంచి ఏర్పాటుండబోదు. తనకు నాగభూషణంవల్ల ముట్టే తృణమో కణమో శాంతకే

ఉంటుంది. ఇంతలో నష్టమేమిటి ? తన ఇంటో ఎట్లాగూ ఉండలేదు శాంత. పిన తండ్రిగారింటో అసలే ఉండలేకపోయింది. శాంతకు పెళ్ళి కావటం కష్టం. ఒక వేళ అయినా బ్రాహ్మడే దొరకటం మరీ కష్టం. నాగభూషణం బ్రాహ్మడు. శాంతను పువ్వుల్లో పెట్టి పూజిస్తాడు. ఆ ఇంటో శాంత రాజ్యం ఏలవచ్చు. అడిగేవాళ్లుండరు. ఏమిటి లోటు ?

ఆలోచించినకొద్దీ ఇది దివ్యమైన ఏర్పాటుగా తోచసాగింది అనసూయకు. మర్నాడుదయం అనసూయ శాంతను కూర్చోబెట్టి ఆమె భవిష్యత్తును గురించి పట్టుదలగా చర్చించింది.

"ఏం చేస్తానో నాకే తెలీదు......దానంతట అదే ఏదో జరుగుతుందనే నమ్మకంతో కూచున్నాను. జరిగే దేమిటో నాకూ తెలీదు... పెళ్ళాడతాననుకోను... లేదు, నాకెవరిమీదా ఇంతవరకూ అపేక్షలేదు...ఏదన్నా చిన్న వ్యాపకం కల్పించుకుందామని ఉంది. చిన్నపిల్లలకు చదువు చెప్పటమో, ఇంకేమన్నా చేతామని ఉంది—పొద్దుపొయ్యేందుకు మనం ఎరిగినవాళ్ళయితే ఊరికేనే చెబుతాను".

శాంత చాలా అస్పష్టంగానూ, భవిష్యత్తును గురించి ఆలోచించటం బాధగా ఉన్నట్టుగానూ మాట్లాడింది.

"మొన్న మన ఇంటికి వచ్చారే నాగభూషణంగారు, ఆయనకు పదేళ్ల పిల్లా, ఎనిమిదేళ్ల పిల్లవాడూ ఉన్నారు. నువ్వు వాళ్ళపిల్లలకు చదువు చెప్పరాదూ ? ఆయన చాలా స్నేహపాత్రుడు. సరదామనిషి. పొద్దూకులూ వాళ్లింటో కూర్చున్నా నీకు పొద్దుపోతుంది." అని చెప్పింది అనసూయ.

"నాకేమి అభ్యంతరం లేదు. రెండురోజులుచూసి నాకు బాగుంటే అట్లాగే చేస్తాను. కాని ముందుగా మాట ఇవ్వలేను. ఆయనంటే నా కంత అభిప్రాయం ఏర్పడలేదు" అన్నది శాంత.

*   *   *   *

మర్నాడు శాంతను నాగభూషణంగారు స్వయంగా తన ఇంటికి వెంట పెట్టుకుని వెళ్ళారు. దారిపొడుగునా బండిలో ఆయన తన మోచేత్తో ఆమె మోకాలు పొడుస్తూ, ఆమె తన ఇంటికి వస్తున్నందుకు కృతజ్ఞత వెళ్ళబోసుకున్నాడు.

నాగభూషణంగారి పిల్లలిద్దరూ చాలా బుద్ధిమంతులు. వాళ్లు తల్లిలేని పిల్లలని తెలుసు గనుక శాంతకు వారిని చూడగానే హృదయం కరిగిపోయింది. వాళ్ల

మాటలూ మర్యాదా చూస్తే శాంతకు ముచ్చటేసింది. నాగభూషణంగారిల్లు శాంతకు స్వర్గమల్లే కనిపించింది – పుషోత్తంగారిల్లూ, అనసూయ ఇల్లూ చూసినమీదట ఇక్కడ తనకు ఊపిరాడుతున్నట్టుగా ఉంది.

"నువ్విక్కడే ఉండదలిచినా నా కభ్యంతరం లేదు. నాకు మరీ సంతోషం. ఈ ఇంటో నీ మాటకు తిరుగుండదు. నా పిల్లలకు నువుచెప్పే చదువుకన్నా నీ సహవాసం వెయ్యిరెట్లు ఎక్కువైనదని నాకు తెలుసు," అన్నాడు నాగభూషణం ఆత్రంతో.

"తరవాత చూదాం లెండి!" అన్నది శాంత.

తనను పిల్లలు పాతచుట్టాన్ని చూసినట్టుచూడడమూ, వాళ్లిద్దరూ తమ విద్య లన్నీ తనకు చూపటమూ, తనను లక్ష ప్రశ్నలు వెయ్యటమూ, తనకు గ్రామ ఫోను వినిపించటమూ, తనచేత చీట్ల పేకాడించటమూ మొదలైన వన్నిటితోటీ రెండు మూడు గంటలు గడిపి శాంత ఇంటికి పోవటానికి బయలుదేరేటప్పటికి నాగభూషణంగారు శాంతను భోంచెయ్యందే వెళ్ళనివ్వ నన్నారు. శాంత భోంచెయ్యనని చాలాసేపు మొండికెత్తింది. కాని లాభంలేకపోయింది. శాంత భోంచెయ్యకపోతే తామూ భోంచెయ్యమని పిల్లలచేత అనిపించాడు తండ్రి. భోంచెయ్యటానికి ఒప్పుకున్న తరవాత నాగభూషణం పంక్తిన భోంచెయ్య టానికి మరో పేచీ పెట్టింది శాంత. కాని దానికూడా నాగభూషణంగారు అంగీకరించలేదు.

"మా ఇంటో అటువంటి అభ్యంతరా లేమీలేవు. కాస్త పాతకాలపు మనిషి మా ఇంటో మా అక్కే. ఆవిణ్ణి ఆవిడ మొగుడు బతికుండగా నానా మాలకూళ్ళూ తినిపించాడు. వొట్టి పాపిష్టి పీనుగ!" అన్నాడు భూషణం.

భోజనా లయినతరవాత పిల్లలు మళ్ళీ కొత్తవిద్యలు ప్రదర్శించారు. ఇద్దరూ తమ పుస్తకాలు తెచ్చి శాంతముందు పడేసి అందులో తమకు వచ్చిన పాఠాలూ, రాని పాఠాలూ చూపించారు. తమకు కంఠతా వచ్చిన ఇంగ్లీషు తెలుగు పద్యాలు వప్పగించారు.

"పన్నెండుగంటలకు నడి ఎండలో ఏంపోతావు! కాస్త పొద్దువాలిన తరవాత పోవచ్చు. కావాలంటే కాస్సేపు పడుకో. అమ్మాయి, ఆవిడకు దక్షిణపు గదిలో పక్క వెయ్యవే!" అన్నాడు నాగభూషణం.

"నేను పడుకోను. పగటినిద్ర నా కలవాటు లేదు." అని శాంత అబద్ధం ఆడింది. "ఊరికే నడుంవాల్చు పోనీ!" అన్నాడు నాగభూషణం.

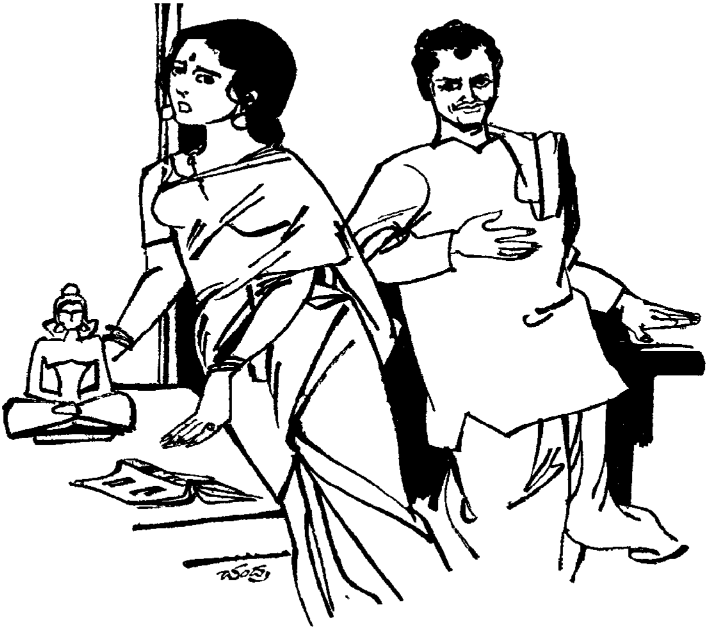

శాంత ఒకవేళ నిద్రపోదలచినా పిల్లలు ఆమెను వదల్లేదు. ఆమె వెంట గదిలోకివచ్చి ఏమైనా కథలు చెప్పమన్నారు. ఆమె ఏవేవో కథలు చెప్పసాగింది. అవి వింటూ ఇద్దరూ ఆ మంచంమీదే ఆమెకు చెరో వేపునా పడుకుని నిద్ర పోయినారు. మరికాస్సేపటికి శాంతకూడా కన్ను మూసింది.

నాగభూషణంగారి దయవల్ల శాంత జీవితం విశాలమయింది. ఆమె రోజుకు హీనంగా అయిదారు గంటలు - ఒక్కొక్కరోజు ఇరవై నాలుగు గంటలూ అక్కడ గడపసాగింది. నాగభూషణంగారిమీద ఆమెకు మొదట్లో కలిగిన దురభిప్రాయం క్రమంగా రహితమయింది. తన ఇద్దరు పిల్లలతోపాటు ఆయన కూడా ఒక పెద్దపిల్లవాడల్లే ఉండేవాడు. ఆయనను చనువుతీసుకుని కోప్పడటమూ, చిన్నపిల్లల్ని ఉబ్బేసినట్టు ఉబ్బెయ్యటమూ ప్రారంభించింది, శాంత. ఆమెకు కోపం వస్తే నాగభూషణం నిజంగానే భయపడేవాడు. ఆమె కోపం పోగొట్టటానికి ఏమైనా చేసేవాడు. తనతో పరిచయమైనందుకు ఆయన అమిత గర్వపడుతున్నట్టు శాంత గ్రహించి ఆయన అమాయికత్వానికి నవ్వుకున్నది. తన కింతవిలవ ఇచ్చినవారెవరూ లేరు.

కాని నాగభూషణంలో ఒక్కవిషయం శాంతకు నచ్చలేదు. బలవంతాన లేని అవకాశం కలిగించుకుని ఆయన తన చెయ్యో భుజమో ముట్టుకుంటాడు. తన

కన్న రెట్టింపుపైగా వయస్సున్నవాడికి దుర్బుద్ధి లంటగట్టటం గాని, ఈ కా స్తతో పాతివ్రత్యం నటించటంగాని శాంత కిష్టం లేకపోయింది. పైగా ఇంత స్వల్ప విషయానికి ఆయన్ను నిలవదీసి నేరారోపణచేసి బాధించటం ఇష్టం లేదు. చాత కాలేదు కూడానూ. కాని ఆయనంతట ఆయన ఆ అలవాటు మానేట్టు కనిపించ లేదు. అది నానాటికీ ఎక్కువవుతున్నది.

సాహసించి శాంత ఒకసారి "ఏమిటి, పసిపిల్లనాతల్లై! నన్ను ముట్టుకుని చెబితే కాని నాకు వినిపించదనా, అర్ధం కాదనా?" అన్నది ఆ సమయాన పిల్లలుకూడా దగ్గర లేరు. అందుకనే ఆమె సాహసించ గలిగింది కూడానూ.

"నిన్ను ముట్టుకుంటే నాకెంత ఆనందమో నువ్వెరిగితే అట్లా అనవు!" అన్నాడు నాగభూషణం ఆమె చెయ్యి పట్టుకుని.

శాంతకు ఒక్కసారి భగ్గుమన్నది. ఆమె ఆయన చెయ్యి దులిపేసి, "ఇట్లా అయితే నేను మీయింటికిక రాను!'' అన్నది.

"నేను నీకోసం ఎట్లా తపించిపోతున్నానో నువ్వింకా తెలుసుకోలేదా? నువీ ఇంట్లో తిరుగుతుంటే నా ఇల్లు నిండినట్టుంది. నువ్వు నా పిల్లలకి తల్లికన్న ఎక్కువగా ఉంటుంటే, నాకు భగవంతుడు కలిగించిన ఒక్కకొరతా తీరినట్ట యింది. నా అపేక్ష నీకు కోపం తెప్పిస్తుందని నేను కల్లోకూడ అనుకోలేదు శాంతా! నీది ఇంత ప్రేమతో కూడుకొన్న స్వభావమని తెలిసిన తరవాత నా అపేక్షను గౌరవంతో చూస్తావనుకున్నాను. చౌక అభిప్రాయాలు గల ఇతర ఆడవాళ్ళల్లే నువుకూడా నా వయస్సు పాటిస్తావనుకోలేదు.. నేను నీతిపరుణ్ణి కాను అయినట్టు నీదగ్గిర నటించటంలేదు. కాని ఏ నీతిపరుడూ నీ విలువ కను క్కోలేడు, నేను కనుక్కుంటున్నాగా. అదివరకు నీ మనస్సులో ఎవరూ లేరని మీ అనసూయ మాటల సందర్భాన [illegible]ంది. అటువంటప్పుడు నిన్ను పెళ్ళాడ తాననటానికి భార్యలేని ప్రతిమగవాడికీ హక్కున్నది. ఇంతమాత్రానికే అది నిన్ను అవమానించటమా? నువ్వనుకో [illegible]క్కర్లేదు. అవకాశం చూసి నేనుకూడా నిన్నామాట అడుగుదా మ[illegible]ను ఇప్పుడు చెప్పు, నన్ను పెళ్ళాడ తావా?" అన్నాడు.

శాంత తల తిరిగిపోయింది. ఆయన ఈ ఉపన్యాసం ఇవ్వకుండాఉంటే బాగుండేది. కాని ఇచ్చేశాడు. దీన్ని తాను త్రోణీకరించేటందుకు వీలులేదు. ప్రతి కూల సమాధా[illegible]నా బాగా ఆలోచించి ఇవ్వవలసిందే కాని అప్పటికప్పుడు 'నేను నిన్ను చేసుకోను' అనటం [illegible] కాదు! ఒకప్పుడు తనను గురించి

తనకున్న అభిప్రాయాలు తప్పని ఎన్నడో తేలిపోయింది. పని పెట్టుకుని సంఘంలో తన స్థానమేమిటో ఇంతవరకూ నిర్ణయించలేదు. తన కీక్షణాన హాస్యాస్పదంగా కనిపిస్తున్న నాగభూషణంగారి కోరిక ఒకవేళ తన విలవకన్న హెచ్చయినదేమో! ఇది నిరాకరిస్తే ఇంతమాత్రం అవకాశంకూడా రాదేమో! జాగ్రత్తగా ఆలోచించాలి. తొందరపడరాదు. నాగభూషణం ఇటువంటి కోరిక కోరబోతాడని ముందుగా ఏమాత్రం అనుమానం తట్టినా శాంత సమాధానం జాగ్రత్తపరిచేదే!

"మీరు చెప్పింది ఆలోచిస్తాను. నాకో నెల గడువివ్వండి!" అంది శాంత.

"గడువు తీసుకో. నెల అనవసరం. పదిహేనురోజులు చాలు!"

"సరే, పదిహేనురోజు లివ్వండి, ఏ సంగతీ చెబుతాను!"

"థాంక్స్!" నాగభూషణం ఆమె రెండుచేతులూ తన చేతులతో గట్టిగా పట్టుకున్నాడు—అప్పుడే ఆమె తనను ఆమోదించినట్టే.

"ఒకటే షరతు" అన్నది శాంత. "మీరీలోపల ఈ విషయం తీసుకు రాగూడదు. నన్ను ముట్టుకోనని కూడా వాగ్దానం చెయ్యండి."

"ముట్టుకోవటం తప్పేనా?"

"తప్పూ, ఒప్పూ అని కాదు. మీకు బొత్తిగా నిగ్రహమనేది లేదని తోస్తే మిమ్మల్ని పెళ్లాడాలని నాకెట్లా బుద్ధిపుడుతుంది?"

"అయితే ముట్టుకోను!" అని చట్టున నాగభూషణంగారు శాంత చేతులు వదిలేశారు.

శాంత నేరుగా వెళ్ళి పినతల్లిని సలహా అడిగింది. తనదగ్గిరికి తరుచు వచ్చే మనిషి తన అక్కకూతుర్ని పెళ్లాడుతున్నాడంటే అనసూయ కించిత్తయినా అసూయగాని, అసమ్మతినిగాని కనబరచకపోవడం శాంతకు ఆశ్చర్యం కలిగించింది. మీదుమిక్కిలి అనసూయ సంతోషించినట్టు కనబడ్డది

శాంతను అనేకశక్తులు అనేక వేపులకు [illegible]గినై.

తన కెవ్వరో ఒకరి అండకావాలి నా[illegible]టునంటే అండగా పనికి వస్తాడు. అసలే తన రోజులు బాగ[illegible]పు తనకు సంఘంలో స్థానంలేదు, తనకు తాను లేనిపోని విలువ ఆపాదించుకుని ఏం ప్రయోజనం?

ఆ మాటవిని తనను తను మరీ తక్కువ చేసుకుని, విగ్గికి లొంగిపోయి, ప్రాణం బేజారయి. దొరికినవాణ్ణి పెళ్ళాడెయ్యటమేనా? విధితో పెనుగులాడి, 'నాకు నాగభూషణంకంటె మంచిమొగుడు రాకపోతే పెళ్లాడను నిండా ముని

గినదానికి చరేమిటి ? నా కింతకన్న ఏంకష్టాలు రాబోయినై' అనే దృష్టి ఉండ వద్దా ? అసలిప్పుడు తనకు పెళ్లికాకపోతే ఏం ? తను భర్తకోసం తహతహ లాడుతున్నదా ? ఈ పెళ్ళి అభిప్రాయం తనలో పెట్టిన దెవరు ?

తను ఇంత అధోగతికి వచ్చినా, ఇంకా ఏదో ఆకాశాన్నించి తన ముందు ఊడిపడుతుందనే ఆశ పోదేం ? అదంతా తన ఆత్మవంచనేనా ?

కష్టాలు మనిషి ఆధ్యాత్మికబలాన్ని హరించుతై. తన కటువంటి పని జరగటం లేదుకదా ? పదిహేనురోజులకిందట-పదిరోజుల కిందట కూడా—ఒక పొట్టి, లావాటి, బట్టతలమనిషి, నడివయసువాడు వచ్చి తనను పెళ్ళాడతానంటే తను ఆ విషయం గురించి ఇంతగా ఆలోచించి ఉండేదా ?

తన పెళ్లివిషయం వచ్చినప్పుడు తను తన తండ్రితో అన్నమాటలు జ్ఞాపకం వచ్చినై. తనకు సరిఅయిన భర్తదొరక్క, పెళ్ళాడవలసిన గతే పడితే తను పెళ్ళాడతానని తండ్రితో చెప్పింది అక్షరాలా నాగభూషణాన్నే ! తన వాక్కు ఎంత అమోఘంగా పరిణమించింది ! ఇక లాభం లేదు. తనకు నాగ భూషణం రాసిపెట్టి ఉన్నాడు !...ఆ విశ్వాసం తన కెంత బాధగా ఉంది !

సరిఅయిన భర్తకోసం తను ఏం వెతికింది ? అయినా తన భ్రమగాని, సరి అయిన భర్తలు వెతికితే దొరుకుతారా ? గీతలో రాసిపెట్టి ఉండాలిగాని ! వెత కటమని ఒక్కమాటు అన్నట్టేనా ? ఎట్లా వెతకటం ? అసంభవం !

ఇటువంటి సమయంలో అనసూయతప్ప తనకు సలహాఇచ్చే స్నేహితులు-తన సంస్కారం ఉండి తన మనస్తత్వం అర్థంచేసుకునేవాళ్లు-లేకపోవటం ఎంత పాతకం !

విశ్వం ఏమయినాడు ? అతని వాగ్దానం ఏమయింది ? తనను అప్పుడే పూర్తిగా మరిచాడా ? అదికూడా తన జాతక ప్రభావమేనేమో ! అతనికి రాసిన మూడు ఉత్తరాలకు జవాబు లేదు. భాస్కరానికి రాసిన ఉత్తరానికీ జవాబు లేదు. వాళ్ళ మంచితనం స్నేహం కింద గణించినందుకు శాంత కిప్పుడు చిన్న తనం వేసింది. వాళ్ళెక్కడ ? తానెక్కడ ?

ఆ రాత్రి ఆమెకు తిండి సయించలేదు. గదిలో ఒంటరిగా కూర్చుని ఏడవ బుద్ధయింది. తన కెవరూ లేరు. ఎవరూ లేరు. చచ్చిపోయిన తన తల్లి దండ్రుల ఆత్మలు కూడా తనను విసర్జించినై ! ఇంత విశాల ప్రపంచంలో తన కున్నది నాగభూషణమూ, అతని బట్టి తలా, అతని ముసలి ప్రేమా !

మళ్ళీ కంపెనీవాళ్ళ లాడ్జిలో సంగీతాలు మొదలుపెట్టారు. ఎవరో ఆ పాడేది!

ఎంత నిశ్చింత లేకపోతే అట్లా పాడగలడు? ఆ దిక్కుమాలిన పాట తన కడుపులో చెయ్యిపెట్టి అట్లా తిప్పుతుందేం?

*　　*　　*　　*

'ఇవాళే మన నాటకం. సాయంకాలం పెందలాడే నువ్వూ, మీ పిన్నీ ఇక్కడకువస్తే ఇక్కడే భోంచేసి ఇక్కణ్ణించే పోదాం!'' అన్నాడు నాగభూషణం శాంతతో.

సరేనన్నది శాంత. నాటకం సంబరంలో నాగభూషణం పిల్లలిద్దరూ బిగ్గరగా మాట్లాడుతూ గంతులెయ్యసాగారు.

"మీ రిద్దరూ ఇక్కడ అల్లరి చెయ్యకండి. ఎటైనావెళ్లి ఆడుకోండి!" అన్నాడు నాగభూషణం.

"ఉండనివ్వండి, వాళ్ళచేత కాస్త చదివింతా మనుకుంటున్నాను!" అన్నది శాంత. నాగభూషణానికి ఒంటరిగా చిక్కటం ఇష్టంలేక.

"చాల్లే. నువు వాళ్లను చదువుతో చెడగొట్టేస్తున్నావు!" అన్నాడు నాగభూషణం.

"మేం చదువుకుంటాం నాన్నా!' అన్నాడు కుర్రాడు.

''ఏడిచావులే! పదండి'' అని నాగభూషణం పిల్లల్ని బైటికి తరిమాడు.

శాంత నాగభూషణంకేసి నిదానంగామాస్తూ, "పిల్ల లిద్దర్నీ వెళ్ళగొట్టారు. ఏమిటి కథ?" అన్నది.

అది నాగభూషణానికి ప్రోత్సాహంగా పనికి వచ్చింది. ఆయన శాంత చేతులు పట్టుకుని తనవేపు బలహీనంగా లాగుతూ "శాంతా. పదిహేను రోజులు గడువు పెట్టావు ఎట్లా గడుస్తుంది! ఒకవారం గడవటానికింత గగన మయిందే! ఇంకో వారం గడపగలనా?'' అన్నాడు.

"ఇంకో వారమేం? ఇంకా రెండువారాలు గడపాలి!" అన్నది శాంత శాంతంగా.

''ఇంకా రెండు వారాలా? నువుకోరింది పదిహేనురోజులేగా?''

"అవును. మీరు నాచేతు లెందుకు పట్టుకున్నారు? ఆ విషయం ఎందుకెత్తారు? ఇంకా పదిహేనురోజులు!—ఈలోపల మీరు మళ్లీ ఇటువంటి పని చెయ్యకుండా ఉంటే!''

''నాతో చెరలాటం ఆడుతున్నావుగాని నువ్విప్పు డన్న మాటలో అర్థం ఉంది?"

"షరతుల్లో అర్థం ఏముంటుంది! కేనొక షరతు కోరాను. దానికి మీరు ఒప్పుకున్నారు. ఒప్పుకుని మీమాటమీరే అతిక్రమించారు. అది నా తప్పేనా?"

"నా స్థితిలో నువ్వుంటే అంత కఠినంగా మాట్లాడవు. పదిహేనురోజులు కైమడిగావు. పదిహేనురోజులూ నన్ను ముళ్లమీద ఉంచి నువ్వాకరుకు నన్ను నిరాకరించవచ్చును. నా ఆరాటం ఎంతగా ఉందో నువ్వర్థంచేసుకోలేవా? ఈలోపుగా నేను చేసిన పాపం ఏమిటి? నీమీద మనసు పట్టలేకపోవటం? దానికా నన్ను నువు శిక్షించేది? ఏమిటీ అన్యాయం? పోనీ నన్ను స్వీకరిస్తానని మాట ఇవ్వు నిన్ను ముట్టుకోకుండా నెలరోజులుంటాను. తప్పితే అప్పుడను!"

ఈ వాదన శాంతకు కోపం రాలేదు. తాపీగా ఆమె ఆయన తప్పు ఆయనకు విప్పి చూపించింది.

"నేను పదిహేనురోజులైన తరవాత నిరాకరిస్తానేమోననే భయంతో ఈ లోపల దక్కినంతే ఆయెనని నన్ను ముట్టుకున్నారన్నమాట! మీరు చవుకబారు ఆడవాళ్ళతో తిరిగి ఆడదానికోసం తహతహలాడటమే నేర్చుకున్నారుగాని ఆడదాన్ని సంపాయించేవాడి బాధ్యత మీకర్థం కాలేదు."

"నువ్వు నిజంగా కిరాతకురాలివి!" అన్నాడు నాగభూషణం.

"అవును. నన్ను వదిలెయ్యండి. నేను పదిహేనురోజు లడగటం ఎంత ఉపకరిస్తున్నదో చూశారా? మిమ్మల్ని నేనూ, నన్ను మీరూ బాగా అర్థం చేసుకోవడానికి అవకాశం దొరికింది. నన్నుచూసి నేను అన్నివిధాలా మీకు కావలసిన దాన్ననుకున్నారు. ఇంకో వారంకూడా జరగనివ్వండి. నాలో ఇంకెన్ని లక్షణాలు చూస్తారో చెబుదురుగాని!" అన్నది శాంత.

"ఇట్లా మాట్లాడకు. చేసినదానికి చెంపలు వాయించుకుంటాను. నువ్వెటువంటి దానివైనా నాకభ్యంతరం లేదు. నాకు నువ్వే కావాలి."

"ఇది మగ పాతివ్రత్యం మాదిరిగా ఉంది! మీరు నన్నుచూసి నా శరీరాన్ని కోరారు. దానివెంట ఎటువంటి కుళ్లుమెదడూ, ఎంత ఛండాలమైన ప్రవృత్తులూ ఉన్నా మీ కభ్యంతరం లేదన్నమాట! ఇంతకంటె నాకు కావలసిందేముంది?" అన్నది శాంత ఎగతాళిగా.

నాగభూషణం ఆశ్చర్యంతో "ఇవాళిట్లా ఐపోతున్నా వేంటి?" అన్నాడు.

శాంత లేచి ఇటూ అటూ తిరగసాగింది. వారం పదిరోజుల్లో తను ఆకాశం మీదినించి కిందపడ్డది. వారంరోజుల క్రితం తన చెవులకు హేళనగా వినపడదగిన మాటలు ఈనాడు తను గంభీరంగా వినవలసివస్తున్నది. ఈ నాగ

భూషణమూ, ఆయన ప్రణయమూ, ఆయన అడిగే ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పవలసిన బాధ్యతా—ఇదంతా కల కాదనుకోటం చాలా కష్టంగా ఉంది. ఆ విషయం నాగభూషణాని కెట్లా అర్థమవుతుంది? ఇది నిజంగా పీడకలే! తనలో అణిమాదిసిద్ధులే ఉంటే ఈ కలలోనించి మేలుకుని బయటపడగలుగును!... యథార్థ ప్రపంచంలో ఎక్కడో తన తల్లీ, తండ్రీ, భాస్కరమూ, విశ్వమూ, వారందరు తనతో అన్నమాటలూ, వారి సంపర్కంవల్ల తనలో కలిగిన భావాలూ అట్లాగే ఉన్నై. ఈ పీడకల వాటిని తనకు ఎడంచేసింది. అంతే......

ఎనిమిదిన్నరకు హాలుదగ్గిర జనం కిటకిట లాడుతున్నారు కిళ్లీవాళ్ళ అరపులూ, సోడావాళ్ల అరపులూ, సోడాలుకొట్టే మోతా, జనంచేసే కలకలమూ ఇల్లాయి దీపాలూ, పోగా వీటన్నిటితోనూ ఆ ప్రదేశం శోభిస్తున్నది.

ఈ జనమంతా కంపెనీ ప్రఖ్యాతినిబట్టిగాని, నటుల పేరుప్రతిష్ఠలనుబట్టిగాని, నాటకానికున్న ఆదరణనుబట్టిగాని రాలేదు భాస్కరం నాటకానికి మంచి పబ్లిసిటీ ఇచ్చాడు. చిల్లర డబ్బులకుకూడా మొహం వాచిఉన్న చిత్రకారుణ్ణి పట్టుకుని అతనికి నెలజీతం ఏర్పాటుచేసి అతనిచేత నాటకానిక్కూడా అరడజను బానర్లు రాయించి ఊళ్లో అక్కడక్కడా పెట్టించాడు. పబ్లిసిటీ పనిచేసింది. జనం బాగా వచ్చారు.

శాంతా, అనసూయా, నాగభూషణమూ హాలుదగ్గిరికి వచ్చేటప్పటికి ఏడు వందల పైచిల్లర కలెక్షను వచ్చినట్టు తెలిసింది. ఆడవాళ్ళ నిద్దర్నీ హాలులోకి పంపి నాగభూషణంగారు బుకింగు దగ్గిరికి వెళ్లారు. భాస్కరం కూర్చొని టిక్కెట్లు అమ్ముతున్నాడు.

"హాలు పట్టినదానికన్న ఒక్కటిక్కెట్టుకూడా అధికంగా అమ్మటంలేదు. నేలా, బెంచీ ఆపేశాను. ఇంకా కాసిని కుర్చీలున్నై, అవికూడా పూర్తికాగానే బుకింగు కట్టిపెడతాను." అన్నాడు భాస్కరం.

"నీయిష్టం" అన్నాడు నాగభూషణం.

"ఇంతమంది జనం వచ్చారు. కొత్తకథ. ఇవాళ నాటకం ఫెయిలయితే ఇక నేను మావూరువెళ్ళి పొలం దున్నుకుంటాను" అన్నాడు భాస్కరం.

"తరవాత ఏమైనాసరే. మన నాటక మేమిటి, ఇంతమంది హాలుదగ్గిర పోగవటమేమిటి? నువు నిజంగా మొనగాడివే. ఇంతటితో కంపెనీ దివాలా ఎత్తినా నాకభ్యంతరం లేదు. మన నాటకానికిట్లా జనం ఎగబడి నాలుగేళ్లయింది నమ్ముతావో నమ్మవో!" అన్నాడు నాగభూషణం.

"మామయ్యగారేరీ?''

"స్టేజిలో ఉన్నాడు. నాటకం సరిగా టైముకు ప్రారంభించే భారం ఆయన మీద వేశాను. ఈ కాస్తపని ఐపోగానే నేనువచ్చి అందుకుంటాను. మీరుకూడా లోపలికి వెళ్లి సమయానికి తెర ఎత్తేటట్టు చూడండి.''

కాని తొందర ఏమీ లేకపోయింది. ఇంకా పావుగంట వ్యవధి ఉందనగానే వేషాలు పూర్తి అయిపోయినై. నాటకం ప్రారంభించక పూర్వమే భాస్కరం బుకింగు పూర్తిచేసి స్టేజిలోకి వచ్చాడు. సరిగా లెక్క ప్రకారం తెర ఎత్తారు. మొదటనే విశ్వం స్టేజిమీదికి వెళ్ళాలి.

"మీరిద్దరూ నా నాటకాన్ని పిట్‌లోనించి చూసి ఎట్లాఉందీ చెప్పాలి!" అని భాగస్థు లిద్దర్నీ స్టేజిలోంచి తరిమివేశాడు భాస్కరం.

నాగభూషణంగారు కుర్చీలో కూర్చుంటూ ఒకసారి ఆడజనంలో అనసూయనూ, శాంతనూ, పోల్చుకుని తృప్తిపడి లేస్తున్న తెరవేపు తిరిగారు.

విశ్వం పాటపాడుతూ స్టేజిమీదికి వచ్చాడు. శాంత ప్రాణాలన్నీ కళ్ళల్లోకి, చెవుల్లోకి వచ్చినై. దురదృష్ట వశాత్తూ అంతకుపూర్వం ఆమె విశ్వం మూలుగు తుండగానైనా వినలేదు సరేకదా అతను పాడతాడనైనా విన్న జ్ఞాపకంలేదు. దానికితోడు విశ్వం వేషంలోనించి గుర్తుపట్టటానికి వీలుగాలేదు. కాని ఆమె కళ్ళు అతనిమీదే ఉన్నయ్.

ఎంతసేపటికీ విశ్వం శాంత వున్నవేపు చూడలేదు. నాటకం జరిగి పోతున్నది. నాటకంనిండా పాటలూ, హాస్యమూ-సంభాషణలో హాస్యం-తప్ప ఇంకేమీలేదు. కాని జనం ఆ సంభాషణలకు విరగబడి నవ్వుతున్నారు. పాటలు చాలా ఆనందంతో వింటున్నారు. పాడిన పాటే మళ్ళీ మళ్ళీ పాడలేక విశ్వం హతమారిపోతున్నాడు. జనం వన్స్ మోరని అరచినప్పుడు మళ్ళీ పాడటమా అనే సమస్య విశ్వానికి అదివరకే వచ్చింది. కాని భాస్కరం పాడవలసిందేనని తేల్చాడు.

"అట్లా పాడటంవల్ల రసభంగంకాని నాటకాలే ఆడదాం! తుమ్మితే ఊడేకళను మనం ఆరాధించనే వద్దు. చూసేవాళ్ళకు ఆనందం ఇచ్చిందే కళ!"

''బూతుపాటలు పాడితే ఆనందిస్తారు. అదే కళ అంటారా?'' అని పాత హీరో వెంకటరత్నం అడ్డొచ్చాడు.

"బూతుపాటలు వట్టి ఆనందం కలిగించవు. ఉద్రేకంకూడా కలిగిస్తయి. నేను చెప్పేది ఆ ఆనందంకాదు" అన్నాడు భాస్కరం

భాస్కర్రావు తరిఫీదు క్రింద ఇతర నటులుకూడా వెనకటిమాదిరిగా కృత్రిమ నటన చెయ్యటం మాని సంభాషణలు నిర్దుష్టంగా అనటం నేర్చారు. ప్రేక్షకుల ప్రాణాని కీమార్పు హాయిగా వుంది.

మూడోరంగం జరుగుతుండగా విశ్వం ఒక్కక్షణంపాటు శాంత ఉన్నవేపు ఆమెను పోల్చాడు. ఆక్షణంనించీ అతనికళ్ళు అటే వెళ్ళసాగినై. సైడ్‌వింగ్స్‌లో నించి విశ్వాన్ని జాగ్రత్తగా గమనిస్తున్న భాస్కరానికి విశ్వం కంగారుపడు తున్నట్టు కనిపించింది. కారణం అర్థంకాలేదు.

స్టేజిమీద ఉన్నది విశ్వమేనని శాంతకు రూఢిఅయింది. ఆమెచప్పున లేచి బయటికి వచ్చేసింది. గేటుదగ్గిర వాడివ్వబోయిన అవుట్‌పాస్ కూడా ఆమె గమ నించలేదు. వెనకనుంచి ఎవరో తరుముతున్నట్లు శాంత స్టేజివేపు పరుగెత్తి లోపలికి దారి తెలియక అటూ ఇటూ తారట్లాడసాగింది.

"నాదగ్గిరికి వస్తావేం, ఫూల్! స్టేజిమధ్యకు పో!" అని భాస్కరం విశ్వాన్ని కసిరాడు.

"శాంత స్టేజిలోకి వస్తున్నది....వెళ్ళి తీసుకురా!" అన్నాడు విశ్వం వెంటనే స్టేజిమీదకు వెళ్ళిపోతూ.

మొదట్లో భాస్కరానికేమీ అర్థంకాలేదు. కాని మనస్సులో తడువుకుంటూ అతను స్టేజిబయటికివచ్చి శాంతనుచూసి "హల్లో!" అన్నాడు.

"మీరుకూడా ఉన్నారే!" అన్నది శాంత, సంతోషంతో దగ్గిరికివచ్చి.

"అవును. నువిక్కడెందుకున్నావమ్మా? నీకు రెండుత్తరాలురాసి సమాధానం రాక మమ్మల్ని మరిచిపోయినా వనుకున్నాం" అన్నాడు భాస్కరం.

"చాలాకథ ఉంది... ఆ వేషం వేసింది విశ్వంగారేనా?"

"ఆ! గుర్తించలా? వాడే చెప్పాడు నువు వచ్చావని! లోపలికి రా."

శాంత లోపలికి వెళ్లేటప్పటికి ఆ రంగం పూర్తిఅయిపోయింది. విశ్వం ఇవతలికి వచ్చేశాడు. శాంత కనిపించటమే వ్యవధిగా ఆమెతో లక్ష మాటలు మాటలాడదా మనుకుంటున్న విశ్వం ఆమెను తీరా చూసేటప్పటికి 'హలో!' అనిమాత్రం అనగలిగాడు. ఆ రెండక్షరాలయినా గొంతులో అతుక్కుని బల వంతానగానీ ఊడిరాలేదు.

భాస్కరం గడియారం చూసి "ఒరె, నీకు సరిగా పదిహేను నిమిషాల టైముంది వేషం మార్చుకోటానికి. అంతసేపూ మీరిద్దరూ స్పెషల్ రూములో కూర్చుని మాటలాడుకోవచ్చు. నువుమాత్రం కాలయాపన చెయ్యక వేషం

మార్చుకో"—అంటూ తెర ఎత్తించబోయినాడు. శాంత దగ్గిరకూడా అనుజ్ఞ పుచ్చుకుని.

గదిలో అడుగుపెడుతూనే విశ్వం శాంత చెయ్యిపట్టుకుని 'శాంతా! ఇంత కాలం ఉత్తరాలెందుకు రాయలేదు?' అన్నాడు. శాంత సమాధానం చెప్పే లోపుగా అతను కళ్లు పెద్దవిచేసి ఆశ్చర్యంతో "నా కెంత సాహసం వచ్చిందీ!" అన్నాడు.

"ఏం?" అన్నది శాంత నవ్వుతూ. మొహానికి రంగేసుకుని అతను భావ ప్రకటన చేస్తుంటే అదికూడా నటనమాదిరిగానే ఉంది

నిగ్రహించుకునే లోపల శాంత కళ్లవెంట నీళ్లు వచ్చేసినై. నాగభూషణం తనను కోరేటంత చులకనగాచూసే తనను, విశ్వం చెయ్యిపట్టుకోడానికీ, 'శాంతా' అని నోరారా పిలవటానికీ క్షమాపణ చెప్పుకోవాలా? ఏమిటీ అన్యాయం?

కళ్ళనీళ్లు కనిపించకుండా తల పక్కకు తిప్పుకుని శాంత "నా కథంతా తీరిగ్గా చెబుతాను, ముందు మీరెట్లా ఉన్నారో చెప్పండి!" అన్నది.

"నే నీ లోపల కొత్తజ్ఞానం సంపాదించాను!" అన్నాడు విశ్వం వేషం మార్చుకోవటానికి కూర్చుంటూ.

"ఏమిటది?"

"లోకంలో నాకు ఒక్కత్తె ఆడదున్నది అనే విశ్వాసం కుదిరినవాడు పాపాత్ముడు. వాడు సుఖపడడు!" అన్నాడు విశ్వం, అద్దంలోకి చూసి విగ్గు తీసేస్తూ.

"ఇట్లా చూడండి!'' అన్నది శాంత. విశ్వం చూశాడు. ఆమె అతని మొహమంతా తన చూపులతో తడువుతున్నది.

"ఏమిటి?" అన్నాడు విశ్వం. ఆనందంతోనే కాస్త కంగారుపడుతూ.

"ఏమీలేదు. మీరిప్పు డన్నమాట వేషం విప్పేసిన తరవాత మళ్ళీ ఒక్కసారి అంటే మీ మొహంవంక చూద్దామని!'' అన్నది శాంత.

* * *

నాటకం ప్రేక్షకులకు రుచించక పోతుందని భాస్కరం ఒక్కనాటికీ సందేహించలేదు కానీ, ప్రేక్షకులు ఇంత ఉబ్బి తబ్బిబ్బులవుతారని కూడా అతను భావించి ఉండలేదు.

"మొత్తానికి సాధించావురా" అని రాఘవయ్యగారు అతనితో అన్నప్పుడు భాస్కరం "నా నమ్మకాలు సరిఅయినవని రుజువయింది. ఇదేం చూశావు.

రేపు నాలుగైదువేలు పెట్టుబడి పెట్టి నిజంగా చాతనయిన వాడిచేత వెయి రూపాయల విలువచేసే నాటకం రాయించి, మూడునెల్లు ప్రాక్టీసుచేసి, ఆడ వేషాలు ఆడవాళ్ళచేత వేయించి, ఫస్టుక్లాసయిన లైటింగూ అవీ ఏర్పాటుచేసి మనం నాటకాలాడుతుంటే, అప్పుడు చూడు నా తడాఖా." అన్నాడు.

నాటకాంతాన బయలుదేరే అల్లరిలో మామా అల్లుళ్లీవిధంగా మాట్లాడు కుంటుంటే, మరోమూల స్పెషల్ రూములో శాంతా విశ్వమూ వాళ్లప్రపంచంలో వాళ్లున్నారు. ఆ క్షణాన వాళ్ళు ప్రణయం నడపక పోయినప్పటికీ క్రొత్తగా వచ్చిన పరిణయం వాళ్లకొక కృత్రిమమైన బాల్యమూ దాని వెంట వచ్చే అమాయకమైన ఆనందమూ ఇచ్చింది.

ఇంకోమూల శాంతకోసం వెతుకుతున్న నాగభూషణానికి అనసూయ మాత్రమే దొరికింది. ఆమెను సమీపించి, శాంత ఏదని అడిగి, 'ఏమో, ఆట మధ్య ఎటో వెళ్లింది' అని సమాధానం తెచ్చుకొని కంగారుతో ఆయన అటూ ఇటూ చూస్తుండగా ఇంతలో శాంతను వెంటబెట్టుకొని విశ్వమూ, భాస్కరమూ వచ్చేశారు.

శాంత మొహంలో క్రొత్త కళ గమనించాడు నాగభూషణం. ఆమె మాత్రం నాగభూషణంలో కలిగిన మార్పు గమనించినట్టులేదు. గబగబా ఆయనదగ్గిరికి

పరిగెత్తుకుంటూవచ్చి, "ఏమండీ, చేర్మనుగారూ, వీళ్లిద్దరూ నా స్నేహితులు. ఇవాళ వీళ్లవెంట వెళతాను మేమూ మేమూ చాలా విషయాలు మాట్లాడుకోవాలి!" అన్నది.

నాగభూషణం మాట్లాడలేదు. ఆయన మౌనం పూర్ణాంగీకారంకింద తీసుకుని శాంత తన స్నేహితులతో ప్రయాణమయింది.

ముగ్గురూ కలిసి భాస్కరం మేనమామ గారింటికి బండి చేయించుకున్నారు. బండిలో భాస్కరం "ముసలాడు నిన్నెరిగుండే మాటమాత్రం మాతో నీ విషయం అనకుండా దాచాడన్నమాట" అన్నాడు.

"మీరు నన్నెరుగుదురని, పాపం ఆయనకేం తెలుసు?" అంది శాంత ఆ క్షణాన ఆమె తన పినతండ్రినికూడా 'పాపం' అనే స్థితిలో ఉంది.

"నీ కాయనతో ఎట్లా పరిచయం?" అన్నాడు భాస్కరం.

"నేను వాళ్ళ పిల్లలకు పాఠాలు చెబుతున్నాను."

"అదేమిటి?" అన్నాడు విశ్వం బిత్తరపోయి.

"కూలిడబ్బులకు కాదు; సరదాకు."

"అసలీ వూరెప్పుడు చేరావు?" అన్నాడు భాస్కరం.

"పదిరోజు లయింది. మా బాబాయిగారింట్లో నన్ను సరిగా చూడలేదు. అందుకని అక్కడ సెలవు పుచ్చుకుని మా పినతల్లిగారి ఇంటికి వచ్చేశాను."

"ఆవిడెవరు?"

"మీరు చూడలేదా ఏమిటి? నాటకానికి వచ్చిందే! మనం మాట్లాడుతున్నప్పుడక్కడే ఉంది."

"అయితే మరి ఆవిడ అనుజ్ఞ తీసుకోలేదే మనం?" అన్నాడు విశ్వం.

"దేనికి?" అన్నది శాంత.

"నిన్ను మావెంట తీసుకురావటానికి!"

"అదంతా ఏమీ లేదు. నేనేంచేసినా మా పిన్ని కభ్యంతరం లేదు" అన్నది శాంత, అది ఆధారం చేసుకుని అడ్డమైన పన్లన్నీ చేస్తున్నదానల్లే.

"వాళ్ళింటికి చేరేటప్పటికి ఒంటిగంట అయింది మూడింటిదాకా కబుర్లు చెప్పుకున్నారు. అప్పటికి భాస్కరం మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూనే నిద్దరకు పడ్డాడు.

"ఇక మనంకూడా పడుకుందాం!" అన్నాడు విశ్వం. కాని అతనికి నిద్ర పట్టలేదు. నాలుగుకూడా కొట్టింది గ్డియారం. కళ్లుమూసుకు పడుకున్నాడు.

అలిసిపోయిన అతని శరీరమంతా సీసంపోసినట్టు మొద్దుబారిపోయినా అతని తలలో యంత్రాలు పనిచేస్తూనే ఉన్నై.

ఇంతలో శాంత కదలటం గమనించాడు విశ్వం. ఆమె మెల్లిగా మచంమీది నించిలేచి బయటకి వెళ్ళి వరండాలో వెన్నెలలో నిలబడ్డది. విశ్వం కూడా లేచాడు.

"మీకూ్కడా నిద్రపట్టలేదా?" అన్నది శాంత అతను దగ్గిరికి వచ్చిన తరవాత.

"పట్టలేదు శాంతా! నాలో పిచ్చివాడి లక్షణా లేమన్నా గమనించావా?"

"ఏం?" అన్నది శాంత నవ్వుతూ.

"నా మనస్సు సరిగాలేదు. ఇంకోసారి, ఇందాకా వచ్చినటువంటి సాహసం వస్తే నేనేం చేస్తానో తెలీదు. నన్ను కొంచెం తప్పించుకుని తిరుగుతూ ఉండు– ఎటుపోయి ఎటువచ్చినా మంచిది."

"తప్పించుకుని తిరిగితే మీ సాహసం ఏమిటో ఎట్లా చూస్తానూ?" అన్నది శాంత కొంటెగా.

మారు మాట్లాడకుండా శాంతను దగ్గిరికి లాక్కున్నాడు విశ్వం. ఇద్దరూ వొణికిపోతున్నారు. ఎవరికీ ఏం చెయ్యటానికీ సాహసంలేదు.

"శాంతా. నేనంతగా చెప్పానుకదా, మీ బాబాయిగారింట్లో ఉండటం నీకు కష్టమయితే నాకెందుకు తెలియజెయ్యలేదు?" అన్నాడు విశ్వం.

"నేను మీకు రాశాను. జవాబులేదు."

"అన్నట్టు మరచిపోయాను. ఒకళ్ల ఉత్తరాలు ఒకళ్ళ కందలేదు. నీ సంగతంతా చెబుతానన్నావు, చెప్పవూ?"

"బండిలో చెబితినే!" అన్నది శాంత.

"అంతేనా కథంతా?"

"స్థూలంగా అంతే."

"సూక్ష్మంగా చెప్పవూ?

"పోనివ్వండి, ఆ పీడంతా ఇప్పుడెందుకు? ఈ వెన్నెల చూడండి. ఎట్లా ఉందో!"

శాంత చంద్రుడికేసి చూస్తూండటం ఆధారం చేసుకుని విశ్వం ఆమె చెంప విరికిగా ముద్దుపెట్టుకున్నాడు.

"ఇక ముందెప్పుడూ నాకు కనిపించకుండా పోనని ప్రమాణం చెయ్యి శాంతా!''

"పోవలసి వస్తే?"

"రాదు. నేను నిన్ను పెళ్ళాడబోతున్నాను."

"ఈ సంగతి నాకు తెలియదే!'' అన్నది శాంత.

''అవును. సమయం వచ్చినప్పుడు నేనే చెప్పుదామనుకుంటున్నాను. ఇక నీకోసం బాధపడ దలచలేదు. నిన్ను చూస్తూ ఉండటానికీ, నీతో మాట్లాడటానికీ మొహం వాచిపోవటం నాకే బాగుండలేదు. అయితే నువు నన్ను సేవకుడికింద ఆమోదిస్తావని నేను కలలోకూడా అనుకోలేదు......నిజంగా నేనంటే నీ కేమాత్రం గురి అయినా ఉందా? లేక నన్నిట్లా కొంతసేపు వాగనిచ్చి 'ఎవడ్రా నువ్వు' అంటావా? ఇదంతా నిజమని నేను నమ్మలేకుండా ఉన్నాను."

"కల అయితేమాత్రం అభ్యంతర మేమిటి? అందమైన కల కంటూ ఇది నిజం కాదేమోనని ఎవరన్నా దిగులుపడతారా?" అన్నది శాంత.

కొంచెంసేపు మాట్లాడకుండా ఊరుకుని విశ్వం, "ఇట్లా నాతో మాట్లాడగలిగి ఉండికూడా గడిచిన పదిహేను రోజుల్లో నన్నంతబాధ ఎట్లాపెట్టగలిగావో నాకర్థం కావటంలేదు" అన్నాడు.

*　　　*　　　*

నాలుగైదురోజులు గడిచినై. మళ్ళీ శాంత నాగభూషణం కళ్ళబడిన పాపాన పోలేదు.

నాటకమైన మర్నాడు ఉదయం తొమ్మిదిగంటలప్పుడు శాంత పినతల్లి గారింటికి వచ్చి స్నానంచేసి ఇంకోచీరె కట్టుకుని చేతిపెట్టె సర్దుకోసాగింది. ఆ సమయంలో అనసూయ హఠాత్తుగా శాంతతో, "ఆ ఇద్దర్లో ఎవరు?" అంది.

''ఏమి టెవరు?'' అన్నది శాంత.

"నీ ముఖ్యస్నేహితుడు."

"ఇద్దరూ ముఖ్యస్నేహితులే."

కొంచెం ఆగి అనసూయ, ''ప్రయాణమల్లే ఉందే?" అన్నది.

"అవును."

"ఎక్కడికి? మళ్ళీ ఎప్పుడు తిరిగివస్తావు?"

"నాకు బాగా తెలీదు. మళ్ళీ ఒకవారం రోజుల్లో నాటకం వేస్తారుట. ఈ లోపుగా తిరిగివస్తాను."

''వెళ్ళేలోపుగా నాగభూషణం గారింటి కేమైనా వెళతావా?"

''టైము లేదు. ఒకవేళ ఆయన వస్తే ఊరికి వెళ్ళానని చెప్పు."

మళ్ళీ నాలుగురోజులదాకా శాంత ఏమయిందో నాగభూషణంగారికిగాని, అనసూయకుగాని అంతుచిక్కలేదు. నాగభూషణంగారు ప్రతిపూటాఅనసూయ దగ్గరికి వచ్చి శాంత విషయం అడిగి ఒకటిరెండు గంటలుకూర్చుని తనగొడవ యావత్తూ చెప్పుకుని వెళుతున్నారు. ఆయనలో అనసూయ నిస్పృహ కనిపెట్టి ప్రోత్సాహం ఇచ్చింది.

"ఇంత అనుభవం ఉన్న మీతో కుర్రవాళ్లు పోటీకి రావటమేమిటి? మీ రసికత్వం ఏమయింది?" అన్నది అనసూయ ఆయనతో.

"శాంత వయసు పిల్లకు రసికత్వమూ బంకలూ ఏంతెలుస్తుంది? తన ఈడువాళ్ళయితే తన కేదో ఒరిగిస్తారనుకుంటుంది!" అన్నాడు భూషణం.

"మరేంలేదుగాని ఎందునా కాకుండా చెడుతుందేమో అమాయికపు పిల్ల అని నా ఏడుపు. వాళ్లిద్దరూ దీన్నిట్లాగే కొంతకాలం తిప్పినట్టేప ముంచుతారని నా అనుమానం దీన్ని పెళ్ళాడేదాకా వాళ్లకేం ఖర్మం? ఒకవేళ వాళ్లు పెళ్ళాడతామన్నా, వాళ్ల పెద్దవాళ్లు మక్కెలు విరగగొట్టరా?...అసలు పెళ్ళాడే ఆలోచనే ఉంటే ఒకతెవెంట ఇద్దరు పడతారా? నాకుమాత్రం శాంత తన గొయ్యి తానే తవ్వుకుంటున్నదని భయంగా ఉంది" అన్నది అనసూయ.

"తన ఇష్టంవచ్చినట్టు చేసుకోనీ. నాకేం? కాని నాతో మాటమాత్రం అన రాదా? నేను పెళ్లిచేసుకుంటానని అడిగినప్పుడు నా కేమాటా చెప్పకుండా ఇంకోరివెంట వెళ్ళిపోవటం ధర్మంకాదు. నేను తనమీద చూపించిన ఆదరానికి నన్నిట్లాగేనా చెయ్యటం?" అన్నాడు నాగభూషణం.

ఈ విధంగా ఒకరిమాటలు ఒకరికి పొందకుండా మాట్లాడుకునేవాళ్లు నాగ భూషణమూ, అనసూయా.

ఈలోపుగా శాంత, విశ్వమూ తమ ప్రణయానికి దాదాపు శరీరం ఏమీ లేకుండా అంతా కవిత్వం అన్నట్టు ప్రవర్తిస్తున్నారు. ఒకరినోట వచ్చే మాటలు మరొకరికి కవిత్వం మాదిరిగానే ఉండేది. ప్రేమ వాళ్ల చుట్టూ దట్టంగా సాంబ్రాణి పొగలాగా చుట్టేసుకుని బాహ్యప్రపంచం కనిపించకుండా, బయటి వాసనలు సమీపానికి రాకుండా, పీల్చిన ప్రతి ఊపిరితోనూ తన సువాసన నసా శాని కంటుతూ ఉంది. ఇంకొకతె అయిఉంటే తన కింత పరిపూర్ణమైన తృప్తి ఇచ్చి ఉండకపోనని విశ్వమూ, మరొకడయితే తన మనసులో రోజుకు వంద సార్లు చిన్న చిన్న అనుమానాలు కలిగించి ఉండునని శాంతా గట్టిగా నమ్మారు.

శాంత స్వతహాగా ఉద్రేక స్వభావం కలదికాదు. ఉద్రేకం మనిషియొక్క ప్రవర్తనలో అందం లేకుండా చేస్తుందని ఆమె నమ్మకం. ఆ విషయాన్ని ఇతరులు ఆమె ఎదుట అనేకసార్లు రుజువుచేశారు. ఆమె ప్రేమను కూడా ఉద్రేకరహితంగానే ఊహించుకుని ఉండింది. అలాంటి శాంత విశ్వం విషయంలో పూర్తిగా మారిపోయింది. తనూ విశ్వమూ ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు శాంత అతన్ని అమితగాఢంగా ఆలింగనం చేసుకుని "నా చేతుల కింకా పదింతలు బలం పెట్ట గూడదూ?" అని పళ్లు బిగబట్టి అడిగేది. అతని చెవిలో నోరుపెట్టి. "విస్సీ, దొంగముండా!" అనేది. "ఇటువంటి కోతివేషాలు చూస్తే మీ కసహ్యం పుట్ట దంలే నామీద?" అని అడిగేది. అతనికి తనమీద అసహ్యం లేదనే నమ్మకంతోనే.

విశ్వం నవ్వి, "భాస్కరంగాడు కూడా ఉన్నప్పుడు నిన్ను చూస్తే మాత్రం నవ్వొస్తుంది. ఏమీ ఎరగని అమాయకురాలల్లే!" అనేవాడు.

ప్రణయంలో ఎప్పుడూ ఒకరిస్తారు. ఇంకోరు స్వీకరిస్తారని ఎవరో అన్న మాట పూర్తిగా సత్యం కాకపోయినప్పటికీ అందులో కొంత నిజం ఉన్నట్టు శాంత రుజువు చేసింది. ఈ ప్రణయం దాదాపు శాంత ప్రోత్సాహం మీదనే నడిచింది. ఒకసారి విశ్వం అన్నాడుకూడాను.

"అన్నిమాటలూ నువే అనేస్తావు! నేను వట్టి చవటనల్లే కనబడుతున్నాను. నా కళ్ళకే, ఇక నీ కెట్లా కనిపిస్తున్నానో!"

"ఇది నా ప్రణయకథ. ఇందులో మీకేమీ భాగంలేదు!" అనేది శాంత.

"చుక్కలుకూడా కనిపించని అమావాస్యనాటి చీకట్లో చైమెంత అయిందీ తెలీనట్టు. నువుచేసే గొడవలో నీ ప్రేమ ఎంతో తెలియటంలేదు నాకు" అనే వాడు విశ్వం.

"నాటకంలో మిమ్మల్ని చూసిన క్షణం మొదలు ఇప్పటివరకూ నా రోజులు మంచివి కావనే ఆలోచన నాకు రాలేదు" అని సమాధానం చెప్పేది శాంత గంభీరంగా.

"ఆ మాట జ్ఞాపకం పెట్టుకుని నా మునిమనమలకూ్కడా చెబుతాను!" అనేవాడు విశ్వం.

శాంత స్నేహితులతో పర్యటనం పూర్తిచేసి ఇంటికి రాగానే అనసూయ ఆమె ప్రవర్తనను గురించి కొంత చర్చించింది.

"నీకూ నీ స్నేహితులకూ నిజమైన సంబంధం ఏమిటి? నేను నిన్ను తప్పు పడుతున్నా ననుకోకమ్మా, నాకు కాస్త అనుభవం ఉంది. అందుకని అడుగు తున్నాను," అన్నది అనసూయ.

"వేరే ఏమీ లేదు. వాళ్లు నా స్నేహితులు" అన్నది శాంత. తన ప్రేమ విషయం అనసూయ తెలుసుకోవలసిన అగత్యం ఉన్నట్టు శాంతకు తోచ లేదు.

"వాళ్లల్లో ఎవరన్నా నిన్ను పెళ్ళిచేసుకుంటారా?"

"ఏమో, నే నావిషయం ఆలోచించలేదు. నేను వాళ్ళవెంట తిరుగుతున్నది పెళ్ళికోసంకాదు."

"వాళ్ళిద్దరూ బ్రహ్మచార్లేనా?"

"అది కూడా నాకు తెలియదు."

"నీకు జన్మలో పెళ్లనేది లేకుండా చెయ్యగలరు నీ స్నేహితులు. ఆ సంగతి ఆలోచించావా? నీకూ వాళ్లకూ మధ్య ఏమీ లేకపోవచ్చు. కాని నువు వాళ్ళతో కొంతకాలం తిరిగినతర్వాత నిన్నెవరు పెళ్ళాడతారు? ఎల్లకాలమూ స్నేహితా లుంటాయా? రేపు వాళ్ల పెళ్లాలొస్తే వాళ్లు నీతో తిరుగుతారా? వాళ్ల పెళ్ళాలు తిరగనిస్తారా? కొంచెం జాగ్రత్తగా ఆలోచించు. ఎంత చెడ్డా నీ కన్నా పెద్దదాన్ని!"

అనసూయ తనకు అర్థంగాని విషయం అర్థమైనట్టు చర్చించటం శాంతకిష్టం లేదు. కాని అనసూయ దురుద్దేశంతో మాట్లాడటం లేదని ఆమె ఎరుగును. అందు కని లోపల ఇష్టంలేకపోయినా శాంత పినతల్లికి సమాధానం చెప్పింది : ''పెళ్ల నేది నువ్వనుకున్నంత ముఖ్యంకాదు. ఈ స్నేహితాలు నువ్వన్నట్టు శాశ్వతం కాక పోతే వీటి స్థానే ఇంకేదో రాకపోదు."

"ఆ విషయం నీ యిష్టం. నేనేమీ అనను కాని, పాపం నాగభూషణంగారి మాటేమిటి ? ఆయన్నెందుకు నడిసముద్రంలో వదిలేశావు ?"

ఈ ప్రశ్న శాంతకు ఆశ్చర్యం కలిగించింది. అదివరకు అనసూయ నాగ భూషణం గురించి ఎత్తితే తన సమస్యగా తీసుకునే మాట్లాడిందిగాని ఆయన తరఫున మాట్లాడటం ఇదే మొదటిసారి. అనసూయ నాగభూషణం ప్రతినిధిగా పనిచేస్తున్నదా ఏమిటనే అనుమానం శాంత కిప్పుడే కలిగింది.

ఒక్కసారిగా శాంతకు వికారం కలిగింది. అసలీ నాగభూషణం ఎక్కడ దాపరించాడు ? ఆయన తనను పెళ్లాడతా ననట మేమిటి ? ఆయనకూ తన పిన తల్లికీ సంబంధం ఉండి ఉండడ మేమిటి ? ఆవిడ ఆయన్ను తనకు కట్టబెట్ట టానికి ఇంత పన్నాగ మేమిటి ? తలచుకొన్న కొద్దీ పినతల్లీ, ఆవిడ ఇల్లూ, ఆ వాతావరణమూ ఒకమారికిగుంటగా స్ఫురించింది శాంతకు.

''నాకు నాగభూషణంగారిని చేసుకోవాలని ఏ మాత్రమూ లేదు. ఆయన్ను చేసుకోవలసినంత కక్కుర్తి కూడా లేదు. ఆయనతో ఆ మాట చెప్పేస్తాను'' అన్నది శాంత.

''నీ క్షేమం నీకు తెలియకుండా ఉంది. నీ కింతకన్న మంచివాడు దొర కడు" అన్నది అనసూయ.

"అంతకన్న చాలారెట్లు మంచివాడు దొరికాడు ! నన్ను గురించి నీ కంత తక్కువ అభిప్రాయం ఎందు కేర్పడ్డదో నా కర్థం కాకుండా ఉంది."

"ఎవరది ?" అని అడిగింది అనసూయ.

"విశ్వనాథం. మొన్న నాటకంలో వేషం వేసినవాడు."

"నువ్వెవరో అతనికి తెలుసునా ?"

''ఏమో ! నేనడగలేదు. తెలిసే ఉంటుంది. ఇందులో రహస్యమేముంది ?"

"నిన్ను పెళ్లాడతా నన్నాడా ?"

''అధమం నన్ను ఉంచుకోకపోడు !" అన్నది శాంత, లోలోపల ప్రజ్వ లిస్తున్న కోపాన్ని అణుచుకోలేకుండా.

ఆ పైన అనసూయ మాట్లాడలేదు. శాంత తన గదిలోకి వెళ్లి తలుపు వేసుకుంది. మరొక అయిదు నిమిషాల్లో అనసూయ తలుపుదగ్గిరికి వచ్చి, ''అమ్మాయి, నీ కోసం నాగభూషణంగారు వచ్చారే!'' అని కేకవేసింది.

''ఇప్పుడు పనిమీద ఉన్నాను. నాకింకా రేపటిదాకా గడువుందని ఆయనతో చెప్పు!'' అని జవాబు చెప్పింది శాంత.

నాగభూషణాన్ని కూర్చోబెట్టి అనసూయ శాంతవైఖరి విశదీకరించింది.

నిస్పృహతో ఆయన ''నేను మొదటినుంచీ అనుమానపడుతూనే ఉన్నాను. ఈ వయసులో నాకా పిల్లమీద మనసుపోవటం నా ప్రారబ్ధం. ఆమె తప్పేమీ లేదు.'' అన్నాడు తాత్కాలికంగా ఆత్మవికాసం కలిగి.

''మీరట్లా అధైర్యపడకండి. ఆ విశ్వనాథం దీన్ని నట్టేట్లో ముంచే బాపతే. ఇది ఎవరో అత నెరుగడు, అతనెవరో ఇది ఎరగదు. అతనికి పెళ్లయిందో లేదో కూడా ఇది ఎరగదు. అతను మాత్రం దీన్ని పెళ్లిచేసుకుంటా ననలేదు. దీన్ని అతనిబారినించి తప్పించేటందుకైనా మీరేదో ఒకటి చెయ్యాలి, తప్పదు'' అన్నది అనసూయ.

''ఈ వ్యవహారం ఎంతకాలంనించీ నడుస్తున్నదో కనుక్కున్నావా?''

''ఎబ్బే. ఎంతో ఏదీ? మొన్ననాటకంనాడే మొదలు. అదివరకు నే నడిగితే తనకు స్నేహితు లెవరూ లేరన్నది. మిమ్మల్ని పెళ్ళిచేసుకొనటాని క్కూడా దాదాపు ఒప్పుకుంది. అప్పటి కీపిచ్చి లేదు.''

''కాని అతన్ని శాంత అదివరకే ఎరిగి ఉండాలి!''

''అదంతా నాకు తెలియదు. దీనికి పిచ్చి పుట్టటానికి ఇదే మొదలు. మీరు త్వరగా ఏదన్నా చెయ్యండి.'' నాగభూషణం కొంచెం ఆలోచించి, ''అతన్ని కంపెనీలోనించి తీసేయిస్తాను. తరవాత శాంత నన్ను పెళ్ళిచేసుకున్నా మానినా ఆ పిల్ల మంచికోసమన్నా ఈ ఊరునుంచి సాగనంపుతాను'' అన్నాడు.

''ఆ పని చెయ్యండి. పీడ వదలిపోతుంది!'' అన్నది అనసూయ.

* * * *

నాగభూషణంగారికి కాలు నిలవటంలేదు. ఆయన రాఘవయ్యతో విశ్వాన్ని సాగనంపటం గురించి మాట్లాడాడు ఆ సాయంకాలమే.

''ఎల్లుండి నాటకం పెట్టుకొని ఇవాళ అతన్ని పంపించెయ్యట మేమిటి? అయినా ఏంవచ్చింది? అతనితో మనకు బోలెడంత పనిఉంది'' అన్నాడు రాఘవయ్య.

''నేను నిన్ను కంపెనీ విషయాల్లో ఎన్నడూ ఏమీ కోరి ఎరగను. ఈ ఒక్క పనీ చెయ్యి. నన్ను కారణా లడక్కు. నీవంటి పెద్దమనిషి వినదగిన కారణాలు కావు."

"నీ యిష్టం" అన్నాడు రాఘవయ్య.

అక్కడినించి నాగభూషణంగారు నేరుగా అనసూయ ఇంటికి వచ్చేశారు. సమయానికి సావిట్లో ఉండడంవల్ల శాంత ఆయన్ను తప్పించుకోలేక పోయింది. గడచిన వారంరోజుల్లోనూ ఆయన ముసలితనం మూడింతలయినట్టు కనిపించింది శాంతకు. ఆ మార్పు ఆయనలో కలిగిందో, తనలోనే కలిగిందో ఆమె తెలుసుకోలేకపోయింది.

"నీ గడు వింకా రేపటిదాకా ఉన్నప్పటికీ నా ఆత్రంకొద్దీ అడుగుతున్నాను. నేనడిగిన విషయం ఏంచేశావు? నువు చెప్పబొయ్యేది నేను ఊహించానుగాని నీ నోటిమీదిగా వింటే నాకు తృప్తిగా ఉంటుంది!" అన్నాడు నాగభూషణం.

ఆయన అసహాయస్థితి చూస్తే శాంతకు జాలివేసింది. ఆ యీడున ఆయనకు తనమీద భ్రమ కలగడం ఆయనలో ఒక క్షమించరాని దోషంగా ఆమెకు కనిపించలేదు, జాలిపడదగిన దౌర్బల్యమనిపించింది.

"నామీద ఆశ వదులుకోండి. నామనస్సింకొకరికి ఇచ్చేశాను. నన్ను పెళ్ళాడి మీరేం సుఖపడతారు? మీరు నన్నా ప్రశ్న వెయ్యకుండా ఉంటే మన ఇద్దరికీ ఎంత సుఖంగా ఉండేది! నాకు నిజంగా మీరంటే చాలా అభిమానం ఉంది. కాని నన్ను కోరి మీరు నాకు చాలా కోపం కూడా తెప్పించారు'' అన్నది శాంత ఎంతో సౌజన్యంతో.

"అటువంటప్పుడు నన్ను మొదటనే నిరుత్సాహపరచలేక పోయావా?"

''అది నాతప్పే. క్షమించండి, కాని నేనీమధ్య అడ్డమైన కష్టాలూ పడి అభిమానం కూడా పోగొట్టుకుని మతిచెడి ఉన్నాను. మీకోరిక సక్రమమైనది కాదని అనటానికి ధైర్యం చాలకపోయింది.''

నాగభూషణం రెండునిమిషాల పాటేమీ అనలేదు. ఆఖరు కాయన లేస్తూ, "నీకనవసరంగా శ్రమ ఇచ్చాను. ఈ విషయం మళ్ళీ ఎత్తను. కాని ఏ కారణం చేతనైనా నువ్వు అభిప్రాయం మార్చుకుంటే నాతో వచ్చి చెప్పు! నాకన్న మంచిభర్త దొరకనిపక్షాన ఏనాడైనా నిన్ను పెళ్ళాడటానికి నేను సిద్ధమే. ఈలోపుగా నేను మరొకర్ని పెళ్ళాడబొయ్యేది లేదు. నిన్ను చూసినమీదటే నాకి పెళ్ళి ఆలోచనంటూ వచ్చింది. పోయి వస్తాను" అని సెలవు పుచ్చుకున్నాడు.

మర్నాడుదయం శాంత ఉత్సాహంతో నిద్రలేచింది. తన ఉత్సాహానికి కారణమేమిటో శాంత కనుక్కోలేదు. నిజానికి నాగభూషణాన్ని గురించిన దిగులు ఆమె నెంతగా వేధించి ఉంకింది. అది పరిష్కారం కావటం తన హృదయభారాన్ని ఎంతగా తగ్గించిందీ ఆమెకే తెలియదు. శాంత మొహం కడుక్కొని కాఫీ తాగి గదిలో పాడుతూ కూర్చున్నది.

అప్పుడే విశ్వం లాడ్జిదొడ్డిగుమ్మం దగ్గిర నిలబడి ఎదో ఆలోచిస్తూండగా శాంత తన గదిలో పాడుతున్న పాట వినిపించింది. మొదట అతనా పాటను శ్రద్ధగా వినలేదుగాని క్రమంగా అది అతని ఆలోచనను పక్కకు నెట్టేసి, ఆకర్షించింది.

"మంచిగొంతు!" అనుకున్నాడు విశ్వం. "తగుమాత్రం పలుకుతుంది కూడాను! ఆమాత్రం పాట చాలు స్టేజిమీదికి!"

విశ్వం నౌకరును పిలిచి, "ఆ ఇల్లెవరిదిరా?" అని అడిగాడు.

"ఎవరో సానివాళ్ళదయ్యా!" అన్నాడు నౌకరు.

"నీకు నమ్మకంగా తెలుసా?" అన్నాడు విశ్వం.

నౌకరు దగ్గిరికొచ్చి రహస్యంగా, "ఆమనిషిని మన చేర్మనుగారుంచుకున్నారు!" అన్నాడు.

"ఆ పాడేది ఆ మనిషేగా?"

"ఆ మనిషి పాటసానిగాదు —"

విశ్వం ఇక వినలేదు మిగిలినవాళ్ళంతా రావటాని కింకా గంట పట్టినా పట్టవచ్చు. ఈ లోపల వెళ్ళి ఆమనిషిసంగతి తేల్చుకొస్తే! వీలయితే ఆమెను ఏదోకాడికి కంపెనీలో చేర్చవచ్చు. భోగందికూడా కనకా పేచీలూ పాడూ ఉండవు!

విశ్వం చుట్టూ తిరిగి అనసూయ ఇంటిచాయలకు వచ్చి, దారేపొయ్యేవాణ్ణి ఎవర్నో నిలవేసి "ఈ మేడ ఎవరిది?" అని అడిగాడు.

"భోగమాళ్ళది!" అని విశ్వాన్ని ఎగాదిగాచూసి ఆ మనిషి వెళ్ళిపోయాడు.

ఇక వేరే ఆలోచన లేకుండా విశ్వం ఇంట్లో జొరబడ్డాడు. అతను హాలులో అడుగుపెట్టటం వ్యవధిగా శాంత మేడమెట్లు దిగి రాసాగింది.

"శాంతా!" అన్నాడు విశ్వం సంతోషంలేని పొడి ఆశ్చర్యంతో.

శాంతమటుకు సంతోషంతో, "మీకు మాయిల్లెట్లా తెలిసిందీ? రండి, రండి!" అన్నది.

"ఇది మీ ఇల్లా ?" అన్నాడు విశ్వం నమ్మలేకుండా.

"మా పినతల్లి ఇల్లు!" అన్నది శాంత అతని ఆశ్చర్యం అర్థంకాక.

"భోగంవాళ్ళ ఇల్లని చెప్పారే!" అన్నాడు విశ్వం. తన నెవరో వంచించినట్టు.

"అవును. మా పినతల్లి భోగం మనిషే!" అన్నది శాంత చురుకుగా. అతని ఆశ్చర్యం ఆమె కిప్పు డర్థమయింది. తన సంగతి అత నెరగడు. ఇప్పుడే తెలిసింది. అతని మొహాన్ని శాంత వెయ్యికళ్ళతో పరీక్షిస్తున్నది.

"మరి నువ్వు-నువ్వు-" అన్నాడు విశ్వం.

"నేను భోగందాన్నే, మానాన్న బ్రాహ్మణుడు. మా అమ్మ భోగంది."

"ఈ సంగతి నాతో ఎందుకు చెప్పలేదూ?" అన్నాడు విశ్వం. ఆకాశం విరిగి మీదపడ్డట్టు.

"పోనివ్వండి! ఇప్పటికన్నా తెలుసుకున్నారు" అన్నది శాంత కఠినంగా. ఆమెకు లోపల మళ్ళీ అగ్నిహోత్రం పుట్టుకొస్తున్నది.

విశ్వం మాట్లాడలేదు. అతను ఆమెవంక చూడనన్నా చూడకపోయినాడు. శాంత లేనిశాంతం తెచ్చిపెట్టుకుని "మీ బాధ నాకర్థమయింది. మీరిక వెళ్ళిపోవచ్చును. నన్ను చూడటానికి మీరు ఎటువంటి ప్రయత్నమూ చెయ్యనక్కర లేదు" అన్నది.

పిచ్చివాడల్లే తను ఏం చేస్తున్నదీ తనకే తెలీనట్టుగా విశ్వం బయటికొచ్చాడు. అతను వీథినపడి కొంత దూరం నడిచిన తరవాతగాని అతనికి జ్ఞానోదయం కలగలేదు. తన గొడవలో అసలుసంగతి-శాంతను వేషం వెయ్యటం గురించి అడగటం-మరిచాడు. ఆమె వేశ్య అన్న విషయం తను తాపీగా జీర్ణంచేసుకో వచ్చు. ముందు ఆమెను నాటకంలోకి తీసుకోవటం కంపెనీకి ముఖ్యం.

విశ్వం మళ్ళీలోపలికి వచ్చాడు. అతడు వెళ్ళాడన్న నమ్మకంతో తీరికగా కళ్ల నీళ్ళు పెట్టుకుంటున్న శాంత మళ్లీ పులివేషం ధరించవలసి వచ్చింది.

"అసలు వచ్చినపని మరిచాను-నువు మానాటకాల్లో వేషం వేస్తావా?" అన్నాడు విశ్వం. ఆ ప్రశ్న అతని చెవులకే హాస్యాస్పదంగా కనిపించింది.

"మీ నాటకాలకు ఆమడదూరంలో ఉండటాని క్కూడా నా కిష్టంలేదు. మీరు దయచేసి వెళ్లిపోండి!" అన్నది శాంత. తను తన రహస్యం కావాలని దాచినట్టు అతను పడిన అభిప్రాయం ఆమె హృదయంలో బల్లెంమాదిరిగా గుచ్చుకుంది.

విశ్వం వెళ్ళిపోగానే శాంతకు కొంచెం కోపం తగ్గింది. అతను వెళ్ళేటప్పుడు శాంతకు కనిపించిన అతనివీపు ఆమెను విచిత్రంగా కరిగించసాగింది. కాని ఈ సారి శాంత తన హృదయానికి లొంగదలచలేదు. ఆ హృదయంలో ఆమెకు విశ్వాసం కలుగలేదు.

కాస్సేపు వడవడిగా అటూఇటూ పచారుచేసి ఆఖడుకు లోపల ఉన్న అనసూయ దగ్గిరికివెళ్ళి "పిన్నీ! చేర్మను గారింటికెళుతున్నాను. ఆయన్ని పెళ్లాడటానికి నిశ్చయించాను. నీవుకూడా నావెంట వస్తావా?" అన్నది.

"పిచ్చిదానా, నేనుకూడా దేనికి నీవెంట? పానకంలో పుడకల్లే!" అని అనసూయ సమాధానం చెప్పింది.

పానకంలో పుడక అనేమాట శాంతచెవులకు అపస్వరంగా ధ్వనించింది. తను నాగభూషణం భార్య కావటంలో పానకం ఏముంది! అసలు జీవితంలో పానకం అనేది ఎక్కడుంది? ఆ బట్టతలవాడు తన ప్రియుడన్నట్టు అనసూయ ఇంకెంతకాలం నటిస్తుంది?

చెప్పులు తొడుక్కుని శాంత బయటకి వచ్చి బండికోసం చూస్తూ నిలబడింది. ఆమెకు అకస్మాత్తుగా భాస్కరం జ్ఞాపకం వచ్చాడు. విశ్వంతో విరోధం

అతనికికూడా వర్తించాలా, వద్దా? వాళ్లిద్దరిదీ ఒకటే ప్రాణంకదా. నాకున్న దల్లా ఒక్క భాస్కరమే. ఇంకో స్నేహితుడు లేడు,' అని విశ్వం ఒకసారి అన్నాడు. 'నీకు ప్రపంచంలో ఇంకెవరూ లేరనిపించినప్పుడు నేనొకణ్ణి ఉన్నానని మరవకు' అని చెప్పిన విశ్వం కాదూ. 'విశ్వంగారూ, నాకీక్షణాన ఎవరూ స్నేహితులు లేరు. మీ రేమంటారు?...ఏమంటారు? 'నీలో భోగంరక్తం ఉంది, వెళ్లి ఎందులోనన్నా దూకు' అంటారు!' పాపం, భాస్కరం ఏ పాపమూ ఎరగడు. విశ్వంమూలంగా అతనితో విరోధం పెట్టుకోవటం అన్యాయం!

అకస్మాత్తుగా శాంత కళ్లవెంట నీళ్ళు పొర్లివచ్చినై. భాస్కరం జ్ఞాపకం రావటంవల్ల కాదు. విశ్వం అన్న మాటలన్నీ ఒక్కసారిగా జ్ఞాపకంవచ్చి! విశ్వం ఆ మాటలన్నీ ఏ శాంతతో అన్నాడో ఆ శాంత చాలా గొప్పది! ఆమెకు కులాలూ గోత్రాలూ లేవు. ఆ శాంత అంతరించిపోయి ఆమెస్థానే భోగంది మిగిలింది. ఈ మనిషి నలభైఏళ్ళ నాగభూషణాలను పెళ్లాడటానికి అభ్యంతరం లేదు!

నాగభూషణంగారింటికి వెళ్ళాలనే ఇచ్ఛ చప్పున దిగజారిపోయింది. ఎందుకు తనకింతలో తొందర! మళ్ళీ సాయంకాలానికల్లా విశ్వంవచ్చి క్షమాపణ చెప్పు కుంటాడు. అది తన చెవుల కమృతప్రాయంగా ఉంటుంది. ఆ ఆనందంకోసమైనా ఎంతోకాలం కనిపెట్టుక్కూర్చో వచ్చునే! విశ్వం సంస్కారం తను ఎరగదా?

మళ్ళీ ఇంకో ఆలోచన వచ్చింది. తనకోసం విశ్వం తన మనస్సును సమాధానపరచుకోవలసినంత అగత్యం ఏంవచ్చింది? అట్లా సమాధానపడటం అతనికి అభ్యంతరం లేకపోతే తన కెందుకుండరాదూ? ఆదర్శానికి వెంట్రుక వాసి తేడా ఉన్నా ఆ దాంపత్యం తనకవసరం లేదని తను తండ్రితో ఒకప్పుడని ఉండలా? తనను ఒకవేళ విశ్వం పెళ్ళాడితే ఆ దాంపత్యం ఆదర్శానికి వెంట్రుకవాసి ఎడం ఉండదూ! అంతకన్న తను ఏ భ్రమా లేకుండా నాగ భూషణాన్నే పెళ్ళాడటం ధర్మం కాదూ?

ఆమె ప్రశ్నకు సమాధానమల్లే ఖాళీజట్కా ఒకటి వీధివెంట మెల్లిగా వచ్చింది. శాంత బండి ఆపి అందులో ఎక్కింది.

* * *

శాంతను వదిలి విశ్వం కాలినడకను నేరుగా నాగభూషణంగారింటికి వెళ్ళాడు. ఆయన స్నానంచేస్తూ ఉండటంవల్ల విశ్వం అయిదు నిమిషాలు కని పెట్టుకుని ఉండవలసి వచ్చింది. అప్పటికి నాగభూషణంగారు చొక్కా గుండీలు

పెట్టుకుంటూ విశ్వం కూర్చున్న గదిలోకి వచ్చారు. అదే సమయానికి శాంత వరండాలోకి అడుగుపెట్టి ఇంతలో నాగభూషణంగారి మొదటి మాటలు చెవిని పడి అక్కడే ఆగిపోయింది, లోపలి సంభాషణ ఆలకిస్తూ.

"ఏమోయ్, విశ్వనాథం? ఎంతసేపైంది వచ్చి?" అన్నాడు నాగభూషణం.

"అయిదునిమిషాలో ఏమో అయింది" అన్నాడు విశ్వనాథం విధేయతతో లేచినిలబడి.

"నాదగ్గిరికి వచ్చి లాభం లేదు, నేను మాట్లాడవలసిం దంతా మన రాఘవయ్యతో మాట్లాడాను. ఇది మళ్ళీ నాదాకా రాకుండా చూడమని కూడా చెప్పాను"

"మీ రేం చెబుతున్నారో నాకర్థం కావటంలేదు క్షమించండి, నేనేం పనిమీద వచ్చా ననుకుంటున్నారు?"

"నువు కంపెనీలో మానుకోవటం గురించి కాదూ?"

"సరే!" అన్నాడు విశ్వం పట్టలేనంత ఆశ్చర్యంతో. "ఈ సంగతి మీ కెట్లా తెలిసింది, నే చెప్పకుండానే!"

విశ్వం మాట్లాడుతున్నది నాగభూషణానికి అయోమయంగానే ఉంది. కొంచెం ఉండి, "నిన్ను ఉద్యోగంలోనించి తొలగించిన సంగతి నీతో రాఘవయ్య చెప్పాడా లేదా?" అన్నాడు.

"లేదే? నన్నుద్యోగంలోనించి ఎవరు తొలగించారూ?"

"నేనే!"

"మీరా? దేనికి?"

"అదంతా ఇప్పుడు చర్చించటం అనవసరం. నీకీ సంగతి రాఘవయ్య చెప్పకపోతే నువిప్పుడు ఎందుకు వచ్చినట్టు?"

"నేను ఉద్యోగం చాలించుకుంటున్నా నని చెప్పటానికి!"

ఇదేదో దొంగవేషమని నాగభూషణం అనుమానించి, "నువ్వెందుకు ఉద్యోగం మానుకో దలచావో నేను తెలుసుకోవచ్చునా?" అన్నాడు.

"తప్పకుండా! అది చెప్పటానికే నేను వచ్చింది. మీరు శాంత నెరుగుదురుగా! ఆమె చాలా చక్కగా పాడుతుంది. ఆ సంగతి ప్రమాదవశాన నాకిప్పుడే తెలిసింది. ఆమెను మన కంపెనీలో చేర్పించండి. ఆమెవల్ల కంపెనీకి లాభం ఉంది."

"నీ వుద్యోగం మానుకోవటం సంగతి చెప్పక ఇంకేదో చెబుతావేం?"

"మరిచాను. నేను కంపెనీలో ఉంటే ఆమె ఒప్పుకోక పోవచ్చును. నేను కంపెనీలో లేనని చెబితే ఒప్పుకోవచ్చును. నాకన్న కంపెనీకి ఆమె ముఖ్యం—ఆవిడ ఆడవేషాలు వెయ్యటానికి ఒప్పుకునే పక్షంలో!''

''మీరిద్దరూ స్నేహితులే గామాలు?''

"ఒకరి స్నేహితుణ్ణని చెప్పుకునేంత స్నేహపాత్రుణ్ణికానేమో నేను!''

"ఆవిడ నిన్ను స్నేహితుడని చెప్పుకుంటూనే ఉందే!'' అన్నాడు నాగభూషణం అసూయ కక్కుతూ.

"ఆవిడ నా విషయంలో పొరపాటు పడిఉండవచ్చును. నేను పైకి కనబరుస్తున్న సంస్కారమంతా చెమట ఓడ్చి సంపాదించిందనీ, కొంచెం గోకి చూస్తే నాలో నా తలిదండ్రుల సంస్కారం తాలూకు ఛాయలు లేకపోలేదనీ ఆమె ఎరగదు. నేనెటువంటి నీచమైన వాతావరణంలో పెరిగానో, నా కిష్టంలేనప్పటికీ అవి నన్ను పట్టుకుని ఎట్లా బాధిస్తున్నవో, పాపం, శాంత ఎరగదు ఈ పూటవరకూ. ఈ పూటనే నా నిజస్వరూపం బయటపెట్టుకున్నాను. ఆమె నన్ను క్షమించదు. క్షమించకుండా ఉండటానికి కారణాలున్నై—క్షమించటానికే కారణం లేదు."

"అయితే నీ రాజీనామా నే నామోదిస్తాను. నువు వెళ్ళిపోవచ్చును!''

"అయితే సెలవు. ఆమెను కంపెనీలో చేర్చటం గురించి మాత్రం అశ్రద్ధ చెయ్యవద్దు."

''ఆ గొడవంతా నేను చూస్తాను. ఇక నువు వెళ్ళిపో! నాకు వేరే పని ఉంది కూడాను."

బయటికి వస్తున్న విశ్వం కళ్ళపడకుండా శాంత దాక్కుని అతను వెళ్ళిన తరవాత ఇవతలికివచ్చి నాగభూషణంగారున్న గది ప్రవేశించింది.

"ఒహో! శాంతా! రా, రా! ఇవాళ ఏదో పర్వదినమల్లే ఉంది. లేకపోతే, నువేమిటి, మాయింటికి నీ అంతట నువు రావటమేమిటి?'' అన్నాడు నాగభూషణం, అప్పుడే విశ్వానికి విడాకులిచ్చిన సంబరంలో.

శాంత మొహం ఆయన కర్థం కాలేదు. ఆ మొహంలో నాగభూషణం అదివరకెన్నడూ చూడని వింతభావం ఏదో ఉంది. ఆమె నాగభూషణాని కెదురుగా కూర్చుని కొత్తచోటుకు వచ్చినదానల్లే చుట్టూ చూడసాగింది.

ఒక నిమిషం గడవనిచ్చి నాగభూషణంగారు, ''ఏం, శాంతా! అట్లా మౌనంగా ఉన్నావేం? నువు వచ్చిన పనేదో చెప్పవూ!" అన్నారు

"మిమ్మల్ని పెళ్లాడటానికి నా కభ్యంతరం లేదని చెప్పటానికి వచ్చాను!"

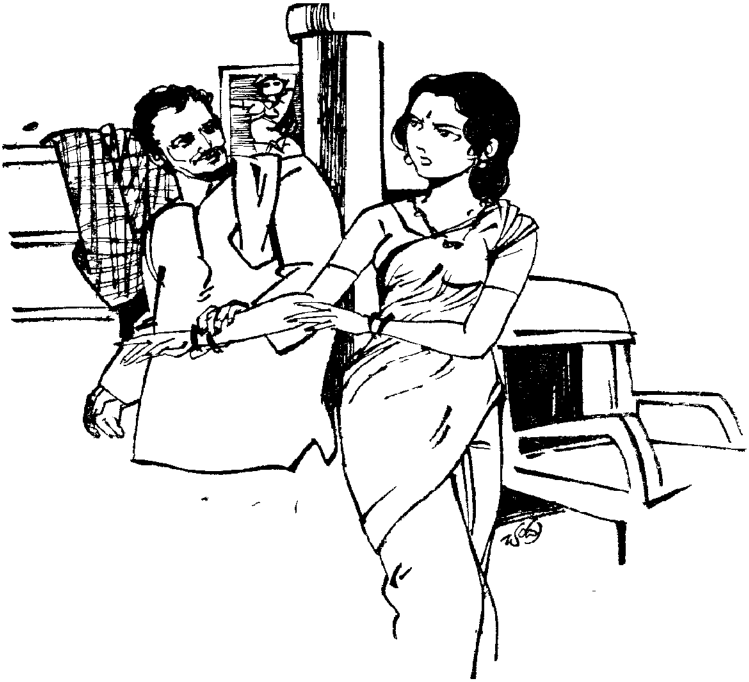

అన్నది శాంత నిబ్బరంగా. నాగభూషణం చివాలున కుర్చీలోనించి లేచికుందేలు పిల్లల్లే పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చి శాంత చేతులు రెండూ పట్టుకున్నాడు.

"ఆగండి, ఆగండి! నేను మిమ్మల్ని పెళ్ళాడతా ననలేదింకా! పెళ్ళాడతానని చెప్పటానికి వచ్చాననన్నాను" అన్నది శాంత.

"అయితే చెప్పు! ఎందుకు నన్నిన్నివిధాల చంపుతున్నావు, శాంతా?" అన్నాడు నాగభూషణం.

"ఇక్కడిదాకా వచ్చినతరవాత నేను అభిప్రాయం మార్చుకున్నాను. నేను మిమ్మల్ని నా జన్మలో పెళ్ళాడను. మీరు చేసిన మేలంతా మరిచిపోతాను. మిమ్మల్నే మరిచిపోతాను. అదివరకల్లా మిమ్మల్ని పెళ్ళాడాలని లేకపోయి నప్పటికీ, మీ అమాయకత్వాన్ని నమ్ముతూ వచ్చాను. అదంతా నటన అని నాకు తెలియలేదు. మీ అంత నీచమైన మనిషిని నేనెక్కడా చూడలేదు. ఆ సంగతి మీ కిదివరకు తెలుసునో లేదో, నేను చెబుతున్నాను తెలుసుకోండి."

శాంత గొంతులో క్రోధంగాని, పారుష్యంకానీ లేదు. అయినప్పటికీ ఆమె పెద్ద గొంతుతో తనని అడ్డమైన తిట్లూ తిట్టినంతగా బాధ పడ్డాడు. నాగ భూషణం...ఆమె లేచి వెళ్ళిపోవటానికి తయారవుతున్నది.

''ఉండుండు! నేను నీకేం ద్రోహం చేశానని నన్నలా అంటున్నావు?"
అన్నాడు నాగభూషణం.

''నన్ను అన్యాయం చెయ్యండి. నేను వద్దన లేదు. ఇంకొకర్ని మీరన్యాయం చేస్తుంటే నేను చూసి సహించలేను...మీరు విశ్వనాథాన్నెందుకు వెళ్ళగొట్టు తున్నారు? చచ్చిపోయిన మీ దౌర్భాగ్యపు కంపెనీకి ప్రాణం పొయ్యటమేనా ఆయనచేసిన పాపం? ఆ కంపెనీ మేలే కోరి అతనంతట అతను తన ఉద్యోగం వదులుకుంటుంటే అది చూసి అయినా మీ హృదయం మారిందా? మీలో మాన వత్వం ఉంటేగా, మారటానికీ?"

శాంత చరచరా వెళ్ళిపోయింది. ప్రాణం కడబట్టినవాడల్లే అయిపోయినాడు నాగభూషణం.

*　　*　　*　　*

శాంత తిట్టి వెళ్ళిపోయిన తరవాతకూడా నాగభూషణం తను చేసిన దాన్ని ఉపసంహరించుకోలేదు. అదివరలో హీరోవేషాలు వేస్తుండిన సత్యనారాయణను విశ్వం వేస్తున్న వేషం చదవమని ఇంతకు పూర్వమే నియమించటం అయింది. ఆ ప్రకారం లాడ్జిలో రిహార్సల్సు జరుగుతూ ఉన్నై. ఎల్లుండే నాటకం కావటం చేత రాత్రీ పగలూ రిహార్సల్సు చేస్తున్నారు. రిహార్సల్సుకు విశ్వంకాని, భాస్కరంగాని రావటంలేదు.

విశ్వం భాస్కరంతో తనకూ శాంతకూ, తనకూ నాగభూషణానికీ మధ్య జరిగిందంతా చెప్పాడు.

"నన్ను పంపెయ్యమని నాగభూషణం నిన్న సాయంకాలమే చెప్పాడటగా మీ మామయ్యతో?'' అని అడిగాడు విశ్వం.

"అవును. మా మామయ్యకు నిన్నరాత్రి మనమిద్దరమూ అందలేదు. ఇవాళ ఉతయం నేను నిద్రలేవకముందే నువు వెళ్ళిపోయినావు...ఈ నాగభూషణం తిక్క వదలగొట్టటం ఎట్లాగా అని ఆలోచిస్తున్నాను." అన్నాడు భాస్కరం.

"అసలు నన్ను వెళ్ళిపొమ్మనటంలో ఆయన ఉద్దేశమేమిటి?"

"వాడు శాంతమీద కన్నువేశాడని నాకు కొంత అనుమానంగా ఉంది. శాంత వాళ్ళింటికి తరచువెళ్ళుతూ ఉంటుందనీ, ఆయన పిల్లలకు చదువు చెబుతూ ఉంటుందనీ ఆరా తీశాను. ఆ సంగతి పోనీగాని, నువు మధ్య శాంత కెందుకట్లా కోపం తెప్పించావు?"

"నా ఖర్మం! నోరుజారి ఆ పాడుమాట నానోట వచ్చేసింది. శాంత

భోగందైనా పాకిదైనా నాకేమీ పట్టలేదు. నేను ఆ క్షణాన బయటపెట్టింది భోగంవాళ్ళమీద అసహ్యంగాని శాంతమీద కోపం కానేకాదు."

"అటువంటప్పుడు శాంతను బతిమాలో, కాళ్ళమీద పడో మంచిచేసుకోలేక పోయినావా?''

"నాచేత కాలేదు. చేసిన పాపాలను అనుభవించటంలోనే నాకు నమ్మకం ఉందిగాని క్షమాపణల్లోనూ, నాకు పశ్చాత్తాపంలోనూ విశ్వాసం లేదు."

"ఏడిచినట్టే ఉంది! ముందీ నాగభూషణంగాడి సంగతి చూడాలి. తరవాత నీ సంగతి చూస్తాను."

"నాగభూషణం సంగతి ఏంచూస్తావు?"

భాస్కరం చివాలున లేచి, "ఒక కారు! ఒక చిన్న అందమైన బేబీ కారు! అంతే కావలసింది!" అని ఒక్క కేకపెట్టాడు.

"కారెందుకూ?" అన్నాడు విశ్వం.

"షికారుకు పోవటానికిరా బ్రదర్, షికారుకు పోవటానికి!'' అన్నాడు భాస్కరం విశ్వానికి అర్థంగాని ఉత్సాహంతో.

"ఎప్పుడు వెళతావు షికారుకు?"

''రేపు సాయంకాలం."

''రేపేనా నాటకం?''

''అవునురా బ్రదర్! అందుకే!''

"నేనుకూడా నీ వెంట రావచ్చునా?"

"నాన్సెన్స్! రేపు పొద్దూకింది లగాయతు నువు ఇంటి ఆవరణ దాటి ఎక్కడికి వెళ్ళటానికి వీల్లేదు."

''ఏం?''

"నా ఆజ్ఞ!"

"ఎందు కట్లా ఆజ్ఞాపిస్తున్నావు?"

"ప్రశ్న లడక్కు! చెప్పినట్టు చెయ్యటం నేర్చుకో!"

మర్నాడు సాయంకాలం నాలుగున్నరకు భాస్కరం హాలు దగ్గిరికి వచ్చాడు. స్టేజిమీద ఆఖరు రిహార్సలు జరుగుతున్నది. సత్యనారాయణ తన వేషంతో కుస్తీ పడుతున్నాడు. అతని పూర్వపు అభిమానులైన సభ్యులు ''చాలా బాగా చేస్తున్నావు!'' అని అభినందిస్తున్నారు.

రిహార్సలు పూర్తికాగానే భాస్కరం సత్యనారాయణను సమీపించి, "రెండు రోజుల్లో ఎంతబాగా తయారయినా రండీ! ఎట్లాగైనా పాతచేతులు పాత చేతులే. అనుభవం ఊరికే పోదు!" అని అభినందించాడు.

"మీరు వేళాకోళాని కంటున్నారు" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"ఛా, ఛా! నేను వేళాకోళం ఆడనే. రాత్రికి చూస్తారుగా! నే నబద్ధమాడితే ఆడియన్సు అబద్ధ మాడతారా?"

సత్యనారాయణ ఆ మాటకు కరిగిపోయినాడు ఆయన భాస్కరాన్ని విడవ లేక అతనివెంట హాలుబయటికి వచ్చాడు. భాస్కరం హాలుబయట నిలబెట్టి ఉన్న బేబీకారు సమీపించి, దానిమీద చెయ్యివేసి, "కారుచూశారా? చాల అందమైన కారు. అమ్మకానికి వచ్చింది గాలను నలభై రెండుమైళ్లు పోతుం దంటున్నాడు. నిజంగా అన్నిమైళ్ళు వెళ్లేట్టయితే కొనటానికి నిశ్చయించాను. రెండుగాలన్లు పోయించాను. ట్రంకురోడ్డుకు పట్టిస్తున్నాను. నాతో మీరుకూడా వస్తారా ఏమిటి?" అన్నాడు భాస్కరం.

"మళ్లీ ఎప్పుడు వస్తాం?" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"రెండు గంటల్లో రామటండీ! కనీసం ఏడింటికల్లా వచ్చేస్తాం."

"అయితే పదండి" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

ఇద్దరూ కారెక్కి బయలుదేరారు.

ఊరుదాటి రెండుమైళ్లు వెళ్లినతరవాత భాస్కరం సంభాషణ మొదలు పెట్టాడు. "నే నెప్పుడో చిన్నతనంలో మీ నాటకం చూశాను. అబ్బో! అప్పుడు మీరు స్టేజిమీదకొస్తే జనం బ్రహ్మరథం పట్టేవారు. నామటుకు నేను మీ వేషం చూసి ఢంగయి పోయినాను" అన్నాడు భాస్కరం.

"ఎట్లాగైనా ఆ రోజులు వేరండీ! విద్వత్తున్నవాడికి పేరు ప్రతిష్ఠలుండేవి. ఈ రోజుల్లో అనుభవం అక్కర్లేదు. విద్య అసలే అక్కర్లేదు. అంతా బుకాయింపు మీద బతుకుతున్నది. ఒకప్పుడీ సూర్యనారాయణా, ఈ నాయుడూ, ఈ సుబ్బారావూ మనకు సలాము కొట్టినవాళ్లు కారుటండీ? వాళ్ళెంత పెద్దవాళ్ళయి నారో చూడండి!" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"అది కాలంలోమార్పు. ఎవర్నీ ఏమీ అనటానికి లేదు. ఇవాళ మనం ఆడే నాటకం చూడండి. దేశాన్ని దోచేస్తుంది. కాని దాన్లో కళ ఏముందీ! ఏమీ లేదు! నాకు తెలీదా? జనానికి కావలసింది ఇదీ! నాకు ఇప్పటి కాలపు అభిరుచులు

పాతవే సుమండి. నేను జరిగిపోయిన రోజులు తలుచుకుని దిగులుపడతాను!" అన్నాడు భాస్కరం.

"నిజంగా మీకింత విజ్ఞానం ఉన్నట్టు నాకు తెలియనే తెలియదు సుమండీ. నేను మిమ్మల్ని ఇంకోవిధంగా అర్థంచేసుకున్నాను. కలిసి మాట్లాడితేగాని ఒకరికొకరు అర్థంకారు" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

తరవాత ఒక అరగంటసేపు ఇద్దరూ మాట్లాడలేదు.

"ఇది ట్రంకురోడ్డు కాదల్లే ఉందండీ!" అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"ఎటు పోతున్నామో నాకూ తెలియటంలేదు" అన్నాడు భాస్కరం.

భాస్కరం ఉపాయంగా పెద్దరోడ్లనూ, గ్రామాలనూ తప్పించుకుంటూ కారు తోలుతున్నాడు.

చీకటిపడింది. రోడ్డంతా గతుకులుగా ఉంది చూపు మేరలో ఎక్కడా ఒక కొంపయినా ఉన్నట్టు కనిపించలేదు ఈ గతుకులమధ్య వచ్చి కారు ఆగిపోయింది. భాస్కరం కారును మళ్ళా స్టార్టుచెయ్యాలని ఎన్నిసార్లు ప్రయత్నించినా ఇంజన్ టర్‌మని కాస్సేపు ఆడి ఆగుతున్నది.

"ఏం జరిగింది?'' అన్నాడు సత్యనారాయణ.

"ప్లగ్ సరిగా స్పార్కుస్తున్నట్టు లేదు."

భాస్కరం కారుదిగి బానెట్ తెరిచి రిపేరు మొదలుపెట్టాడు.

ఒక పావుగంట చూసి సత్యనారాయణ, "ఏమండీ, మళ్ళీ త్వరలో స్టార్టు కాగలమా? ఇప్పుడే ఏడయినట్టుంది" అన్నాడు.

"ఫరవాలేదు. అయిదు నిమిషాలు! ఇట్లా చెడిపొయ్యేట్టయితే ఈ కారెవడికి కావాలి?"

* * *

ఎనిమిదిన్నర అయింది. హాలుదగ్గర అప్పుడే గుంపులు పోగయినై. నాగభూషణంగారు సత్యనారాయణకోసం నిరీక్షిస్తున్నారు. అతను ఏమయిందీ చెప్పేవాడులేడు. భాస్కరంగాని, విశ్వంగాని హాలు చాయలకు రాలేరు. వాళ్లు వస్తారని నాగభూషణం అనుకోనూ లేదు. భాస్కరం సాయంకాలం నాలుగున్నరకు హాలు దగ్గిరికి వచ్చాడనీ, అయిదున్నరకు భాస్కరమూ, సత్యనారాయణా కలిసి బయటకు వెళ్ళారనీ తెలిసింది.

ఇక గత్యంతరం లేక నాగభూషణం రాఘవయ్యగారింటికి బయలుదేరాడు, భాస్కరాన్నడిగి సత్యనారాయణ విషయం కనుక్కునేటందుకు.

రాఘవయ్యగారూ, విశ్వమూ భోంచేస్తున్నారు. భాస్కరం ఎటో వెళ్లాడనీ, భోజనానికి రానన్నాడనీ తెలుసుకున్నాడు నాగభూషణం.

"భాస్కరంమాట ఎట్లా ఉన్నా సత్యనారాయణ కనిపించలేదు. ఈ నాటకం వెధవల్ని నమ్మరాదు. నువ్వేగతి అనగానే కొమ్మెక్కి కూచుంటారు. ఇప్పుడెట్లా? నాటకం ఆపేస్తే మన పరువు దక్కదే!'' అన్నాడు నాగభూషణం.

విశ్వం తలవంచుకు భోంచేస్తున్నాడు. అతను ఈ సంభాషణలో జోక్యం కలిగించుకో దలచలేదు.

"మనకు పరువేమిటి? మన కసలు నాటకాలాడించడం చాతకాదు. కాని అమ్మిన టిక్కెట్లు రీఫండుచేసి లైట్లార్పి అందరినీ ఇళ్లకు వెళ్లమను" అన్నాడు రాఘవయ్య నాగభూషణంమీద పగ తీర్చుకుంటూ.

"ఎందుకు రాఘవయ్యా, నామీద నీకంత కోపం?''

''లేకపోతే ఏమిటి? కంపెనీ అధోగతికి పోతున్నన్నాళ్ళూ చూస్తూ ఊరుకుని, నాతో నీయిష్టం వచ్చినట్టు చెయ్యమని, మనవాళ్లిద్దరూ వచ్చి కాస్త మన పరువు నిలబెట్టే ఏర్పాటు చేసేటప్పటికి పానకంలో పుడకల్లే అడ్డంవచ్చి అంతా పాడు చేస్తివి. అనుభవించు! నువ్వే ధైర్యంతో సత్యనారాయణకు విశ్వం వేషం ఇచ్చావో నాకేం తెలుసూ?"

"బుద్ధిపొరపాటయింది, రాఘవయ్యా! జరిగిందేదో జరిగింది. ఏం విశ్వనాధం? నువు వచ్చి మళ్ళీ మా కంపెనీలో చేరి వేషాలు వేస్తావా, నన్నొక్కడికైనా పారి పొమ్మన్నావా?'' అన్నాడు నాగభూషణం.

విశ్వం, నాగభూషణంవంక చూసి, "మీకంపెనీ సంగతి నా కవసరం లేదు. ఇవాళమటుకు కావాలంటే వేషం వేస్తాను. తరవాత మీరు కంపెనీ ఆపుకున్నా సరే లేచిపోయినా సరే!'' అన్నాడు.

విశ్వనాధాన్నీ, రాఘవయ్యనూ వెంటబెట్టుకుని నాగభూషణం హాలు దగ్గిరికి వచ్చేటప్పటికి తొమ్మిది దాటింది. నాటకం సకాలానికి ప్రారంభమయింది. విశ్వనాధం మళ్ళీ రావటంచూసి ఆడియన్సు వన్సుమోరులు కొట్టారు. మూడో అంకం జరుగుతుండగా భాస్కరమూ, సత్యనారాయణా మట్టికొట్టుకొని హాలు చేరుకున్నారు. సత్యనారాయణను హాలుదగ్గిర దిగబెట్టి భాస్కరం కారులో మళ్ళీ బయలుదేరాడు విశ్వంచెప్పిన గుర్తుల ప్రకారం అతనికి అనసూయ ఇల్లు సులభంగానే తెలిసింది.

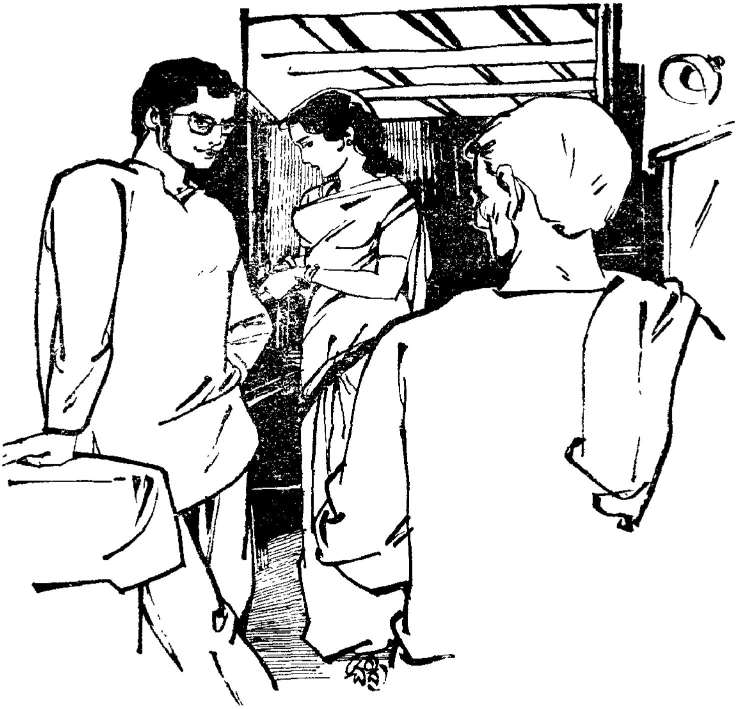

అనసూయ నిద్రపోతున్నది కాని శాంత మేలుకునే ఉన్నది; తలుపు చప్పుడు విని ఆమె, పినతల్లికోసం ఎవరో వచ్చారనుకుని అనసూయను లేపింది. తలుపు తీసిన అనసూయను చూసి భాస్కరం, "శాంత ఉండే దిక్కదేనా?" అని అడిగాడు.

"ఏం కావా" లన్నది అనసూయ.

"ఆమెతో మాట్లాడాలి" అన్నాడు భాస్కరం. భాస్కరం గొంతు గుర్తించి శాంతే బయటికి వచ్చింది.

"శాంతా, పోదాం రా!" అన్నాడు భాస్కరం.

మారు మాటాడకుండా శాంత కారెక్కింది. ఇద్దరూ హాలుదగ్గిరికి వచ్చారు అప్పటికి నాటకం పూర్తి కావస్తున్నది.

"ఎందుకు విశ్వంమీద అంతకోపం తెచ్చుకున్నావు?" అని అడిగాడు భాస్కరం. శాంత జవాబు చెప్పలేదు.

"ఇప్పుడింకా వాడిమీద కోపం ఉందా?" అన్నాడతను.

"ఉన్నది!"

"అంత ద్రోహం ఏంచేశాడు వాడు?"

"నేను మకురుతనం చేస్తే ఆయనెందుకు చూస్తూ ఊరుకోవాలి? లాగి దవడ పగలగొట్టితే నాకప్పుడే బుద్ధి వచ్చిఉండేదిగా?" అన్నది శాంత.

భాస్కరం నవ్వి, 'గుడ్‌గర్ల్' అన్నాడు.

ఆఖరురంగం జరుగుతున్నది. విశ్వం స్టేజీమీద ఉన్నాడు. భాస్కరమూ, శాంతా సైడ్‌వింగ్‌దగ్గిర నిలబడి ఉన్నారు.

వెనకనించి 'శాంతా!' అని పిలుపు వినబడింది. శాంత వెనక్కి తిరిగి చూసింది; నాగభూషణం. శాంత మొహం తిప్పేసుకుంది.

"భాస్కరం, కొంచెం మీరిద్దరూ ఇవతలికి వస్తారా? నీ ఎదట శాంతతో ఒక్కముక్క చెప్పాలి" అన్నాడు నాగభూషణం. ముగ్గురూ కలిసి స్పెషల్ గ్రీన్ రూములోకి వెళ్లారు. భాస్కరం బలవంతంమీద శాంత వచ్చింది. గది తలుపువేసి భాస్కరం 'ఏమిటి?' అన్నాడు.

"శాంతా, బుద్ధితక్కువై నిన్ను పెళ్ళాడమని అడిగాను. నాకు మతి భ్రమ కలిగింది. నీకు కోపం తెప్పించాను. నువు నన్ను పెళ్లాడనందుకు సంతోషం గానే ఉందిగాని నీకు కోపం తెప్పించినందుకు కష్టంగా ఉంది. నేనేంచేస్తే నీ కోపం పోతుంది? ఏం చెయ్యమంటే అది చేస్తాను" అన్నాడు నాగభూషణం.

"నన్నెందు కడుగుతారు? మీరు నా కన్యాయం చేశారని అన్నానా? ఎవరి కన్యాయం చేశారో వారినే అడగండి, ఏంచేస్తే పాపం పరిహారం అవుతుందో!" అన్నది శాంత కోపంగానే.

"అతను నన్ను క్షమించేటట్టు లేడు. ఇవాళ వేషం వెయ్యటానికి ఒప్పు కున్నాడుగాని నా కంపెనీలో ఉండడానికి ఒప్పుకోలేదు. నువ్వయినా కాస్త చెబుతావా?"

"అడగవలసిన విధంగా అడిగితే ఎందు కొప్పుకోరూ?"

"కావలిస్తే మళ్ళీ నీ ఎదట అడుగుతాను."

ప్రేక్షకులంతా ఒక్కసారి గొల్లుమన్నారు. నాటకం అయిపోయింది.

"నాయనా, భాస్కరం! మీ విశ్వాన్ని ఒక్కసారి ఇట్లా పిలుస్తావా?"

భాస్కరం వెళ్ళి విశ్వాన్ని పిలుచుకొచ్చాడు.

"విశ్వం, నీ స్నేహితు లిద్దరి ఎదుటా మళ్ళీ ప్రాధేయపడుతున్నాను. నేను బుద్ధిపొరపాటున వెళ్ళిపొమ్మన్నందుకు నన్నిట్లా శిక్షించటం ధర్మంకాదు. నా కంపెనీలో ఉండవూ?" అన్నాడు నాగభూషణం.

"మీరు వెళ్ళిపొమన్నారని కోపంవచ్చి నేను వెళ్ళిపోతున్నానా?" అన్నాడు విశ్వం.

నాగభూషణం మొహం చిట్లించి తల తడువుకుని, "నీకు నా మీద కోపం లేదా?" అన్నాడు.

"లేదు."

మరి నా కంపెనీలో ఉండి పనిచేస్తావన్నమాటేనా?"

"చెయ్యను."

"మళ్ళీ అదేమిటీ?"

''నేను వెళ్ళిపోవటానికి కారణం ఏమిటో నిన్న ఉదయం చెప్పాను. మీరు మరిచిపోయినారు!" అన్నాడు విశ్వం.

"నాకు జ్ఞాపకం రావటం లేదు. మళ్ళీ చెప్పు పోనీ!"

విశ్వం మాట్లాడలేదు. శాంతవేపు ఒక చూపు చూసి ఊరుకున్నాడు. ఆ చూపు నాగభూషణానికి జ్ఞాపకం తెప్పించింది. ఆయన వికసించిన మొహంతో శాంతవేపు తిరిగి, ''అన్నట్టు శాంతా, నువుకూడా మా కంపెనీలో చేరి వేషాలు వెయ్యకూడదూ?-నీ కభ్యంతరం లేకపోతే సుమా!" అన్నాడు. తను ఏమంటే ఎవరికి ఏం కోపం వచ్చిపోతుందోననే భయం ఆయనకు బాగా పట్టుకుంది.

"ఈ ఆలోచన మీకెవరు చెప్పారు?" అన్నది శాంత రౌద్రంగా.

విశ్వం అనుమానిస్తూ ఆమెకేసి మళ్ళీ చూశాడు. అతనికి నిన్న ఉదయం నించీ శాంతను చూస్తే హడలుగానే ఉంది.

"మన విశ్వమే. అతనుంటే నువ్వు ఒప్పుకోవేమోనని అతను తనపనికూడా మానుకుంటున్నాడు. నాకిప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది, కాదూ, విశ్వం?"

విశ్వం మూడోసారి శాంతకేసి చూశాడు.

ఆడపులి మాదిరిగా శాంత విశ్వంమీదికి తిరిగి, "ఏమండీ, మీరు వెళ్ళిపోతే నేనీ కంపెనీలో వేషాలు వేస్తానని మీతో అన్నానా?" అన్నది.

విశ్వం ఈ బుకాయింపు సహించలేకపోయినాడు. అతను లేనిఓర్పు తెచ్చిపెట్టుకొని, "నువ్వామాట అన్నావని నేనుమాత్రం అన్నానా? నేను కంపెనీలో ఉన్న కారణంచేత నీకు కంపెనీలోకి రావటాని కభ్యంతర మయినట్టయితే, అంత తప్పని పరిస్థితుల్లో నేను విరమించుకుంటానన్నాను. ఇప్పుడు సందేహం తీరిందా" అన్నాడు.

"నే నా షరతుమీద వేషం వెయ్యను!" అన్నది శాంత గర్వంగా.

"బతికాం! అట్టా అయితే నేను మీ కంపెనీలో ఉండిపోతానండీ, చేర్మను గారూ" అన్నాడు విశ్వం నాగభూషణంకేసి తిరిగి.

"మీరు కంపెనీలో ఉండేట్టయితే నేను కంపెనీలో చేర ననలేదు" అన్నది శాంత.

"ఏమిటీ?" అన్నాడు విశ్వం తన చెవులను తనే నమ్మలేకుండా.

నాగభూషణం మాత్రం చాటంత మొహంతో, "అయితే ఇద్దరూ మా కంపెనీలో ఉంటారన్నమాటే? ఏడీ రాఘవయ్య" అంటూ పరిగెత్తాడు.

విశ్వం భాస్కరంకేసి తిరిగి, "ఒరే, ఇడియట్! ఇక్కడ నీకేం పనిరా? పో అవతలికి" అన్నాడు.

భాస్కరం అవతలికి పోయినాడు.

రెండు గంటలైంది. హాల్లో విశ్వమూ, శాంతా ఒకరికొక రెదురెదురుగా కూర్చున్నారు. భాస్కరం నిద్రవస్తున్నదని అంతకు పూర్వమే వెళ్ళాడు.

"ఏమిష్టాలోచిస్తున్నారు?" అన్నది శాంత.

"మన సంగతే!" అన్నాడు విశ్వం.

"ఇంకా అనుమానం తెగలేదా యేం?"

"మనిద్దరి సంగతి కాదోయ్. రేపు మనిద్దరికీ పుట్టగల పిల్లల సంగతి. చూస్తూ చూస్తూ మనం పిల్లల్ని కనటం ఎట్లా?"

"ఏం?"

"వాళ్ళంతా కులంలేని పిల్లలై నానా అగచాట్లూ పడతారు."

"ఎందుకనీ?"

"నువు చూడరాదూ?"

"క్షమించండి. నన్నేమన్నా అంటే నే నూరుకోను."

"ఎందుకనో!" అన్నాడు విశ్వం ఆశ్చర్యం నటిస్తూ.

"ఎందుకనా? నాకంటే అదృష్టవంతురాలు లీక్షణాన ఈ ప్రపంచంలో ఎవతయినా ఉందేమో చూపించండి!" అన్నది శాంత గర్వంగా.

విశ్వం మరి మాట్లాడలేదు.